

L'ENÈEIDE IN DIALÈT CREMUNÉES

vegniida fóra da la pèna de

Güstéen Melegòt

Prima de scuminciàa el viàc sö l'òpera de l'Enèeide, gh'ùm de parlàa 'n briis de chì el l'aa scriviida. Sarès a dii de Publio Virgilio Marone, che da adès in avàanti ciamarùm sulamèent cu'l so prim nùm in dialèt: Virgilio.

Nasiit in de'l mantuàn a'l tèemp de l'antiiga Róma, el 15 de utùber de'l 70 a. C., in de'n pòst ciamaat alùura Àandes e adès Piétole, Virgilio 'l éera fióol de na famìilia de agricultùur che stiiva pròpia bèn de bursél. Cusé de regàs al gh'aa pudìit stüdiàa in de cèerte scóole de lüso: a Cremùna, a Milàan e dòpo àanca a Róma.

Chì, in de la citàa etèrna, el gh'è 'ndàt quàant el gh'iiva cumpiit i quìndes àn e 'l è stàt lé infina a i vüint àn, indüa el gh'aa pudìit scultàa le lesiòn de retòrica de'n bravìsim maèester, Epiidio, inséma a i regàs de le famìilie püsée aristocràtiche de la citàa. Fra chéesti fióoi gh'éera àanca en regàs che sarès diventàat imperadùur e pò àanca prutetùur de'l stès Virgilio: sarès a dii Augùusto, che 'l éera en pòo püsée véc de lüü.

A prupòsit de la puešia de Virgilio, bişógna ricurdàase che l'è nasiida in de 'l ambièent de chéi persunàc ch'ii vegniiva ciamaat alùura *poetae novi*. Fra de lùur el püsée famùus 'l éera 'n àalter puéeta de la Vål Padàana: sarès a dii el verunées Catùlo.

Indüa tóta la gèent l'è restàada cun la bùca davèerta, 'l è stàt quàant Virgilio el gh'aa fàt cugnuser a i letùur i dées puemèt de le *Bucòliche*, scriviit da'l 41 a'l 39 avàanti Crist. Chì, in chéeste pàgine, lüü el pàarla de la natüüra e de la vüta de i paişàan, i laurèent che sgrabàava in d'i càamp de la so tèra mantuàana.

In de j àn fra el 37 e el 30 a. C., Virgilio el gh'aa scriviit invéce le *Geòrgiche* sö indicasiòn de Otaviàano, che 'l vurìiva la pàas in de chéj àn lé, la pàas de la so gèent a tôte le manéere, apéena dòpo la guèra che gh'éera stàt cun Antònio e Cleopàatra e la vitòria utegnìida in de'l 31 a.C.

Sèemper sö indicasiòn e deşidéri de l'imperadùur, che 'l gh'iiva dumandàat de scriiver en poéma per la glòria de Róma e de la so stésa persùna, el puéeta de Piétole el gh'aa pensàat de scriiver, in de'l 19 a. C., l'òpera de l'Enèeide, che 'l gh'aa miia finiit de'l töt però, perchè la mòort el l'aa purtàat jà el 21 de setèember, pròpia in chél àn lé, quàant 'l éera adrée a turnàa indrée da 'n viàc in Grécia, indüa 'l éera 'ndàt a vişitàa le tère che 'l gh'ia cantàat in de'l so poéma: l'Enèeide.

Chéesta 'l è n'òpera gràanda, scriviida in dùdes càant, i prìm sées sö 'l mudél de l'*Odissea*. Chì Virgiliio el pàarla de'l viàc che Enéea el gh'aa fàt da Tròja a'l Làasio. Invéce in de j üültim sées càant el gh'aa scriviit sö 'l mudél de l'*Iliade*, cun le aventüüre sèemper de Enéea, prìma che chéesto persunàc el se fermès per sèemper in Itàalia.

La guèra viista da Virgiliio l'è na ròba bröta e urèenda, vardàada cun spavèent da chii pròpia el la pòol miia véder. El puéeta el na pàarla perchè el spéerava che Augùusto el mantegnès la pàas per sèemper.

Ma adès l'è ùura de mucàala lé de ciciaràa e de s'cumìncia invéce a léger cuša gh'aa scriviit Virgiliio in de'l prìm càant de'l so liber famùs.

• PRÌM CÀANT

Lasàada la Siciilia, indùta el s'éera fermàat da Acèeste, che l'éera en persunàc de la so gèent trujàana, e che 'l éera 'ndàt lé cun de j àalter scapàat da Tròja, Enéa el s'è metiit in viàc cun i so sòci imbarcàat sö na vintina de nàavi.

Giunóone, che l'éera la so nemiiga püsèe carugnèenta, la gh'aa cercàat alùura, in töte le manéere, de metiighe el bàch in de le róode e de fàaghe 'ndàa de travèers el viàc.

Cusé la gh'aa dumàandàat a Éolo, el rè di vèent, de fàaghe en piašéer, cun la prumésa de dàaghe dòpo in mujéer la niinfa Deiopéa, che l'éera bèla 'me 'l sùul.

Éolo, sbrašeliit da la vója de viighe chéesta regàsa meraviliuùša, el gh'aa pö capìt nièent e sübit el gh'aa mìs in pée en tempestàada màai viista prìma, pròpia in de chél tucheléen de màar indùta se muiiva le nàavi de i trujàan scapàat via da cà.

S'è vist alùura 'ste nàavi, cun i rèem s'cèpàat, balàa sèensa cuntròl, pròpia là in méša a le óonde in de 'n màar rabiùus e catiif. Per furtóna la tempestàada l'è stàta fermàada da'l diò Netùuno, che 'l s'è metiit a ustiàa, cun de le parulàse, adrée a i vèent che i gh'iiva pensàat, sèensa el so permès, de méter in pée töt chél badüél lé.

Enéea l'è riesiit alùura a rìiva sö la còosta de la Lìbia, ma 'l è rivàat lé cun apéena sèt nàavi. Chì, finalmèent, 'l è riesiit a truàa de mangiàa, dòpo viighe cupàat sèt cèervi in de 'n bòsch lé apróof. Intàant Vénere, màader de Enéa, la gh'aa dèt a Giòove de cùma l'éera stàta catiiva Giunòone cun el so bèl fióol trujàan.

Giòove el gh'aa sübit rispónt a Vénere de miia preocupàase. E sübit dòpo el gh'aa mandàat in frésa Mercùurio a Cartàgine, da Didóone, regina de la citàa, per diighe de fàa féesta a i trujàan rivàat da le so pàart.

Vénere, intàant, travestiida in de 'l bòsch da regàsa endàta a càcia, la se fà véder da Enéea e la ghe diis el nùm de chéla tèra lé africàana. E la ghe cöonta àan la stòoria miia tàan bèla e pièena de guài de la regina Didóone. Pò el la quèercia in de 'n niigol

inséma a'l so sòcio Àcate, che 'l éera lé apróof. Cušé i dùu i rìiva a Cartàgine sèensa ìser vist da nisöön. Invéce lùur i póol vardàa bèen la citàa, che l'éra pròpia praan bèla, nóoa nuèenta. E i la vàarda cun la bùca d'avèerta e ghe véen àan de piàanšer quàant i vèt pitüràada, sö i müür de la citàa, la stòoria de la so citàa. Sée, la stòoria de la guèra de Tròoja!

Dòpo 'n pòo, se vèt vegniighe incóontra Didóone e àan i cumpàgn trujàan de che j àaltre nàavi, che Enéea el crediiva bèle mòort o dispèers diùsa 'nduè. Didóone la gh'aa dàt ospitalitàa a tóti e la gh'aa dít de 'ndàaghe adrée in de'l so palàs. E cušé, tóti cuntèent, i vè a mangiàa inséma a la regina.

Càanti la guèra,

e càanti 'l òm che per prim da Tròoja 'l è vegniit in Itàalia, scapàat per voluntàa de 'l destéen sö le spiàge de Laviinio. Per en pés, sèemper turmentàat, e per tèra e per màar, da quaidöön de 'l Oliimpo, per la ràbia màai finiida de la spietàada Giunóone, el gh'aa patiit tàanti àan in guèra: fin'a quàant el gh'aa mis in pée na citàa e lasàat in de'l Làasio i Penàati de Tròoja, che j è la radiis gluriùuša de la ràsa d'i Latéen de Àalba, e de le müüra de Róma, la citàa süpèerba. Càara Müüša, ricòordeme té le ragiòon de tàant penàa dulurùus: ricòordeme l'uféeša e la vendéta de la regina de'l céel che la gh'aa vuriit fàa sufrii in töte le manéere 'n òm famùus per la so buntàa. I Celèst éei bòn, dònca, de tégner in cóor na ràbia cušé gràanda?

• LA RÀBIA DE GIUNÓONE

Gh'éera alùura na citàa antiiga, dùa ghe stìiva i Tiiri, che da luntàan la vardàava l'Itàalia e indùu el Tévere el finiiva in de'l màar: l'éera Cartàgine, na citàa siöra, armàada da fàa paüüra. Se dišìiva che Giunóone el la preferiiva a ògni àaltra tèra, perfina a Sàamo, e che a Cartàgine la ghe tegnès j armàamèent e àanca 'l so càr. La Déa, alùura, la vuriiva fàaghe utégner, se 'l Destéen* el fùdeses stàt de l'idéa, 'l impéeri de'l móont. Ma l'éera vegniida a savii che da'l sàanch trujàan sarès nasiida na ràsa de gèent destinàata a ficàa šó le müüra de Cartàgine; e che en pòpol fòort in guèra,*

*dove Giunone era nata

*dal Fato

*che cumandàava bèle tàante nasiòn, el sarès vegniit a purtàase via la Libia. Cùsé dišìiva la stòria che filàava le Pàarche. Per paüüra de'l dumàan, sèensa desmentegàase la guèra che la gh'ìiva mìs in pée sóta Tròja per i so bèi Argiivi, Giunóone la gh'ìiva adòs amò tàanta ràbia, inséma a 'n dulùur gnamò pasàat: la gh'ìiva inciudàat, infàti, dèenter in de'l cóor el giüdisi de Pàride, per la carugnàada de la so beléa miia cunsideràada, e la vendéta vèers la ràsa trujàana, in unùur a Ganiméede (1). *coppiere degli Dèi Rabiida per tóti 'ste tòort, la Déa la tegnìiva luntàan da'l Làasio, sbalutèent sö j óonde, i Trujàan scapàat da i Gréeci e da'l tremèent Achìle: e lùur j éera muìit da'l destéen per ògni màar, da tàanti e tàanti àn. L'èera pròpia na ròba cumplicàada, düüra e incarugnàada, fàa nàser la stòria de la gèent rumàana.*

- (1) Ganimede, figlio di Troe, re di Troia, che per la sua bellezza fu rapito da un'aquila inviata da Giove e trasportato in cielo perché servisse come coppiere degli dèi.

• ÉEOLO E LA TEMPÉESTA

Apéena lasàat lé de vardàa la tèra de Sicìilia, i Trujàan cuntèent i sistemàava le véele vèers el làarch, intàant che le póonte de brùuns le tajàava le óonde salàade. Giunóone, che la gh'ìiva da sèemper in de'l cóor na ferìida, quàant la jà vist, la s'è dìta: "Duaròoi dònca lasàa pèerder la me ràbia e d'ii che gh'òo perdiit, sèensa rièser a mandàa fóora da i pée, da l'Itàalia, el rè de i Truiàan? Ma la pèensa miia a'l Destéen! Epüür Minèerva la gh'àa pudìit incendiàa la flòta de i Gréeci e negàai tóti in de'l màar per le cùulpe sulamèent de öön: de Aiace d'Oileo! Sèemper lée la gh'àa sbatiit só da i nìigo i lampès de Giòove, e spantegàade le nàavi e mandàat in fùrlòorum el màar, scumpaginàat in de l'àaria Aiàace che 'l tràava só de le fiàme da'l stómech impirlèent, per fàal pò infilsàa sö la sculiéera; e mé, che vòo dinàans a tóti i Dèei de l'Oliimpo, suréla e mujéer de Giòove; mé che fòo la guèra da tàanti àn sulamèent a 'n pòpol, ghe rièesi miia a inciudàal per sèemper. Da chì in avàanti chi parlaràa bèen de la glòoria de Giunòone, e pò 'l digarà màai de fàa d'i sacrifici a i so àaltar?"

La Déa, che la tegniva strenšit chèesti penséer in de'l cóor, incarugnida de ràbia, l'è rivàada a l'ìšula Eòlia, règn de i niigoj, na tèra pièena de i vèent püsèe rugnùus.

Chì, el rè Éolo el cuntròla in de na cavèerna grandìsima le tempéeste püsèe bastàarde e i vèent dispetùus che 'l tèn prešunéer, càrich de cadèene gréeve tàant.

I se móof tóti ch'ii pàar di diàaoi didrée a le sbàre cun di vèers da tòor castràat che móof infina le muntàgne; Éolo, cun in màan el bàch de'l cumàand, setiit sö 'l ciümél, el ghe fàa però 'ndàa via el nervùus e el ja fà stàa bòn. Se 'l gh'èes miia de fàa cušé, i vèent fresùusi purtarès via per sèemper in de l'àariai màar, le tère e 'l céel néegher e bröt. Per la paüüra de 'ste perìcol, Giòve che töt el póol, el ja mìs saràat sö in de cèerte cavéerne, querciàade insìma da de le gràan muntàgne, cun en rè a cumandàai che'l savès, trà per trà, tegnii o mulàai cun sicürésa.

Giunóone la gh'aa parlàat cun na süplica:

“Éolo, scùulteme! Per el fàto che el Pàader de tóti nuàalter Déei, e rè de j òm, el t'aa fàt divèenta padròn de tóti i vèent per calmàa j óonde o fàale rivàa fina a le stéle, te gh'èet de savii che na ràsa de gèent, che pódi miia véder, la nàviga in de 'l màar Tiréen per purtàa in Itàalia Tròja e i Penàat che i gh'aa perdiit la guèra: méteghela tóta cun i to vèent, màanda a pìch le nàavi, o fàa pèerder in de'l màar i Trujàan carugnùus.

Mé gh'òo quatòordes Niinfe, bèle de fàate giràa 'l còo, te daròo Deiópea, la püsèe carìna de tóte, la faròo tóta tùa cun en grùp che se pudarà pö desligàa. E vóori, per el fàto che te mèet ütàat, che la stàga cun té tóta la vita per fàate pàader de fióoi bèei cùma pòochi”.

Éolo el gh'aa rispundiit: “A té, Règina, spéta deciider chél che te vóot, a mé spéta fàa chél che te me dīšet.

In tóte le manéere, el me règn te me l'èet dàat té, cušé el me bàch de cumàand e àanca 'l aiöt de Giòove: 'l è to mérit se me séti šó in d'i banchét in de'l céel, se sùunti el rè di vèent. Alùura Éolo, cu'l pée de la làancia, el gh'aa picàat sö 'l fiàanch de la muntàgna e i vèent, in fiila stréta cùma 'n bataliòn de suldàat, j è rivàat da la pòorta*

*scettro

*e i gh'aa fàt pióover tóta la so ràbia in sö la tèra.
Éeuro, Nòoto e Àfrico, tóti pàader de tempéeste,
j è piumbàat inséma sö'l màar e i l'aa rigiràat in àaria
per fàa 'ndàa muntagne de undàade cóontra le spiàge.
J òm i vušàava per la paüüra, le còorde de la nàave le
cridàava. D'i niigoì i sguarnàava el céel e la lüüs a j óc d'i
Trujàan: se slargàava néegra la nòt sö 'l màar. El céel el
trunàava, l'àaria 'l éera pièena de föölmin e töt, in de
àaqua e in de'l céel, fiiva paüüra a i marinàar la mòort mìa
tàant luntàana. A Enéea se giasàava fina 'l fidech per la
paüüra, e cridèent el gh'aa svalsàat le màan vèers le stéle
per dii: "O mìla vòolte beàat chi gh'aa viit la furtöna de
móorer davàant a j óc de so pàader sóta le müüra de Tròoja!
O Dioméede (2), el püsèe fòort de i Gréeci, gh'èsi pudiit
móorer sóta i to cùulp de spàada in d'i càamp de lìlio, dùa,
cupàat da'l fióol de Téeti, el fòrt Ètore lè là stèench in tèra,
indùà gh'è àan el gràant Sarpedonte (3) e 'dùà 'l fiöm
Simoènta (4) el gh'aa paràat jà tàante de chéle àarmi e
tàanti cadàaver de gèent eròica!"*

*In de 'n mumèent na ràfica de'l vèent de tramuntàana
el cèentra la so véela e la svàalsa le óonde fina a'l céel.
Se spàca i rèm, la prüa la giira e la nàave la pòorta el fiàanch
vèers le óonde vàalte tantisim; na muntagna d'aaqua la
riiva a 'l imprüiışa. I marinàar i pàar vulàaghe insima, de j
àalter i vèt in méša a j óonde embriaghèente la tèra in fóont
a'l màar; la tempésta la rebàalta enfina la sàbia.*

*Tre nàavi sbürlàade da Nòoto le se sbriiışa cóontra i scòogli
che la gèent de lé la ciàma Àare (periculùus in méša a le
óonde) cun en schenòn apéena sóta a'l màar (5)*.*

*Èeuro el sbüürta àaltre trè nàavi cóontra muntagnóole de
sàbia, e töt intùurno el ghe mèet na pìla de tèra e se sà mìa
el perché. 'N undòn gigantèsch el riiva da in àaria sö la
nàave, davàant a j óc de Enéea, indùà gh'éera sö i Lìici e
'l fidàat Oróonte (6); el timunéer 'l è stripàat da'l so pòst
e sbürlàat in de'l màar a bèla fòorsa; en gràant mulinél
fà giràa la nàave per trè vòolte fina quàant de óonde
fresùuše el j àa tiira šò in fóont. Pòochi salvàat i nóoda in
de 'n màar gràant 'me 'l ünivèers, spantegàat de chì e de là,*

*fra i lègn che galegiàava, cun chél che réestava d'i tešòor
de Tròoja, e cun le spàade di gueriéer. E bèle la tempéesta
la gh'ìiva spacàat la nàave rüböösta de Ilionéeo, inséma
a chéle de'l fòort Àcate, de Abàante, de'l véc Aléete:
töti i póol nièent cóontra l'àaqua che rivàava e le nàavi
s'cepàade e inturciàade le stiiva pö a gàla.*

- (2) Diomede: figlio di Tideo, dopo Achille il più forte dei Greci, duellò con Enea sotto le mura di Troia. Fu salvato da morte soltanto per l'intervento della madre Venere
- (3) Sarpedonte: re della Licia, alleato di Troia, fu ucciso in duello da Patroclo.
- (4) Simoenta: uno dei due fiumi che attraversano la regione circostante Troia; l'altro era lo Scamandro.
- (5) Are: sono scogli insidiosi, chiamati di Egimuro, al largo di Cartagine.
- (6) Oronte era il capo dei Lici, alleati dei Troiani, amico fedele di Enea.

• LA MÀAN DE NETÙUNO

*Intàant Netùuno, per el bajamèent de'l màar, el s'è intüfiit
che gh'éera stàta na tempéesta tremèenda,
cun l'àaqua màta fiin šó là in de la sàbia de'l fóont.
Gh'è vegniit di bröt penséer: el gh'aa tiràat sö cun càalma 'l còo
a livél de j óonde e el gh'aa vardàat töt intùurno,
e el gh'aa vùst la flòta de Enéea tötta pèersa in de'l màar,
i Trujàan finiit sóta l' àaqua e pò àan el céel rabiit me 'n càan.
El gh'aa capiit sübit che gh'éera didrée la màan de Giunóne
e, ciamàat i vèent Èeuro e Šéfiro, el gh'aa sübit dît:
"Tötta chéla giavàana chì, ve végnela da la vòostra ràsa
de Titàan, da i vòst bèi parèent? Vuàalter, bröt ventàs carugnòn,
gh'ii àan la fàcia de tòla de fàa diventàa ciùch céel e tèra,
e purtàa in àaria undàade gràande cóontra el me paréer!
Mé ve farò... en cüül cušé! Ma 'l è mèi che mé stàga càalmo:
ve darò na scurlìida n'áltra vòolta, in de na manéera diferèenta.
Menèe le tòle a la svèelta e 'ndèe alùura a diighe a'l vòster càpo
che a cumandàa in de'l màar e a viighe el tridèent che fà paüüra
'l è tucàat in sòorta a mé e miia a lüü.
O Éeuro, Éeolo el cumàanda apéena i sasòn 'dùà gh'è
le vòostre cà! Che ghe véгна püür àan le scalmàane
in de'l so palàs e el cumàandi püür in de la prešòn di vèent!".
El gh'ìiva gnamò finiit de parlàa che 'l gh'ìiva bèle*

*calmàat le óonde agitàade e spantegàat in giir i niigoj,
e mìs a pòst el sùul. Tritóone e Cimòtoe (7) i gh'aa mìs inséma
i so sfòors e i gh'aa liberàat le nàavi in séca sö i scòogli:
le stès Netùuno el j àa svalsàat cu'l so tridèent, e pò el gh'aa
veriit el pasàc in méša a i sabiòon e pò calmàat àan
el màar. Dòpo al gh'aa sfiuràat cun le róode legéere
le óonde cu'l so càr. Cùma süccéet de spès quàant in méša
a tàanta gèent s'ciòpa na rivòolta e la šentàja la dà fóora
de màt, vùla di sàs e déle bràaše, e el rabiòon el fà spüréen
a töte dò le màan, èco però che i giargianées rabiit i vèt en
persunàc famùus per i so mérit e per la so buntàa
e alùura i tàas, i slóonga j uréce; chél là el ghe smóonta
cun le so paròole la cativéeria e l'intenerìs i cóor;
cušé el badüél in de'l màar el finìs quàant Netùuno,
intàant che 'l vardàava el màar, sóta el céel serèen,
el vulàava só 'l so càr 'me 'n guìndol, cu'i i cavài mulàat.*

(7) Tritone e Cimòtoe sono due aiutanti di Nettuno; il primo ne preannunziava l'arrivo soffiando in una grossa conchiglia; la seconda è una delle cinquanta Nereidi, divinità marine che aiutavano i marinai nel pericolo. La più famosa di loro fu Tetide, madre di Achille.

• I TRUJÀAN I RÌIVÀ SÖ LE SPIÀGE DE LA LÌBIA

*I Trujàan, fiàch e sgnìch, i céerca de rivàa a le spiàge
püsèe višine e cušé i se pòorta vèers la Lìibia.
En pòst en pòo sguarnàat el s'è veriit davàanti a n' iišula,
che la se sàara sö in dò pàart tàa'me 'n pòort: ògni óonda
de'l màar püsèe gràant la vè a sbatìighe cóontra e l'iišula
rumpiida in tàanti céerchi 'l è mandàada indrée. A dèestra
e a mansina la ròcia l'è bèla drìta e dùu scòogli i vàarda
le stéle in de'l céel tàa'me d'i mùuster: sóta i so ciüméi,
per en bèl pòo de màar, le óonde le réesta silensiùuše.
In àalt gh'è 'n sipàari de piàante töte a möc, tàa'me
'n bòsch de òmbra négre negrèente: a i pée de la
paréet de chél'altra pàart, sóta le ròce a meš'àaria,
se vèer na gròta indùu véen fóora na funtàana d'aaqua
dùulsa, gh'è di scragnéi de préeda viiva: el pòst indùu gh'è
stà le niinfe. Chì le nàavi le stà féerme, sèensa dùui tacàase
a la riiva, sèensa n'àancura che 'l ja liighi cun en fèr a rampiin.*

Enéa el rìiva cun apéena le sèt nàavi che gh'éera restàat e i Trujàan, sbarcàat, jè diventàat màt per la cuntentésa de tucàa tèra, e i mèt šó le tèende sö la spiàgia meraviliùuša e i se slòonga šó in tèra töt in chiculèent de sàal. Sübit Àcate el fà ciucàa dùu sàs per dàaghe fóoch a le fóje e intàant el gh'aa müciàat atùurno de la légna bèla séca. I Trujàan, fiàch per tàante sventüüre, i tiira fóora da la nàave, cu'l furmèent 'ndàt a màal, le móole, intàant che i prepàara de sügàa a'l sùul le biàade recüperàade da'l màar per mašenàale. Intàant Enéa el se rampéga sö na ròcia e el vàarda 'l urišóont per en bèl tòch de màar, cun la speràansa de póder véder Antéo ficàat jà da'l vèent cun le so nàavi, e le inségne d'i cumandàant Càpi e Càico sö j'aalte véele (8). Nisöna nàave gh'éera in vïista, ma tàch a la rìiva de'l màar lüü 'l vèt trìi cèervi chi giràava lé vešéen, cun didrée na möcia de àalter cèervi che püsèe in bàs j'éera adrée a mangiàa. Enéa el se féerma e, ciapàat in màan 'l àarco e le fréce, che 'l fidàat Acate el se purtàava sèemper adrée, el gh'aa cupàat i trìi cèervi che gh'éera lé davàanti, e che pariiva che i gh'ès tàanti bròch in téesta invéce de còorni. Dòpo 'l è curiit adrée cun le fréce a de j'alter cèervi in méša a i bòsch pièen de piàante e piantunéle, e el gh'aa miia lasàat lé de caciàa prima de viighe slungàat in tèra sèt béstie gràande, in de 'n nömer preciis a chél de le nàavi. Turnàat in de'l pòort el gh'aa spartìit töt cun i so sòci trujàan. El gh'aa dàt a tóti àan el véen che gh'ìiva regalàat Acèeste a i Trujàan in partèensa, in tàante àanfure, sö la spiàgia de la Sicìilia. E cušé el gh'aa cunsulàat tóti chéi che j'éera šó de còorda. "O càar i me sòci, sùuntum 'bitüàat da 'n bèl pés a na scarugnasa néegra, o me càar, che gh'ìi duiit mandàa šó d'i dispiašéer gràant 'me 'l móont; en Dìo el digarà "muchèla lé" àan a chéesti guài! Cun mé gh'ìi vïst, apróof apróof, el rabiòn de Scilla (9), i scòogli che ciucàava in fóont a'l màar, e gh'ìi vïst àan le ròce de i gigàant Ciclòopi. Fèeve coràgio, casèe jà tóte le paüüre: fóorse en dé sarà bèl ricurdàa chéesti guài. In méša a tàante stòorie,

in méša a tàanti perìcoi ‘ndóm vèers el Làasio, ‘ndùà el Destéen el ne farà véder di pòst pròpia bèj e indùà, per voluntàa sèemper de’l Destéen, purtarùm amò in vità la glòoria de Tròoja. Mulèe miia ‘l màs e stèe sàan per en dumàan püsèe bèl!’ Cušé parlàava Enéea. In méša a i bröt penséer, el fiiva véder sò la so fàcia la speràansa, e el tegniiva strenšit in de’l cóor i dulùur püsèe fòort. I so cumpàgn i tribulàava entùurno a la selvagina e a chél ch’ii mangiàava. I pelàava le béestie e i fiiva diventàa nüüda la càarne. Quaidöön el la tajàava a tucheléen e, amò càalda, el la infiilsàava cun di feretéen, e de j àalter j impisàava ‘l fóoch e i metiva sò la spiàgia de le caldéere de bróons. Pò i se tìirava sò ‘l balelòt cu’l mangiàa, slungàat in sò l’èrba. E i majàava càarne gràsa e i béeviva de’l véen véc. Pasàada la fàm e netàat töt intùurno, i se mìs a ciciaràa sò i cumpàgn dispèers, cun la speràansa de catàai amò viif o invéce mòort, rivàat a la féen de tóti i so màai, bèle sùurt ad ògni vùus. El bràavo Enéea püsèe de j àalter el piànšìiva in cóor la féen de’l gluriùus Oróonte, chéla de Liico e de Amiico, e chéla de’l fòort Già e de’l fòort Cloàanto.

(8) Antéo, Càpi e Càico erano i tre più importanti comandanti delle navi disperse.

(9) Scilla: bellissima ninfa, innamorata di Glauco e trasformata dalla rivale Circe in un mostro con sei teste di cane, che insidiava i naviganti che entravano nello stretto di Messina e li divorava.

• GIÒOVE E VÉNERE

I lamèent j è finiit quàant Giòove, intàant che’l vardàava šó da’ l cèel el màar, indùà vulàava le véele, e dùa gh’éera le spiàge, le tère bàse, i popòi sparpajèent, el gh’àa fisàat àanca j óc pròpia sò la Liibia. E Vénere piagnùna, cun i laghermòon in de j óc che lüšìiva, la gh’àa dīt: “Òh té, che te móoet cu’l to cumàand töt chél che sùccéet in de’l móont, e te stremìset cu’i to fjöölmìn tóta la gèent, dìime cùša gh’ài fàt cóontra de té el mée Enéa e i Trujàan, e perchè a lùur se saràat sò l’ünivèers, dòpo tàante suferèense, intàant ch’ii vool andàa in Itàalia. Té te gh’èet prumetiit che ‘n dé, dòpo en bèl pòo d’àn, pròpia da chì, da’l sàanch nóof de Tèucro, vegnarà fóora i putèent Rumàan, padròon cùma pòochi de tôte le tère e de’l màar. Cuša t’ài fàt

per fàate cambiàa paréer? E mé che me cunsulàavi cun la citàa de Tròia spantegàada in tèra e de la so rüina, cu'l penséer de 'n bèl dumàan! Ma adès na gréeva sfürtöna la s'è impigulàada adòs a chéi valurùus, sgagnàat da tàanti guài. Té, che te séet el püsèe gràant rè de töti, quàant te farèet lasàa lé i so dulùur? Anténore (10), scampàat a i Gréeci, el gh'aa pudiit traversàa 'l Adriàtich e rivàa sèensa perìcol in de la tèra de i Libùurni, fin dòpo laurgiiva de'l Timàavo, che tàa'me en màar rabiit el véen fóora da la muntàgna cun nóof bùche, cun en gràn cincél, e el quàarcia i càamp cun n'aaqua canterìna. Chì Anténore el gh'aa fundàat Pàadua, e mìs in pée na culònia trujàana, e pò el gh'aa dàt el so nùm a'l pòpol: chì el gh'aa tacàat jà le spàade de Tròoja, chì el stà benóne in de na pàas bèla e paciùusa. Ma nuàalter, che sùuntum de'l to sàanch, nuàalter che te n'èet prumetiit de regnàa in de'l céel, perdiide le nàavi (o scarùgna!) sùuntum lasàat chì per nuàalter e tegniit luntàn da le spiàge d'Itàalia per el rabiòn de na Déa. Cheschì sarèsel el prémi de la nòostra buntàa, cheschì el nòoster règn nóof?"

(10) Antenore, di famiglia troiana, parente di Priamo, accolse propria dimora Menelao ed Ulisse, quando vennero ambasciatori a Troia per trattare della restituzione di Elena. Fu sempre fautore della pace con i Greci, ma non venne ascoltato per cui, si dice, che favorì il rapimento del Palladio da parte di Ulisse e persuase i Greci ad introdurre il fatale cavallo dentro le mura. Dopo la distruzione di Troia fuggì con alcune navi ed un gruppo di esuli, navigò lungo le coste della Dalmazia (Illiria) e dopo una lunga marcia nel paese dei Liburni, tra Dalmazia ed Istria, arrivò alle sorgenti del Timavo, erompendi da nove bocche del sottosuolo carsico, e si spinse sino al luogo ove oggi sorge Padova, da lui fondata, secondo la leggenda.

- **EL PENSÉER SÖ LA GRANDÉSA DE RÓMA**

El pàader de töti, cun la so ghignàada che la fà stàa bòn el céel e le tempéeste, el gh'aa sfiuràat cun en baséen i làber de la fióola e pò 'l gh'aa dèt: "Viighe miia paüüra o Citérea, 'l è sèemper chél el destéen dí tóo. Te vedarèet la citàa e le müüra prumetiide de Lavìnio (11), te svalsarèet el bòn Enéea infina a le stéle de'l céel: gh'òo miia cambiàat paréer. Lüü (te 'l digarò, perchè te séet in penséer, e te fòo la cunfidèensa cun i segréet de'l dumàan che rivarà) el farà na gràn guèra in Itàalia,

el metarà sóta de i pòpoi curagiùus, el darà a la so gèent le légi giöste e müüra rübööste, fin a quàant, in de la tèersa estàat, el regnarà sö töt el Làasio, e fin quàant trìi frèt invernéen i sarà pasàat da'l dé de la vitòoria sö i Rùtuli. Ma Ascànio, che adès el se ciàma Jùulo ('l éera ìlilio fin tàant che gh'éera el tròno d'ìlilio), el cumpirà trèent' àn de règn en de'l pasàa di méés, e pò el farà fàa San Martiin a la capitàal da Lavinio a Albalóonga che 'l farà diventàa bèla fòorta cun déle müràje grandiùuse. Lé per trešèent àn cumandarà la gèent de Ètore fin a quàant la sacerdutésa Réa Sìilvia, per l'amùur de Màarte, la gh'aa vùit dùu geméi. Alùura Ròmolo, cuntèent de viighe a i fiàanch na pél de fémina de lùf (la so bàalia), el svalsarà, mìa inséma la so gèent, le müüra cunsacràade a Màarte; el ciamarà la so gèent Rumàan, da'l so stès nùm. A chél de'l so dumìni, ghe méti mìa cunféen de spàsi e gnànca de tèemp: gh'òo prumetiit 'n impéeri infinìit. E àanca Giunòone, la brütùna che adès la spantéga da ògni pàart màar, tère e céel, la cambiarà paréer in mèj, e cun mé la ghe farà di piašéer a i Rumàan vestiit de tòoga, duminadùur de'l móont. Vegnarà n'épuca, cu'l pasàa de j àn, che i Rumàan i metarà sóta Micéene e Ftia, i duminarà vituriùus àan sö Àargo. Da chéesta ràsa trujàana nasarà Giùulio Cesare (da Jùulo véen el so nùm) che 'l purtarà a'l màar de l'Ocèano i cunféen de l'impéeri e la so glòoria fina a le stéle. Té, en dé, te ghe farèet céera in de 'l Oliimpo a'l gràant òm, gluriùs per le tère conquistàade in Urièent; àanca lüü el sarà en Diò, veneràat da j òm. Alùura, finìide le guère, el sècul catiif el diventarà bòn; Vèesta, la Lealtàa cu' i cavèi biàanch, Quirìino e so fradél Rémo i farà de le bùne légi; e le pòorte de la guèra le sarà saràade cu'l fèr e cun d'i ligàm bèen strenšìit; là dèenter el Rabiòn sacrilech, setiit sö 'n möc de strümèent de guèra, le màan didrée a la schèena, ligàade cun de le tenàje de bróons, el vušarà de ràbia per nièent cu'l sedasàa in manéera urèenda la bùca pièena de sàanch". El gh'aa dīt cušé e da 'l céel in àaria el gh'aa spediit el fióol de Màja perché el gh'ès de sügeriì a i Trujàan l'ospitalitàa

de la so tèra e de le müura nóoe de Cartàgine (sèemper che per càašo Didóone, sèensa savii nièent de'l Destéen, la gh'ès miia de mandàai via!). Mercùurio, in de 'n vùl per l'àaria cun le so àale fresùuše, el riiva in de'n àtim a le spiàge de la Liibia. Sübit el mèet le ròbe a pòst, a töti el cumàanda e infàti i Feniici i se desmentéga töte le vóje de fàa de'l màal; Didóone püsè de ògni àalter la mùustra di sentimèent pacifich e bòn per i trujàan che gh'è rivàat lé.

- (11) Lavinio: città che Enea fonderà nel Lazio e che così chiamerà in onore di Lavinia, sua seconda moglie.

• VÉNERE E ENÉEA I SE CÀTA INSÉMA

Intàant Enéea, che 'l gh'ìiva pasàat töta la nòt a pensàa cùša 'l gh'ès de fàa, apèena nasiit el dé el gh'aa deciis de andàa a véder i pòst nóof lé intùurno, e a cercàa de capii indùu el vèent el l'ìiva infricugnàat. Se gh'ès de stàaghe de j òm o apéena de le béestie catiive (perché el vèt de la tèra a véegher), e pò diighel a i cumpàgn. El sguàarna alùura la so flòta sóta le óombre de'n bòsch, dùa gh'éera na muntàgna veriida in méša, in de la manéera che le piàante le ghe pudès cu'i ràam fàa na bèla òombra; pò el và in fóont a i càamp in cumpagnia de Àcate cun in màan dùu giavelòt cun la póonta de fèr. In méša a 'n bòsch el càta Vénere Citérea, che la pàar na regasina, armàada però tàa'me na véergine de Spàarta, che la sumiilia töta a la Arpalice de Tràacia quàant la fiàca i cavài e la làsa indrée, in de la cùursa, Euro cun le so àale. La tegnìiva, cùma i caciadùur de'l so tèemp, tacàat a le spàle 'n àarch fàcil da tégnere in màan, cun i cavéi liber a'l vèent e cun i šenóc nüüt nüdéi, e la féen de la véesta ligàada cun en grùp. "O bèi giüinòt – la gh'aa dèt per prìma – gh'ii fóorse vèt pasàa de chì quaidöna de le me suréle, armàada de faréetra, vestiida cun na pél de liince töta a màce, che curiiva adrée a vušèent a 'n cinghiàal che 'l scapàava jà cun la bùca pièena de s'ciöma?" E el fióol: "Gh'òo miia vèt e gnàanca sentiit le to suréle, o bèla véergine. Che nùm gh'òoi de dàate? La to fàcia l'è miia de 'ste bàande, la to bèla vùus

l'è miia cùma chéla de le dóne che cugnùsi mé. O creatüüra de'l céel, sèt Diàana e na Niinfa? Dàane na màan, alùura, e cunfòorta el nòst andàa dulurùus: dàane na spiéega finalmèent de dùa sùuntum rivàat, sóta che céel: sùuntum a šübianèent, sbatiit de sà e de là da'l vèent e da j óonde gràande de'l màar, sènsa savii nièent indùa sùuntum rivàat e de chii stà chì. Sarùm cun tè in débit, e 'n dé per nòostra màan farùm tàanti sacrifici de béestie davàanti a i to altàar!''.

“Me sèenti miia dègna de chéesti unùur – la gh'aa rispòst Vénere – Nuàaltre fióole de Tiiro pòortum sèemper la faréetra e stivàai duràat bèi vàalt. Chéesto 'l è 'n règn di Fenìici, de la citàa de Agenóre vegniida sö in tèra de Libia, dùa gh'è de la gèent bràava a fàa la guèra. La so regina l'è Didóone, partiida en bèl dé da Tiiro, da dùa l'è scapàada cun so fradél. Tàanta l'è la cativéeria che lée la gh'ìiva patiit, lóonghe le so suferèense.

Vóori cüntatele àanca se per 'n tucheléen apéena. Sichéo, el padròn de tèra püsèe siör de töti i Fenìici, l'éera el so spùus aduràat. Ma regnàava sö la citàa de Sidóone el fradél de lée, Pigmalióone, catiif 'me 'l àj, püsèe de töti i bestiòn de la Tèra. I dùu i la fàta a tiighe. El ditadùur catiif, sbrašeliit da la vója de òor, el gh'aa fàt en tranél a Sichéo e el l'aa infilsàat davàanti a j àaltar sènsa pensàa en mumèent a'l dulùur gràant de so suréla. Per tàant tèemp el gh'aa dît nièent, o de le bàle, a l'amàante sbrašeliida da'l dulùur.

Ma in sógn, la puaréta la gh'aa vist la figüüra de'l mariit gnamò sutràat: el gh'aa svalsàat la fàcia smòorta e el gh'aa fàt véder 'l àaltar prufanàat e 'l so stómech sbüšàat da'l fèr. El gh'aa dît cùma j éera 'ndàte veramèent le ròbe. Pò el l'aa cunvinciida a scapàa, de 'ndàa via da Cartàgine. E per dàaghe na màan el gh'aa cunfidàat dùa gh'éera, sguarnàat sóta tèra, en tešòor antiich, n'abundàansa d'òor e d'argèent che nisöön cugnusiiva. Didóone, töta emusiunàada a sèenter chéesta stòoria de dulùur, la s'è preparàada a scapàa, cun di cumpàgn fidàat tra chéi chi gh'ìiva paüüra de Pigmalióone. I cungiüràat i gh'aa purtàat via le nàavi bèle próonte per pàarter e i jàa

cargàade d'òor: le richése de'l gràn piuciòn j è stàate purtàade jà per màar, e na dóna la gh'aa cumandàat l'uperasiòn. Pò j è rivàat in de'l pòst 'ndù adès te vedarèet végnér sò le müüra grandiùše e le cà de la nóoa Cartàgine. I gh'aa cumpràat tàanta tèra quàanta na mišüüra na pèl de tòor tajàada sutiila. Per chéesto la citàa l'è ciamàada àan cu'l nùm de Bìirsa (12). Ma dišiime, vuàalter ch'ii sii? Da che paées vegniì? Indù pensèe de 'ndàa? Cun na bufàada gréeva Enéea el gh'aa rispòst: "O Déea, se gh'èsi de pàarter da l'inisi de le nòostre Disgràasie e té te gh'èset la vója de scultàa la stòoria di nòoster guàj, prìma de viighe finiit se sararès el céel e Èespero el pudarès saràa sò la lüüs de'l dé.

Na tempestàada la n'aa sbürlàat sò le spiàge de Lìibia dòpo viighe giràat per en bèl pòo per tàanti màar, partiit da l'antiiga Tròoja (se per càašo el nùm de Tròoja el füdes rivàat a le vòostre uréce). Me sùunti Enéea, el piio, famùus infina a le stéle, e sò la flòta pòorti cun mé i Làari scampàat a'l nemìich. Cèerchi l'Itàalia, la bèla cöna de la me ràsa nasiida da Giòove. Sùunti 'ndàt adrée a la fürtönae me sùunti imbarcàat sò'l màar de la Friigia (13) cun viint nàavi: Vénere la n'aa insegnàat la stràada. Me n'è restàt sèt apéena, inturciàade da'l vèent e da j óonde, e sèensa éser cugnusiit da la gèent, vòo a la céerca de fürtöna, casàat jà da l'Euròopa e da l'Àašia, e sùunti chì in méša a i dešèert de la Lìibia".

Vénere la gh'aa miia supurtàat de vediil lamentàase Amò e cùsé la s'è miisa lée a ciciaràa, pròpia in méša a'l so dulùur: "Sòo miia chi te séet, ma crèdi miia che te sia udiùus a i Celèst, dàto che te séet vegniit a la citàa de i Tiiri. Và avàanti per la to stràada e và infina al palàs de la regina. Pódi bèle dìte - se i me genitùur i s'è miia sbaliàat a insegnàame a strulegàa - che i to cumpàgn j è sàalf e la flòta l'è a'l sicüür, sbürlàada in de 'n pòst serèen da 'l cambiàa de i vèent. Vàarda cùma j è cuntèent chéi dùdes ciigni, che l'àquila de Giòove intàant che la vegniiva šó la gh'iiva sparpajàat per l'àaria: adès i se vèt, in lóonga fiila, o a catàa el pòst dùa fermàase o a vardàa bèen sèemper

chéł pòst lé. Cùma chéi cìigni che i se divèert a sbàter j àale, cun tàanta giòja e i vùla in cìrcol, e i càanta, cuśé le to nàavi e i to sòci o j è bèle rivàat in pòort o j è adrée a rivàaghe cun le so véele bèle tiràade.

Và dònca avàanti sèensa paüüra, pòorta sicüür i to pàs indùla la stràada la te mèena!"La gh'aa dît cuśé, e intàant che la se giràava indrée la gh'aa fàt véder el so còl meraviliuus, i so cavéi prüfümàat d'ambròošia i gh'aa mandàat fóora 'n prüfòm celestiàal, la véesta la s'è veriida fina ai pée: la gh'aa fàt véder cùma se móof na véera Déa in de'l caminàa.

Enéea el gh'aa ricunusìit so màader in de'l vedìila andàa via e alùura el gh'aa dît: "Catiiva àanca té, perché sügütet a tóo de bàla to fióol cu'l metiite in màaschera? Perché pódi miia strenšìite la màan, sentiite parlàa, rispóondete sèenza sguarnàame? Intàant che'l dišìiva cuśé el s'è muìit vèers le luntàane müüra. Vénere la gh'aa mìs intùurno a i viandàant n'àaria spèsa, e la gh'aa metiit adòs en vèl de fümàana perché nisöön el pudès védei o tucài o fermàai o dumandàaghe le rešòon de'l so ariif. Alùura la Déa l'è vulàada fina a Pàafo, la gh'aa vîst amò chéł pòst incantàat dùa i gh'aa mìs in pée, in so unùur, en gràn tèempli, e dùa cèent altàar profümàat de fréesche ghirlàande i brüüša incèens.

(12) *Birsa*: vocabolo di origine greca che significa "pelle di bue".

(13) Sul mare della Frigia: il mare antistante l'Asia Minore ed in particolare la Troade.

• CARTÀGINE

Enéea e Àcate intànt j àandava in frésa lóonch 'l sentéer. E bèle j éera insìma a na muntagnóola che gh'éera didrée a Cartàgine, pròpia davanti a la ròca che gh'è en pòo püsèe in bàs. Enéa el vàarda meraviliàat i palàs (tèemp indrée j éera cašòt), le pòorte, el bašamèent de le stràade. I Tiiri, pièen de vója, i tribùla cun en gràan sàm; quaidöön el svàalsa le müüre, i mèt in pée la ròca e i móof a màan de le ròce; de j àalter i deciit el pòst dùa méter sò la pròpia cà e intùurno i ghe dišégna en sùulcher, de j àalter j élec i giùdici, le càriche pübliche e in "sàacris" (14) el senàat; quaidöön el scàava en pòort, àalter in profunditàa i gèta le fundasiòn

de 'n teàter (15) o i fà vègner fóora da de i blòch de préeda de le culòne smišüràade, che j è pò j urnamèent altìsim de le scéene de'l dumàan. Cuśé se móof j àave a 'l inìsi de l'estàat per la campàgna fiuriida, sóta 'l sùul, e le fà la rónša, quàant le pòorta a l'àaria chéle picenìne o le cundèensa el méel spantegàat o le càta chél che ghe pòorta le àaltre laurèente, o quàant – mise in fiila – le slògia de cà la ràsa de i màs'c che i vàal nièent. J è a bòt, el méel nóof el prüföma de tìimo. "O fürtünàat chéi ch'ìi vèt le so müüra bèle in pée!", el d'is Enéea, intàant che'l vàarda i téc de la citàa. Sguarnàat magicamèent da la fümàana, el véen avàanti in méša a la gèent e nisöön el riès a vedìil. In de'l més a la citàa gh'éera en buschèt cunsacràat che 'l parìiva sguarnàt da n' óombra gràanda: ch'ì t'àanti àn prìma i Feniici, ficàat sö in de la custéera da j òonde e da'l vèent, i gh'ìiva truàat sóta tèra el segnàal pensàat da Giunóone: el cràni de'n cavàl pièen de brìo ('n augüüri sicüür che el pòpol nóof, en dé, el sarès stàt fòort in guèra e bèen mìs per t'àanti sécui. Didóone la gh'ìiva fàt méter sö en gràan tèempli a Giunóone pièen de na möcia de tešòor e cun la prešèensa de la Déa; la gh'ìiva j ingrès de bróons e àanca 'ndüa se pògia j architràaf*. De le gràan pòorte de bróons le giràava sö i pòlech. Enéea el gh'aa v'ist na ròba che per la prìma vòolta la gh'aa fàt andàa via le so paüüre, e la gh'aa fàt pensàa cun fidücia a'l dumàan. Intàant che'l vàarda el tèempli, sèensa fàase scapàa nièent, e 'l spetàava che rivès la regìna, el vàarda cun amirasiòn le fürtöne de la citàa e 'l capìs che ràsa de 'n tribüléeri ghe füdes in muimèent, èco che 'l l'aa ciapàat dèenter na série de pitüüre che le parlàava de la guèra de Tròoja, famùuša bèle in töt el móont. El vèt j Atriidi, Priamo e 'l Chìle, tötì nemìch 'l öön cun 'l àalter. Alüura el se féerma caragnèent e 'l d'is: "O Àacate, gh'éel in de'l móont en siit che el sàga m'ia pièen de la nòostra scarügna? El ch'ì Priamo! Àan ch'ì se pàarla bèen de lüü, àan ch'ì se piàans per la so sfürtöna, j è làaglime che le và dèenter a tôte le ròbe de'l móont e tötì i cóor i véen a tucàa i travàj de j òm. Làsa stàa tôte le to paüüre: sùuntum famùus e chéesta la sarà la nòosta salvésa". Intàant che'l

*stipiti

dišìiva cušé el se impieniiva l'ànima de figüüre vóode, cun la fàcia bagnàada da'l piànšer. El vediiva da na pàart i Gréeci che i scapàava sóta Tròoja cun adrée i giùuen Trujàan, da chel'àaltra pàart el vediiva i Friigi cun didrée Achile muntàat sö'l càr da guèra, cun 'l èelmo crestàat.

E pò el gh'aa vist a caragnèent le tèende de Réešo (16) biàanche cùma la néef, e Dioméede töt pièen de sàanch che, quàant el gh'è 'ndàt a dòs a tradimèent in de'l prim piišol, el purtàava i so cavài briùus a'l so acampamèent prima amò che i gh'ees tastàat l'èerba de Tròoja, e bevìit l'aaqua de'l Xàanto. Da n'àaltra pàart Tròoilo, en pòer regàs miia en gràado de sfidàa nisöön, che'l s'è vist davàanti Chìle el gràant, e el gh'aa mulàat la spàada. L'éera purtàat via da i so cavàj, pindulèent da'l càr, a cucìon, el tegnìiva amò in màan le réedene; la téesta e i cavéi ch'ìi strisiàava in tèra, la làancia giràada che la rigàava la pùulver. Intàant le dóne trujàane cun i cavéi mulàat le 'ndàava a'l tèempli de la nemiiga Palàde e pièene de tristésa, i l'aa süplicàava, intàant che le se dàava de le tiighe a'l stómech cun le màan, e le ghe ufriiva en mantél presiùus: la Dèa la giràava la téesta, j óc sbasàat vèers la tèra.

Achile, dòpo viighe tiràat adrée trè vòolte Ètore intùurno a le müüra de Tròoja, el na vendìiva a pées d'òor el pòer còorp marturiàat. Enéea quàant el gh'aa vist el so amiich mòort, el so càr, el so cadàaver e Priamo che'l slungàava le màan bùne a nièent, el gh'aa mandàat fóora en gràan lamèent. Pò el s'è mìs amò a cumbàter in de'l més de la batàalia cóontra j invasùur inséma a i so suldàat de l'urièent e a j armàat de'l néegher Memnone (17). Pentisilea rabìida (18) la cumandàava le Amàsoni cu i so scüüt fàt a löna; a gueriéera véergine - na cintüüra d'òor sóta le téte squèerce - la gh'ìiva el fóoch adòs in de la batàalia e ghe piašiiva fàala fóora cun i gueriéer püsèe curagiùus.

(14) Sacro perché rappresentava la sacralità dello stato ed era depositario delle leggi.

- (15) Teatro: non bisogna stupire se tra le prime costruzioni ci sia anche il teatro, che nell'antichità era una delle manifestazioni collettive più celebrate e più significative per quanto riguarda il costume e la civiltà di un popolo.
- (16) Reso, re della Tracia, venuto in soccorso di Troia, ebbe notte tempo l'accampamento devastato da Achille e Diomede.
- (17) Memnone: secondo Esiodo era figlio di Titone e dell'Aurora. Prese parte alla guerra troiana e cadde sotto la spada di Achille.
Piange ogni giorno la sua morte la madre e le sue lagrime si mutano in rugiada. La leggenda narra che la statua che lo raffigura, dia un suono dolcissimo all'apparire dell'alba.
- (18) Pentesilea: figlia di Marte e regina del popolo guerriero femminile delle Amazzoni. Anch'ella fu uccisa da Achille.

• ENÉEA L'INCÓNTRA DIDÓONE

Intàant che 'l trujàan Enéea el vàarda chéeste scéene pràan bèle e pò 'l sà pö 'sa dìi, tàant 'l éera in òoca, la regina Didóone, bèla fóora de mišüüra, la se pòorta avàanti vèers el tèmpli in méša a de i giüinòt. Cùma fà Diàana quàant la cumàanda de balàa sö le rìive de l'Euròora o sö i turnàant de'l Cìinto e mìla Oréadi la se mèt intùurno e le ghe và adrée (la Déa la véen inàans, la faréetra sö 'l fiàanch, püsèe vàalta de töte le àaltre Nìinfe, e Latùna la góot in de'l segréet de'l cóor): cušé Didóone, cuntèenta, la caminàava in méša a i sóo, e la ghe fà frésa sö i lauràa per el règn che véen sö. Pò la gh'aa ciapat pòst sö 'n tròono pròpia in méša a'l santüàari, davàanti a la cèla de la Déa, cun töt atùurno le so guàardie sièelte. La regina l'éera adrée a giüdicàa, la cüràava la giüstìisia e la fiiva fàa in de la manéera giöösta i lauràa, quàn' a l'imprüiışa Enéa el gh'aa vîst rivàa in méša a tàanta gèent Antéo, Segèesto, el fòort Cloàanto e de j àalter Trujàan che 'l néegher tempuralòon el gh'îiva spantegàat in de'l màar e 'l gh'îiva ficàat luntàan sö spiage divèerse. I s'è meraviliàat in de'l stès tèemp lüü e Àcate, cunfundîit fra la cuntentésa e la paüüra: i brüşàava da la vója de strenšiighe le màan, ma, a savîi miia cùma la se sarès giràada la menàada, el jà distüürba. I stà schìs, quarciàat da la niigula, a spetàa che sòort tucarà a i so cumpàgn, a sèenter in che spiàgia i gh'àbia lasàat la flòta, e perché i sìa vegniit lé - òm catàat fóora da töte le nàavi – a impluràa pietàa, intàant ch'îi 'ndàava vèers el tèmpli in méša a'l

vušamèent de la gèent. Quàant j è 'ndàt dèenter e i gh'aa viit el permès de parlàa a Didóone, Ilionéeo, el püsèe garantiit, el gh'aa cuminciàat a dèi cun càalma: "O regina, che Giòove el t'aa permès de fundaa na citàa nóoa e regnàa sö pupulasiòn süpèerbe, nuàalter pòer Trujàan, sbatiit da i vèent per ògni màar, végnum chì a süplicàate: dàa miia el permès de dàa fóoch a le nàavi, rispàarmia en pòpol a pòst, pèensa bèen a'l nòoster càašo cun atensiòn e pietàa. Sùuntum miia vegniit chì a sbragàa cun le àarmi i Penàati de la gèent de la Lìbia, e gnàanca a rubàaghe la ròba, per scapàa jà in màar cùma d'i piràati: sùuntum miia cusé catiif, e gnàanca póol permetiise tàanta süpèerbia en pòpol che 'l è stàt castigàat. Gh'è in méša a'l màar na tèra che i Gréeci i ciàma Espéeria, cun de la gèent armàada fina a i dèent, cun i càamp che böta ògni bèen; en tèemp ghe stiiva j Enòotri, e se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm de 'n so rè. Lé vuriivum andàa... Quàant a 'n cèert mumèent Oriòone preputèent, vegniit fóora da'l màar, el n'aa ficàat sö l'aaqua bàsa e pò 'l gh'aa sbatiit in de l'àaria di ventòn che i n'aa purtàat luntàan. El màar el n'aa fàt a tòch, in méša a jòonde e scòogli paurùus: sùuntum rivàat in pòochi a la vòostra riviéera. Ma che gèent éela la tùa? Che manéera éela chéesta de impediine de méter i pée a téra e de stàa lé sö la spiàgia? Perché fàane la guèra? Se tegnii miia cöönt de'l gèner ümàan e de j òm armàat, gh'ii de viighe paüüra alméeno de i Dèei che i ricòorda e i giüdica el bèen e el màal. Enéea, l'òm püsèe a pòst, pietùus, valurùus de tóti i murtàai, 'l è 'l nòoster rè. Se i Fàati i la tèen amò in vìa, se 'l respiira, se amò el ripòoša miia in méša a j óombre catiive de la mòort, gh'üm paüüra de nièent; e gnàanca te gh'àaret de pentiite de viighe garegiàat cun lüü in gentilésa. Gh'è de le citàa e de j armàat de Tròoja àan in de'l paées d'i Siciliàan, indüa régna el famùus Acèeste de sàanch trujàan. Làsene tiràa a rìiva la flòta tarucàada da i vèent, per metiila a pòst cun de'l lègn tajàat da le buschine, fabricàa d'i rèem; per po' pàarter cuntèent vèers l'Itàalia e 'l Làasio, se gh'arùm la furtöna - truàat el re e i cumpàgn – de 'ndàa vèers l'Itàalia. Se gh'è pö la manéera de salvàate, se 'l màar de la Lìbia el

t'aa tiràat sóta, o bòn Enéea, bravìsim pàader de i Trujàan, se gh'è mòort àanca Jùulo nòosta speràansa de'l dumàan, andarùm alméeno in Sicìilia, da dùa stiivum bèn e da dùa sùuntum partiit, pudarùm véder el rè Acèeste!". Cuśé parlàava Ilionéeo e tóti i Trujàan i dišìiva de sé cu'l còo. Alùura Didóone, sbasàat j óc a tèra, la gh'aa dít:"Gh'ii miia de viighe paüüra, stripèe fóora da'l cóor i bröt penséer. La düüra sitüasiòn, i ris'c che gràava sö Cartàgine, che 'l è nóoa e gnamò bèn impiantàada, i me òbliga a viighe de le paüüre, cun la diféesa d'i cunféen in ògni àangol cun de le guàardie bèn armàade. Chii cugnùs miia la ràsa de Enéea, Tròoja, el valùur, j éeroi, l'incèendi che 'l gh'aa fàt finì na guèra cuśé gràanda? J è miia düür de ànim i Tìiri, el Sùul el fàa 'ndàa i so cavàj miia tàant luntàan da la me citàa e 'l riès a méter el calùur de la pietàa in de i cóor de la me gèent e àanca a mé. Ve farò andàa jà sicüür, ve darò na màan in töte le manéere, sia che gh'èsus vója de cercàa la gràant Espéeria e le tère sàacre a Satùurno, sia che gh'èsus vója de 'ndàa vèers le spiàge d'Érice, da'l re Acèeste. Se pò vurarii fermàave in de'l me règn, gh'ii de savii che chéesta citàa nóoa l'è vòstra: tirèe püür a sèch le nàavi, e che mé farò miia diferèensa fra i Pùnici e i Trujàan. Gh'ès el céel de vóorer che Enéea el fùdes chì, purtàat chì da'l stès vèent! A ògni manéera mandarò persùne fidàade a cercàa fra le riive de'l màar, e urdinarò de vardàabèen sö tóta la tèra de Lìibia, per véder se 'l fùdès riesiit a tucàa tèra o magàari se l'è a šübianèent in de 'n quàal bòsch o citàa. Stà bùna! Enéea el pìio e el fòort Àcate da 'n bèl pòo i brüšàava da la vója de mandàa jà el niigol. E Àcate el gh'aa dít a Enéea: "O fióol de Vénere, cùša pèenset de fàa? Töt va bèn, te'l védet: la flòta e i cumpàgn j è stàt amò catàat. Màanca apéena Oróonte, che gh'ùm pròpia vist tiràat sóta da'l màar catiif: töt el rèst 'l è preciis a chél che t'aa dít to màader". El gh'ìiva apéena parlàat quàant la sòsula fümàana che la jà sguarnàava, l'è 'ndàta jà a l'imprüiisha in de l'àaria lìibera. Enéea el pariiva 'l sùul in de la lüüs ciàara, a la pàari de 'n Diò, belisim in fàcia e de fisich; àanca perché la stésa Vénere, cun en bùf, la gh'ìiva dàt a'l fióol na ciòpa de cavéi

*ch'ii lüššiva e, in purpurina, na lüüs de giüinésa in de j óc ch'ii
brilàava. In de la stésa manéera che l'artiista 'l aümèenta el
splendùur a'l avòorio bèle ciàar, o el fà püsèe bèl l'argèent
tàa'me 'l òor, o 'l màarmo de l'iisùla de Pàaro (19). Alùura
Enéea el pàarla a Didóone davàanti a'l so pòpul curiùus per
la manéera de la regina la gh'aa viit de fàase véder cusé a
l'imprüiisà. E el diis: "El chì el trujàan Enéea che sii adrée a
cercàa, scampàat da'l vòoster màar. O regina, apéena té te
gh'èet viit pietàa de i tribuléeri che Tròoja la gh'aa pasàat,
e che te ne òospitet tàa'me di sòci in cà tùa, scampàat da i
Gréeci, fiàch e sgnìch per tàante fadiighe in tèra e in màar,
quàant gh'ivum bišógn de ògni ròba: sùuntum miia in de la
cundisiòn de ringrasiàate in de la giöösta manéera, sia
nuàalter e sia quàant ghe réesta de la gèent trujàana 'ndàta
de chì e de là per töt el móont.*

*Chii gh'è là in àalt el te dàra mérit, se en quàal Spìrit celèst
el vuràa fàa céera a la gèent bùna, se gh'è la giüstisia
e la cusièensa de'l bèen. Che sécol feliis el t'aa fàt végn
fóora? Che genitùur cun nubiltàa i t'aa fàt, o càara regina?
Fintàant che i fiöm j andrà in de'l màar, fintàant le
òombre le curarà adrée a i fiàanch de le muntàgne,
fintàant che el céel el ghe darà de mangiàa a le stéle viive:
dèenter de mé, in ògni pòst 'dùa 'l destéen el gh'ès de
ciamàame, el to nùm el sarà dèenter de mé, cusé la to
gràasia e i to mérit!". Dòpo viighe parlàat el gh'aa dàt la
màan dèestra a Ilionéo, la mansina a Serèesto e pò el
gh'aa salüdaat tóti chéi j àalter, el valurùus Già e el fòort
Cloàanto. Didóone la s'è meraviliàada prìma a vedìil
pò a scultàa la stòoria de le so sventüüre, e la gh'aa dèt:
"Fióol de na Déa, che destéen te perséguita in méša
a di perìcoi cusé gràant? Qua éela la fòorsa che te sbüürla
a spiàge luntàane? Té séet chél Enéea che Vénere
la gh'aa viit da Anchiiše vešéen a l'òonda de'l
Simoéenta? Ricòordi che Tèucro, el fradél de Ajàace,
'l è vegniit en dé a Sidóone, casàat jà da i so siit,
e el cercàava en règn nóof cun 'l ajöt de Béelo me pàader,
che alùura el sachegiàava Cipro e l'éera àan el padròn
de chél' iisùula lé. Da chél dé là, sòo töt sö la rüina de*

Tròoja, e àan de té e de i rè de j Achèei.

Àanca se l'éera cóontra i Trujàan, Téucro el parlàava bèn de lùur e el dišìiva che lüü 'l éera de la stésa rása.

Vegnii dònca dèenter, o giünòt, vegnii in de la me cà.

Na stésa sòort la gh'aa vuriit che àanca mé, sbatiida

in méša a tàanti guài, gh'èsi de rivàa chì finalmèent

in chéesta càara tèra. Sòò bèn cùša 'l è 'l dulùur,

da lé gh'òo imparàat a dàaghe na màan a chii ghe l'aa".

Intàant che la parlàava cusé la cumpàgna Enéea in de'l so

palàs e la cumàanda che se fès di sacrifici in de i tèmpli

de i Celèst. Pò la màanda a i Trujàan che j éera sö le nàavi

viint tòor, cun cèent nimàai bèn mìs e cèent agnéi

gràs e cèent péegure, tóta na regalìa destinàada a fà

fàa na bèla féesta chél dé là...

Intàant la splèndida régia l'è stàta mìsa a pòst

cun en lüso fóora de mišüura. El banchèt i l'aa preparàat

in de na sàala in méša a'l palàs: i gh'aa mìs in tèra tapéet

fàt cun de la pùurpura veramèent bèla, e in sö i tàavoi

de'l vašelam d'argèent che 'l pešàava tàant, dùa gh'éera

dišégnàat in de 'l òor le ròbe püsèe bèele che gh'iiva

fàt j àantenàat, na filéera de stòorie mise in pée da tàanti

e tàanti persunàc de chéla rása de gèent antiiga.

Sicóme l'éera en pàader pièen d'amùur, Enéea el màanda

Àcate a le nàavi a purtàaghe le nutiisie a Ascànio per

tiràasel pò adrée in citàa: tôte le preocüpasiòn de 'n

pàader tèner j éera per lüü.

Pò el cumàanda che végna purtàat a la regina di regài

salvàat da la rüina de Tròoja: en mantél gréev de ricàm

e d'òor, en véel urlàat de fóje giàalde d'àcanto, ròbe

bèle che Élena la gh'iiva tudìit sö quàan l'è scapàada

da Micéene per rivàa a Pèergamo e a 'l amùur pruibiit,

regàj meraviliùus de so màader. La cumàanda àan che

i ghe purtès el scettro de Ilióon, la fióola püsèe gràanda

de Priàmo, la so culàana de pèerle e na curùna dùpia

d'òor e de le préede presiùuše.

Àcate 'l übidis sübit e el và de cùrsa vèers le nàavi.

Ma Vénere, che la na sà jööna püsèe de'l diàavol,

la pèensa in che manéera de viighe sudisfasiòn

e la mèt in pée che Cupido, cambiàat de curpuradüüra, el vàga a Cartàgine a'lpòst de'l tènèr Ascànio e el fàsa infiamàa (cun i regài de Enéea) la regina d'amùur tremèent, infina in fóont a j òs; perchè la gh'aa paüüra de la cativéeria de Giunóone, e le riès miia a dòormer cun chél penséer lé la nòt. Cuše la ghe diis a Amùur: "Fióol mée, che te séet la me fòorsa e el me bàch de cumàant, che te gh'èet miia paüüra de i lampès de'l Pàader uniputèent, me végni in šenóc a dumandaa el to aiöt. Enéea, to fradél, 'l è sbatiit da'l màar sò töte le spiàge da la cativéeria de Giunóone, che 'l la póol miia vedìil: te'l sèet bèen, tàante vòolte te me l'èet dit che t'è vegniit infina màal. In chél mumèent gh'è 'ndàt incóntra la fenìicia Didóone che la ghàa fàt na bèla céera e che el l'aa téen lé cun tàanti cumplimèent: ma mé gh'òo paüüra de chéla càgna de Giunóone, che sicüramèent la starà miia lé a gratàase el nuéen, in de 'n mumèent cušé difìcil e cumplìcaat. Alùura pèensi de ciapàa a'l mée sèp la regina e de metìighe fiàme d'amùur in de'l cóor, perchè la gh'àabia miia de diventaa nemìiga de i Trujàan per cùulpa de 'n quàal àalter de i Celèst, e che la gh'àabia de amàa Enéea tàa'me mé. Scùulteme alùura cùma te gh'arèet de muìite. Per invìit de so pàader, Ascànio, el me tešòor, e me püsèe gràanda preocüpasiòn, 'l è adrée a andaa in citàa a purtàa töti i regàj scampàat a le fiàme e a'l màar: mé ghe darò la sdòormia, pò dòpo el sguarnarò intàant che'l dòorma in de 'n pòst cunsacràat, sò le muntàgne de Cìtera o sò l'ìida, cušé la póda miia végnèr a savii in nisöna manéera i me tranéi o nóošer a i me dišègn. Per na nòt te farèet parèensi d'éser lüü; te séet en pütél, te pudarèet cun facilitàa fàa tóo la so fàcia; cušé quàant Didóone, cuntèenta, la te ciaparà in sèn tra i fòm de'l véen e 'l mangiàa de'l banchèt, quàan' la te cucarà fra i so bràs in méša a na müüda de bašéen, te ghe bufarèet in de'l cóor en fóoch velenùus. Amùur el gh'aa übediit sübit a le paròole de so màma e, mise šó jàale, el s'è divertìit a caminàa cun l'andadüüra de Jùulo. Intàant Vénere la gh'aa fàt rivàa sò 'l còorp de

Ascànio na piışulèra e, intàant che 'l àa tèn bèl càalt tacàat a lée, el la pòorta in di bòsch vàalt de l'ìda, dùa la prüfümàada magiuràana la la spéta e la ghe prutéc i sógn cun i so fiùur udurèent. E bèle Cupiido, übidièent a'l deşidèeri de Vénere, el và cuntèent sóta la guiida de Àcate, a purtàa i regàj meraviliùus a la regina de i Tiiri. Quàant 'l è rivàat a'l palàs, Didóone la s'éera bèle setiida só in méşa a'l banchèt, sö 'n lét duràat da tapét belisim, e àan Enéea cun i Trujàan el gh'iiva ciapàat pòst sö di lét de pùurpura. Gèent de cumàant la dà l'aaqua a le màan, inséma a tuajóoi finisim, e i tiira fóora 'l pàan da le siiste. Dèenter, in cüşina, laùra cinquàanta regàse, che le gh'aa el cóompit de preparàa bèn la lóonga série de mangiaréen e de unuràa i Penàati cun le primisie brüşàade in de'l fóoch. De àaltre cèent regàse e cèent valèt de la stèsa etàa i stàa adrée a'l servisi de mènsa, i pòorta el mangiàa in tàaula, i mèt só bèn le cópe e i vèersa da béever.

I Tiiri j'éera rivàat in de na bèla ciòpa a'l banchèt e, mìs só in di lét töt ricamàat, sö inviit de Didóone, j è lé a bùca davèerta davàanti a i regàj de Enéea, el mantél e el vèl urlàat de àcanto; e i vàarda cun amirasiòn Jùulo, le so fiinte paròole, l'uciàada pièena de fóoch de Amóore. Püsèe de tóti el la vàarda cun amirasiòn Didóone, destinàada de chì en pòo a la rüina, la riès mìia a viighen asèe, e la se infiàma intàant che la vàarda Jùulo büşıàader, cumòsa da 'ste fióol e da i regàj. Cupiido, che 'l s'è tacàat a'l còl de Enéea, e cuntentàat cu'l sóo brasàal sö 'l amùur de 'l òm che 'l fiiva parèensi d'éser so pàader, el s'è giràat vèers la regina: Didóone la s'è impiigulada cun j óc e cu'l cóor, e el la ciàpa sö i šenóc, sènensa capii che l'éera adrée a fàase scaldàa el cóor da 'n cuşé gràant e-Spìrit.

A'l cumàant de Vénere, Cupiido el scumiincia piàan bèl bèl a scancelàaghe da'l cóor la figüüra de Sichéeo e a impieniighe l'ànima, da tàant tèmp féerma e deşèerta d'amùur, cun na fiàma nóoa. Apéena finiit el banchèt, i valèt i gh'aa purtàat jà tóti i ruşıóoi e i gh'aa impieniit di vàas gròs pièen cèp de véen. El palàs el rimbóomba de 'n cincél giujùus e chéi che gh'éera lé i fà rivàa le so vùus per tóti i siit;

làampade impìse le pindùla da i sufit duràat e le fiàme de le tòorce le trasfùurma in dé la nòt. Alùura la regìna la se fà dàa la cùpa d'òor e de gème duperàada sèemper da Béelo e da i so disendèent e el l'aa impièena de véen; töt intùurno se fà cito: "Giòove - la diis Didóone - té che te prutéget chéi che véen de fóora, dàane 'l permès che chéesta giurnàada la sìes bèla per i Tiiri e per i Trujàan, che la nòstra disendèensa la n'aa cunsèervi la memòria. Che ne véegna apróof Bàcco creatùur de felicitàa e la bùna Giunóone. E vuàalter Cartaginées cun viiva cuntentésa celebrèe chéesto nòoster catàase!"

Intàant che la dišìiva cušé la mèet na quàal gùsa de véen sò la mèensa, pò la pòorta el véen a i làber e la slóonga la cùpa a Bišìia per incuragiàal a béever: Bišìia el vóoda tàa'me 'n asetàat la tàsa che spümàava, che pò el la fàa pasàa de màan in màan a tóti. Jòopa da i lóonch cavéj, aliéef de'l gràant Atlàante, el sùna la céetra duràada. El càanta la löna šübianèenta e i travàj de'l sùul, cùma gh'aa fàt a nàser le béestie e àanca la rása de j òm, i lampès e el pióover: el càanta le sèt suréle liadi, Artùuro e le do Ùrse; e 'l perchè el sùul d'invèerno el gh'aa tàanta frésa de fàa scapös in de 'l Océano, perchè le nòt d'estàat le tàarda. I Tiiri i ghe fà 'l aplàušo, e i Trujàan adrée. E Didóone, che in de la vita ghe n'éera capitàat d'ogni, la pàsa la nòt a parlàa cun Enéea e intàant la ghe béef adrée el veléen mistüràat d'amùur. La ghe fà le dumàande sò Priamo e sò Ètore, sò j armamèent de'l fióol de l'Auròora, sò i cavàj svèelt de Dioméede, sò la fòorsa de'l Chile. "Te préeghi, in de'l sègn de l'ospitalitàa – la diis – cöonta chì fina da 'l inisi i guàj de i Gréeci, le sfürtöne de i to sòci e el viàc lóonch, perché 'l è bèle la sètima estàat che 'l destéen el te càsa jà per ògni tèra e màar"

(19) Paro, isola famosa per il nitore del suo marmo. Il marmo "pario", ivi estratto dalle cave, era famoso per il suo nitore.

• SECÓONT CÀANT

Intàant che véen só la nòt, in de' l silènsi totàale de i prešèent, Enéea le s'cumiiincia a cüntàa la distrüsiòn de Tròoja, àanca se ghe fà màal parlàa de la so citàa e de' l so pòpol. E cusé el diis che per el sügerimèent de Minèerva, i Gréeci fiàch sderenèent per la lóonga guèra, i deciit de pasàa a 'l imbròì per ciapàa la citàa, che per dées àn j éera miia stàt bòn de conquistàa e de 'ndàaghen fóora.

Cusé i mèet in pée en cavàl de lègn gigantèsch, indüa de dèenter i sguàarna na ciòpa de gueriéer; pò i fà parènsi de pàarter e i lása sö la spiàgia el cavàl cùma im omàgio a i so Dèei. I se sguàarna dòpo na quàal ùura de navigasiòn didrée a l'iišula de Tenéedo e i spéta el mumèent püsèe indicàat per turnàa indrée.

I Trujàan, quàant i s'è 'curgiit de la partèensa de i nemìich, i véen tóti fóora cuntèent da le pòorte e i và intùurno cun la bùca davèerta a' l gràan cavàl.

I püsèe tajàat fra de lùur i nàaša vergùtina de stòort e i cunsiia a tóti de sbragàa el cavàl. Öön de lùur, Laocóonte, el tiira la làancia cóontra chèl bèl schèers de i Gréeci, che 'l fà en bèl ciòch.

Intàant rìiva di pastùur che i se tiira adrée in cadèene en gréeco prešunéer, Sinóone, che i Gréeci i gh'ìiva bandunàat cun fùrbisia per tóo de bàla püsèe amò i Trujàan.

Chéesto chì, purtàat dinàans a' l rè Priamo, el cunfésa d'éser scapàat da i so cumpàgn che i gh'arès vurìit fàal fóora per prupisiàase el viàc e turnàa a cà püsèe sicüür. El véen crediit, liberàat e interugùat sö 'l mistéeri de' l cavàl.

Sinone, en bel fùrbaciòn, el rispóont a tóte le dumàande e el diis che i Gréeci in gh'ìiva fàt el cavàl in riparasiòn de 'n sacriléegi fàt in de' l rubàa el Palladio, e de viil fàt in de na mišüüra cusé gràanda perchè el gh'ès miia pudìit entràa in de la citàa, che la sarès stàta, per magia, màai pö conquistàada da i nemìich.

Sücéet pò 'n fàto prudigiüus, vurìit da Minèerva, nemìiga de i Trujàan, che la pàar cunfermàa le paròole de Sinóone. Intàant che Laocóonte 'l è adrée a sacrificàa sö la rìiva de' l màar en tòor per ringrasiàa Netùuno de la partèensa de i Gréeci, dùu spaventùus serpèent i véen fóora da j àaque e i ciàpa dèenter e i strèens i dùu fióoi de Laocóonte e Laocóonte stès. Dòpo viighe fàt cheschi, i dùu mùuster i và dèenter in de' l tèempli de Minèerva e i se inturciùla a i pée de' l simülàacri de la déa. Gh'è pö de dübi: i Trujàan i deciit de purtàa dèenter in de la citàa el cavàl e de metiil in de la ròca.

Cassandra, fióola de Priamo e sacerdutésa cun de le capacitàa da magòta, la vèt la pròsima rüina de la citàa; el cavàl el véen purtàat dèenter in méša a le müüra rùte.

In de la nòt, le nàavi de i Gréeci le tùurna a rìiva e Giunóone, a 'n segnàal preciis, la vèer la pàansa de' l cavàl, da dùa véen fóora i gueriéer, che i vèer le pòorte de Tròoja a i cumpàgn che intàant gh'éera sbarcàat.

A Enéea che'l durmiiva, ghe se prešèenta in de'l sógn l'óombra tóta inchiculàada de sàanch de Ètore, che 'l làa scungiüura de scapàa e de purtàase adrée i Penàati.

Ma Enéea el ciàpa j àarmi e el se fica in de 'l müciòn a cumbàter, inséma a de j àalter gueriéer trujàan che i vóol móorer cun la spàada in màan.

• EL CAVÀL DE LÈGN

I gh'aa tašit tóti:

j óc tacàat a la fàcia de Enéea i pindulàava, da i so làber. Da 'l so pòst d'unùur, bèn in viista, el trujàan el gh'aa scuminciàat a dìi: “Regina, té te me dumàndet de ricurdàa en dulùur che se póol mìa cüntàa: te me ùurdinet de dìi cùma i Gréeci i gh'àbia fàt a ficàa šó Tròoja, le so ròbe presiùuše, el so règn che 'l me fà caragnàa, e cüntàate le ròbe da piàanšer che gh'òo vùst cun i me óc e che gh'òo viviit in prima persùna! Chii, alùura, pudarès tegniise dèenter el piàanšer davàanti a na stòoria de'l gèner, àan se 'l fùdès en suldàat de'l düür Ulise o Mirmidòn e Dòlope?

E bèle l' ümida nòt la véen šó da'l céel, le stéle le sparìs e le ne cunviinc de 'ndàa a dòormer. Ma se pròpia te vóoret cugnùser le nòostre disgràsie e scultàa a la svèelta l'ùltima stòoria de Tròoja, àanca se el me ànim el se sgàgni a'l ricòort, e che 'l ghe n'àabia mìa tàanta vója, davàanti a 'n dulùur cušé gràant, en parlarò. I càpi gréeci, fiàch de la guèra e cun el Destéen cóontra, dòpo tàanti e tàanti àn, cun 'l ajöt de Palàde i gh'aa fabricàat en cavàl gràant 'me na muntàgna. I gh'aa mìs inséma i fiàanch cun de le tàaule de abéete, e i gh'aa dīt in giir che 'l éera dedicàat a 'n diò, per éser ütàat a turnàa a cà. In scundiòn, in de'l fiàanch sguarnàat de'l cavàl i ghe mèt dèenter, frà i gueriéer püsèe a pòst, chéi catàat fóora a càašo e i gh'aa impieniit cun na squàadra de gèent armàada el fóont püsèe bàs de la so pàansa. Pròpia davàanti a Tròoja gh'è Tenéedo, 'n iišula cunusiida da tóti, siòra tàant, fin'a quàant el règn de Priamo l'éera stàt bèn in pée. Adès invéce 'l éera 'n pòst mìa tàant sicüür: i Gréeci j è sbarcàat là, mìa vùst sö la spiàgia dešèerta. Nuàalter pensàaum che i fùdès 'ndàt via in diresiòn de Micéene cu'l favùur de'l vèent.

E sübit tóta la gèent de la Tròoade la véen fóora da 'n lüto

*cušé lóonch. E spalàancum le pòorte: cušé ne piàas andàa
lìber in tóti i pòst e vedér j acampamèent nemìich, la
pianüüra dešèerta, la spiàgia abandunàada. “Gh’éera i
Dòlopi chì, el terìbil Achìle ‘l éera acampàat là in fóont,
chì i tiràava a sèch le nàavi, e là de sòlit i vegniiva a
cumbàter”. Quaidöön in fùrlòorum el vardàava el
regàl micidiàal de la véergine Minèerva e cun amirasiòn
chéel mùuster de ‘n cavàl; Timéete per prim el dèis de purtàal
dèenter in de le müüre e de metiil in àalt sò la ròca, sia
cùma sègn de ‘n tradimèent, e sia perché el dumàan de
Tròja el vuriiva cušé. Invéce Capi (20) e de àalter, cun el
còo püsèe a pòst, i dèis che chéel regàl lé de i Gréeci, mìa
tàant bèl el sàga ficàat in de ‘l màar o brüšàat, e che i so
fiàanch i sàga squinternàat e la so pàansa vardàada in
profunditàa. La gèent la se diviit in de dò divèerse upiniòn.
Alùura, cumpagnàat da tàanta gèent, rabiit me’n càan,
Laocóonte el véen só da la ròca là in àalt e ‘l vùuša da
luntàn: “Citadéen disgrasiàat, che matiisìa éela la vòosta?
Credii che i nemìich i sàga ‘ndàt via dalbòon e che i regàj de
i Gréeci i sguàarni mìa ‘n ingàn? Cugnùsii gnamò Ulise? O j
Achìivi i se sguàarna in chéesto lègn büüs, o la màchina ‘l è
fàta per spiàa de là de le müüra fin dèenter le nòoste cà e
rivàa a pìch sò la citàa, o gh’è sóta en quàal àalter tranél:
stèe luntàn da ‘l cavàl, o Trujàan, el sàga che ‘l che ‘l sàga.
Me fà paüüra i Gréeci, àan s’ii pòorta d’i regàj”. Dòpo
el tiira cun tàanta fòorsa la làancia gràanda in de la pàansa
cüürva de ‘l cavàl de lègn. La làancia trabalèenta l’è ‘ndàta
dèenter in de ‘l lègn, el vóot de ‘l fiàanch ciapàat el gh’aa
mandàat, in de ‘l rimbumbàa, tàa’me na vùus picenina.
Ah, se el Destéen el füdes mìa stàt cuntràari e le nòoste
téeste òorbe, Laocóonte el n’arès cunvinciit a sbrišulàa el
gnàal de i Gréeci; e té adès, Tròoja, te sarèset amò in pée,
e té, càara la me ròca de Priamo, te sarèset amò bèla là in
àalt!*

(20) Capi, uno dei compagni di Enea.

(21) La costellazione di Orione portava le tempeste autunnali.

- **SINÒON**

Intàant che s'è adrée a raggiunàa, riiva na ciòpa de pastùur che i se tiira adrée en gréeco prešunèer: Sinòn. Interugàat da Priamo, l'invèenta na stòoria meraviliùuša che la cunviinc e la cumóof i Trujàan, che i la libera e i ghe dumàanda per che ragiòn i Gréeci i gh'aa fàt en cavàl cušè gràant. Sinòn el cõnta alùura na mócia de bàle, e el diis che 'l cavàl l'è stàt fàt cu'l dešidéeri de riparàa a na bröta stòoria: a'l fàto de 'l Palàadio rubàat in de'l tèempli de Minèerva. En cavàl, de chéle dimensiòn lé, el gh'ares duiit rèender miia pusìbil purtàal dèenter in de la citàa, perchè chéesto monümèent de lègn el gh'ares fàt diventàa Tròoja sicüüra de éser màai pö inturciàada da i nemìich.

Ma ècula che di pastùur trujàan i se tiira adrée davàanti a'l rè, in méša a 'n vušamèent, en giüinòt màai vùst prima, cun le màan ligàade didrée a la schèena: el s'éera cunsegnàat de per lüü a i pastùur per dàa 'l üültim cùlp a 'l imbròj e dèerver cušè Tròoja a i Gréeci, deciis in de 'l ànim de purtàa a bòn féen la misiòn o d'endàa incóontra a na mòort sicüüra. Tòta la giuentü trujàana la vèen da ògni pàart vèers de lüü, la ghe và intùurno per vediil, la fà a gàara per diighe adrée de le rubàse.

Adès scùulta bèn i tröch de j Argìivi e impàara a cunùsei tötì da la carugnàada de öön apéena de lùur...

Quàan sèensa fòorsa, pièen de paüüra, el s'è fermàat in méša a nuàalter, e el vardàava i nòoster gueriéeri, el gh'aa dît: "Uramàai che tèra, che màar pudarà ciapàame cun amùur? Cuša pudarà màai fàa en disgrasiàat che gh'aa miia pòst a'l móont per stàa in méša a i Gréeci, e el so sàanch i nemìich Trujàan adès i vool per vendéta? Chél caragnàa el gh'aa frenàat la nòosta ràabia, el n'aa calmàat. Alùura ghe dumàandum cùma 'l se ciàma, da che sàanch 'l è vegniit fóora, perchè 'l éera lé: el ne dîga per che manéera gh'arèsum de fidàase de 'n prešunèer Gréeco. Finalmèent, mîsa šó ògni paüüra, el gh'aa dît: "O rè, cunfesarò la veritàa, sùcèeda ògni ròba che vója: intàant mé sùunti de l'Argòlide, el néeghi miia; la sòort catìiva la gh'aa fàt de mé en tuajàan, ma màai 'n imbrujòn e en büšiàader. Fóorsi t'è rivàada a

l'urécia nutiisia de'l nùm gluriùus de Palaméede (22), el Bélide, che i Gréeci i gh'aa mandàat a móorer inucèent, cun l'acüüsa a tòort de tradimèent cun na càüša trücàada, perché 'l éera cóontra la guèra; adès, mòort, i la piàans. El me pòover pàader el m'aa mandàat a chéesta guèra enfina da i prim àn, cumpàgn de Palanéede che l'éera ligàat cun mé per sàanch. Fin tàant che lüü el gh'aa mantegniit na gràn pušisiòn e impurtàansa in de le riüniòn de i rè, àan mé gh'òo viit la stèsa sudisfasiòn, àan mé sùunti stàt unuràat. Ma quàant Palaméede per inviddia de Ulise (dìši ròbe che tóti i sà) 'l è spariit da la tèra, me tiràavi adrée a pùus de tót na vita da caragnòn, de per mé, e in lüto, svergugnàat per la sventüüra de'l me sòcio inucèent. Sùunti végniit màt, gh'òo miia saviiit tàašer! Gh'òo prumetiit che gh'àresi fàt vendéta se se füdès presentàat l'ucašìon, na vòolta turnàat Àargo cun la vitòoria in màan: gh'òo mìs in pée na campagna d'òodio cun chéle paròole. Chéesta l'è stàta la càüša di méé guàj: Ulise el gh'aa scuminciàat da alùura a stremiime cun sèemper nóove parulàse, cu'l méter in giir de le balòte tra la gèent, a cercàa de fàame màal, cunviint de la so cùulpa. E gnàanca el s'è fermàat, fin a tàant che, cun 'l aiòt de Calcàante... Ma perché ricurdàa per nièent chéle sitüasiòn dulurùuše? Perché stàa chì a ciciaràa se gh'ii in òodio tóti i Gréeci e ve bàasta savii che sùunti Gréeco? Cupèeme a la svèelta: 'l è chél che vóol Ulise, 'l è chél che j Atriidi i sarès dispòst a pagàa a gràan préesi!"

Brüšum da la vója de fàaghe de le dumàande per savii el perché de la so füüga, sèensa pensàa a la perfiidia e a l'astüisia de i Gréeci. Intàant che'l tremàava, el và avàanti, cu'l cóor de 'n büšiàader, e el ne diis: "I Gréeci tàante vòolte i gh'aa dešideràat de 'turnàa a cà, de giràa la schèena a Tròoja e scapàa jà, fiàch de chéesta guèra che la finis pö. Aah se i 'l ès fàt! Tàante vòolte la tempéesta fastidiuüša la gh'aa saràat tóte le stràade de'l màar e per el teribil Àastro i gh'aa duiit fermàase (23). Bèle l'éera in pée el cavàl fàt de tràaf de àalbera; alùura

cùma màai prìma i tempuràai i ciucàava per töt el céel.
Nervùus màandum Eurìpalo a interugàa 'l uràcol de Apollo,
e lüü 'l è turnàat indrée cun na rispòosta miia tàant bèla:
"Vuàalter gh'ii calmàat i vèent cu'l sàanch de na véergine
cupàada quàant sii rivàat la prìma vòolta sö le spiàge de
Tròoja, o Gréeci: adès gh'ii de impluràa la manéera de turnàa
Indrée cun de 'l àalter sàanch, gh'ii de sacrificàa n'ànima de
Àargo!" (24) Töti i s'è meraviliàat quàan la vùus l'è rivàada
a le uréce de'lpòpol, en stremìsi šelàat el s'è infricugnàat in
töti j òs de la gèent: chii màai gh'aràa de móorer, chii sarà
màai la vîtima reclamàada da Apollo? In chél mumèent lé,
Ulise el se tiira adrée, in méša a la gèent che vušàava per la
surpréesa, 'l indüéen Calcàante e a chéesto el ghe dumàanda
spiegasiòn sö chél ch'ii vurarès i Dèei.

E in tàanti i me dīšiiva de 'l bröt imbròi de che'l falsòn, e i
prevediiva in silènsi el dumàan. Calcàante el tàas per dées dé
saràat sö in se stès, e el vool miia numinàa nisöön, de mandàa
quaidöön a móorer. A la féen, quàaši per fòorsa, sbürlàat da'l
vušamèent de Ulise, el pàarla cùma siuum d'acòordi, e el càta
fóora per 'l altàar de'l sacrifici pròpia mé. Töti i dīis de sé,
cuntèent cùma tàante böbe, i gh'aa permetiit che chél che töti
i gh'iiiva paüüra per sé stès, el fūdès destinàat a 'n àalter. E bèle
siuum vešéen a chél dé disgrasiàat, e bèle per mé se preparàava
el sacrifici, le bèende da méter intùurno a la téesta, el furmèent
salàat: gh'òo dīt 'maraméo' a la mòort, el cunfési, gh'òo stripàat
le còorde e in de la nòt me sùunti sguarnàat in méša a l'èerba e
a la fàanga de'n bóodri, fin tàant che i gh'ès miia de pàarter, cun
la me preghiéera che i gh'ès de pàarter delbòon. Spéeri pö de
póoder véder cà miia e i me càar fióoi e àanca el me pàader
dešideràat: j Atrīidi fóorse i vurarà fàa la so vendéta sö de lùur
per la me füüga, cušè j andarà a pàari per viime miia cupàat.
Perciò tre préeghi, el me càar rè, per i Celèst e töti i Dèei ch'ii
cugnùs la veritàa, per la féede, se gh'è amò en pòo de féede
tra la gèent de'l móont, pietàa de tàante me mišéerie, pietàa
de'l me cóor che 'l patìs sèensa nisöna cùulpa".

Ghe regalum la vita. Sùuntum cumòs da tàant piàanšer, el
cumpatìsum tàant. El stès Priamo l'ùurdina che ghe véegna
tiràat via i ligàm e le manéte, e el ghe dīis cun amiciisia:

“Te pódet éser töt e nisöön, ma té desmentéga i Gréeci, cùnsiderete de i nòoster. Ma dìime la veritaa: el perchè de ‘ste cavàl cusé gràant? Chii ‘l àa inventàat? A cùša sèervel? El n’ufèerta a Chéi che stà in Céel o ‘n machinàari de guèra?”

Sinòon, en canél campidòn per imbrujàa e de trapùle gréeche, el gh’aa levàat vèers le stéle le màan liberàade da le manéte, e ‘l gh’aa dît: “Ciàmi a testimuniàa vuàalter, fóoch sèemper impìs, la vòostra divinitaa che gh’um da respetaa, e vuàalter altàar e vuàaltre spàade che m’ii mìa ciapàat, e vuàaltre biinde sàacre che quàant s’éri na vîtima gh’ò purtàat: m’è permès udiàa i Gréeci e dîi töt chél ch’ii sguàarna; ghe n’è mìa de légi che me la impedìs. O Tròoja, té mantéen le to prumése, e mé te salvarò (dîši la veritaa, e te darò in càambi de la vîta en servìsi gigantèsch): réesta dònca tacàda a la to sàanta paròola. Le speràanse de i Gréeci per la guèra ch’ii gh’iiva cuminciàat le se basàava sèemper sö ‘l aiöt de Pallade. Ma ‘n dé Dioméede e Ulìse, inventùur d’imbròj, i vurìiva stripàa da ‘l tèmpli el fatàal Palàadio. Cusé, cupàade le sentinèle che gh’éera lé, i pòorta via la statüa sàacra, e j è stàt bòn infina de tucàa cun le màan spùurche de sàanch le bèende de la véergine Minèerva: da alùura le speràanse j è calàade, le sparìs, le fòorse le s’è indebuliide, la mèent de la Déa l’è vegniida catiiva, nemiiga. Minèerva de Tritòonia la ghe la fàt capii cun de le manéere sicüüre. Apèena i gh’aa metiit la so statüa in méša a ‘l acampamèent, in d’i so óc querciàat gh’è vegniit fóora de le fiàme de ràbia, en südüur salàat ‘l è bris’ciàat in töt el so còorp; per trè vòolte la Déea (miràcol incredìbil) la gh’aa fàt en sàalt da tèra cun in màan el scùudo e l’àasta che vibràava. Calcàante el dà ‘l aviis che bišögna menàa via per màar, che Pèergamo la pudarà màai cascàa sóta le làance se se tùrna a ‘l sùit de Àargo a dumandàa prutesiòn, e a purtàa là el Palàadio per metiil pò a ‘l so pòst. Adès, àan se i tùrna indrée cu ‘l vèent a favùur vèers la pàatria Micéene, i céerca nóoe àarmi, Dèei chi sàga amiich, e se a la sveltina i se mèt a rinavigàa amò ‘l màar, i rivarà a l’imprüiisha: cusé Calcàante el vèt le ròbe de ‘l dumàan. Amò Calcàante ‘l è riesiit a cunviincer tóti a lasàa lé el cavàl a ‘l pòst de ‘l

Palàadio per riparàa l'uféeša a la Déa e a pagàa el dàn de'l sacriléegi dišunèst; e el gh'aa urdinàat de fàal cušé gràant, cušé bèn tegniit sö da i tràaf – en möc de lègn che 'l rìivi fina in céel – che 'l póda mìa pasàa in de le pòorte, perché i Trujàan i póda mìa riéser a metiil in citàa a prutéger el pòpol in de l'antiiga e sàanta manéra. Perché se le vòostre màan le ghèses mìa de tratàa bèn el regàl sàant de Minèerva (i Dèei i ghe la fàga pagàa chéesto prešagi, prìma a Calcàante!) na disgràasia pràan gràanda la brigularès adòs a 'l impéeri de Priiamo e a i Trujàan; invéce se riesarìi a sbürlàa el cavàl insìma a la citadéla, sarìi vituriùus, purtàarìi la guèra infina sóta le müüra de Pélope (25): chéesto 'l è 'l destéen che spetarà a i nòoster néot". Gràasie a le balòte de'l büšiàader Sinóone, la stòoria l'è stàta credìda: e chéi che 'l Chìle e el Téedide e dées àn e na möcia de nàavi j è mìa stàat bòn de viincer, j è invéce 'ndàt sóta cun 'l imbròi e le làagrime fàalse de 'n Gréeco tuajàan.

- (22) Palamede, figlio di Nauplio, re dell'Eubea. Fu colui che guidò l'ambasceria per costringere Ulisse a partecipare alla spedizione contro Troia. Infatti dimostrò che la pazzia dell'eroe era finta e Ulisse fu costretto a partire. Ma l'Itacense non dimenticò l'affronto e riuscì a far accusare Palamede di tradimento e a farlo uccidere.
- (23) La flotta greca, riunita in Aulide, non riusciva a far vela verso Troia a causa dei venti avversi, suscitati da Diana, della quale Agamennone aveva ucciso una cerva sacra. Calcante profetò che per placare la dea occorreva sacrificare la figlia di Agamennone, Ifigenia, e così fu deciso. Ma Diana ebbe pietà della fanciulla, la sostituì con una cerva e la fece sua sacerdotessa, trasportandola in Tauride, l'attuale Crimea.
- (24) Argo, in greco Άργος, città della Grecia, situata nel Peloponneso nord-orientale (nomo Argolide).
- (25) Le mura cosiddette "di Pelope", così quelle di Argo e di Micene, furono costruite dal re Pelope, che dette poi il nome alla regione del Peloponneso.

• LAOCÓONTE

'N àalter fàto püsèe amò spaventùus 'l vegniit alùura a 'l imprüiisha a dàane di penséer: disgrasiàat! Elegiit préet de Netùuno, Laocóonte el sacrificàava en tòor gigantèsch a i pée de 'l àaltar püsèe gràant. Ed èco chì (me vèen infina el sìmur a dìil) dùu serpèent, rivàat da Tenéedo in de l'aaqua càalma, che i se drisa in pée sö 'l màar e i bùfa tàa'me

dùu tòor e i và inséma vèers la spiàgia: le so pàanse le se vèt de luntàan, le créeste cu'l culùur de'l sàanch j è püsèe vàalte de j óonde, el rèst de'l so còorp 'l è quàasi a gàla: i schenòn i se imbiirla in céerchi sö 'l màar che, picàat da le cùe, el fà en s'ciümòn màai vüst prìma. E i véen a rìiva: i gh'ìiva j óc che lüšiiva de fóch e de sàanch, la lèengua che se muìiva in de le bùche che le fiiva en sòn fastidiùus. Scàpum sübit de chì e de là, cun la fàcia cerìida davàanti a chéi mùuster. Sèensa stàa lé a pensàaghe asùura, i serpèent i pùunta sö Laocòonte. E prìma de töt i ciàpa, cun j anéi de la pél*, i dùu fióoi picoi de chéesto, e i ghe sgàgna a tuchéi el còorp. Pò i và adòs a Laocóonte, che armàat el curiiva in aiöt di pütéi. E i la strèens in de'l so fisich de bestiòn: bèle dùu giir cun en grùp i gh'aa ciapàat dèenter la vità e 'l còl: le dò téeste le stà vàalte sö 'l so còorp. Inchiculàade le sàacre bèende de bàava e de veléen, Laocòonte el se sfòorsa de liberàase da i grùp cun le màan e intàant el vùša tà' me 'n màt fina a le stéle, in de na manéera che la pariiva chéla de 'n tòor scapàat via da 'l àaltar, intàant che 'l se tìira via da'l còo el sigürèt che 'l àa apéena ferìit. A la féen i dùu serpèent i và via a rašèent a la tèra fina a i tèmpli püsèe vàalt e i rìiva a la citadéla de Minèerva catiiva, e i se sguàarna a i pée de la Déa sóta el céerchi de 'l so scüüt incavàat. En terùur nóof el briis'cia dèenter in de le ànime de tötì nuàalter che tremàavum: in tàanti i diis che Laocóonte el gh'aa pagàat el so delit bislàch, lüü che cun la lància el gh'ìiva cucàat la stätüa de quèercia cu'l viighe ficàat in de la schèena la pùunta disgrasiàada. I vušàa tötì che bišögna tiràase adrée el cavàl a Tròoja, cun l'intercesiòn de la santitàa de Minèerva...

*spire

• EL CAVÀL IN DE LA CITÀA

Ficum só en tòch de müüra che gh'è intùurno a la citàa. Tötì i cùr a dàa na màan per metìighe de le róode bùne per fàa 'ndàa el cavàl e a ligàa de le còorde lùunghe a'l so còl. La màchina de mòort la gh'aa bèle pasàat le müüre, pièena de àarmi, intàant intùurno de le fióole miia spušàade e pütéi i càanta di cumpunimèent lìrich, cuntèent de tucàa per giòoch le còorde cun le màan. La màchina la véen avàanti, la

brìis'cia cancarùša in méša a la citàa. O pàatria, cà de tōti i Dèei, e vuàaltre müüra de Tròoja che tàanta guèra gh'aa rendiit famùuše: quàter vòlte el s'è fermàat vešéen a la pòorta e in de'l stès tèemp in de la so pàansa gh'aa ciucàat j armamèent de la mòort! Nuàalter pèensum a nièent e 'ndóm avàanti, òorp urbòn in de la nòostra matiışia, fina quàant métum a pòst el mùuster maledèt dèenter in de la sàanta citadéla. Áanca Casàandra alùura la gh'aa derviit la bùca – màai crediida da i Trujàan, per vuluntàa de Apóllo – e la n'aa dīt chél che sarès sücediit. Per nuàalter chél dé el gh'ìiva d'éser 'l ööltim: ma (disgrasiàat!) se métum a fàa püsèe bèj i tèempli de i Dèei per tōta la citàa cun di bròch pièen de fóje.

Intàant el céel el se impiirla sò se stès, la nòt la véen sò da 'l océeano, e la bràsa sò cun de j óombre néegre la tèra, el céel e 'l imbròj de i Mirmìdoni: in tōte le cà i Trujàan i fà féesta per pò tàašer, e na sbadacèera la gh'aa infricugnàat i so còorp. E bèle l'armàada gréeca la véen sò da l'ìišula de Tenéedo in de'l silèensi amiich de la löna möta, in de na manéera perféta, e la và vèers le spiàge bèen cunusiide, e bèle la nàaf che cumàanda l'indrìsa la fiàma de 'n segnàal de lüüs: Sinòn, prutegiit da i dišèegn nemìich de i Dèei, a la svèelta el libera i Gréeci saràat in de la pàansa de'l cavàl e el dèerv i spurtéi de piàanta de péen. Verìida la màchina, el fà végnér fóora i gueriéeri: i và šó cun na còorda, cuntèent de menàa le tòle da chéla pàansa, Tesàandro* e Stenéelo, el catìv Ulìse e Acamàante, Toàante e Neotoléemo Pélide, Macaòn el gràant e Menelàao, e a la féen Epéeo, el pensadùur de 'l ingàn. I ciàpa la citàa sutràada da la sbadacèera e da'l véen: i cùpa i guardiàan, i dèerv le pòorte e i fa végnér dèent cùma d'acòordi i cumpàgn, e i s'è catàat inséma a lùur. L'éera l'ùura che a tōti ghe véen el prim sòn e bèen gradiit el s'infìlsa in di so còorp cùma regàl de i Dèei: ed èco, in chéesto sòn m'è pariit de véder davàanti a mé 'n Ètore caragnèent, spùurch ribùus de pùulver insanguanèenta, i büüs de le rédene in di pée sacagnàat; tàa'me quàant, na vòlta, 'l è stàt tiràat adrée da'l rabiòn de la biiga*

*Sta per Greci

*v. nota 27

de 'l Chile. Per la masnòna cùma 'l éera cóons! Cùma 'l éera divèers da 'l Ètore che gh'éera turnàat vituriùus de Pàtroclo, vestìit cun j àarmi de'l Pélide, dòpo viighe ficàat le tòorce trujàane cóontra le nàavi de i Gréeci!

El gh'ìiva na bàarba inturcèenta, i cavéi slambutàat de sàanch e per el còorp le tàante feriide che 'l gh'ìiva quàan 'l è mòort sóta le müràje de Tròoja.

Alùura m'è pariit de piànšer a parlàa a chéla óombra per prim, cun na vùus pièena de dulùur: "Óoh lüüs de la Tròoad, speràansa püsèe gràanda de i Trujàan, perchè sèet chì dòpo en bèl pés? Da che tère sèet rivàat, o Ètore fin tròp spetàat? Cušé te védum amò, fiàch, dòpo i lóonch tribuléeri de i Trujàan e de ìlilio, dòpo 'l lüto gràant de i tóo. Cùša gh'aa sbrašeliit la to bèla fàcia? Perchè chéeste feriide?" El m'aa miia rispòst: sèensa metìghe en pòo de atensiòn a le me dumàande. Ma, àan cèert mumèent, el gh'aa tiràat fóora en suspiir lóonch e el m'aa dît: "Scàpa, scàpa, o fióol de na Déea, sàalvate da le fiàme! El nemiich 'l è padròn de le müüra e bèle Pèergamo la véen só da là in àaria. Gh'ùm fàt àanca tròp per la pàatria e per Priamo: se Tròoja la gh'ès pudìit difendiise cun le màan de j òm, sarès stàta asèe le miè. ìlilio la te cunségna i so Penàati sàacher: ciàpei, che i póda cumpagnàate in de'l dumàan, càta per lùur le müüre che te tirarèet sö meraviliùuše dòpo tàanti viàc pièen de fadiiga in sö 'l màar!"E cun le so màan el m'aa dàt le bèende sàacre, el fóoch etèerno, la figüüra in dišègn de Vèesta, la gràanda. Intàant la citàa l'è tóta rüinàada da la tragéedia e àanca se la cà de me pàader 'l è in de 'n siit miia in viista, sguarnàat da le piàante, el cašéen e el vušamèent i divèenta sèemper püsèe ciàar e i véen sèemper püsèe apróof el ciucamèent de j àarmi. Me dersédi finalmèent e vòo in sìma a'l téc, cun j uréce bèle vèerte. Cùma quàant la fiàma la dà fóora de màt tra le biàade intàant che 'l vèent el sùfia, o en turèent s'cióonf de àaqua de muntàgna el quàarcia i càamp, el rüina le cultivasiòn, el sbràaga el lauràa de 'l aràat, el se tiira adrée le piàante, ràmm rôt, ciòp de spiighe tajàade e ligàade inséma, sàs; sèensa savii nièent el pastùur el stà màal a sèenter là in àaria in muntàgna chël rumùur cušé gràant. Töt alùura

gh'òo capiit: 'l ingàn de Sinóone e de i Gréeci i tröch. E bèle el gràan palàs de Deifobo el cróoda majàat da'l fóoch, bèle brüüša la cà lé vešéen de Ucalegóonte; la vampa de 'l incèendi la fà splèender el màar per en bèl tòch. Se léeva en gràan vušamèent e 'l sòn che rìiva de le tróombe. Fóora de mé, me àarmi, sènsa savii dùa cùrer cušé armàat: ma el me cóor el gh'aa apéena vója de catàa ma ciòpa de sòci per cumbàter intant che 'ndóm sò vèers la citadéla. Me dà fòorsa la ràbia e 'l òodio, e ricòordi àan che 'l è bèl móorer in guèra. In chél mumèent rìiva Pàanto, en gràan sacerdote de 'l tèempli de Apollo, scapàat da le fréce de i Gréeci. El pòorta cun le so màan j aréet sàacher, i Dèei scunfit e 'l so neudéen; el cùr tàa'me 'n màt a cà mìa. "Dùa gh'è el perìcol püsèe gràant - ghe dumàandi – o fióol d'Òtris? La citadéla éela amò nòostra?" En de 'l rispóondeme el cridàava: "Gh'è rivàat 'l ööltim dé, l'ùura de la mòort de Tròoja, che se póol pö fermàa. Sùuntum e-stat! Nuàalter Tèeucri sùuntum e-stàt, Pèergamo 'l è stàta, la gràan glòoria trujàana 'l è stàta! ... Adès pö nièent: Giòove catiif el gh'aa dàt töt a Áargo. I Gréeci i dòmina sò la citàa incendiàada; el süpèerbi cavàl àalt in méša a le müüra el trà sò de la gèent armàada; Sinòn vituriùus el spantéga fóoch e carugnàade. De j àalter a le pòorte, a mìla e mìla, quàanti màai j éera vegniit prima da la gràanda Micéene. Áalter i fà amò la guàardia in d'i vicoi stretéen: na sées de fèr da le póonte che brila la véen sò da ògni pàart, murtifera. Rešist apéena le sentinéle a le pòorte, le cumbàt cun j óc saràat". Sbürlàat da chéeste paròole e da la voluntàa de i Dèei me fichi in méša a le fiàme e a j armàat indùaa me ciàama l'Erini màai cuntèenta, el ciucamèent de le tiighe e el cincél che rìiva fina a le stéle. Inséma a nuàalter véen àan Riféo cu'l furtisim Épito, che ricugnùsi al ciàar de la löna; e po' rìiva Dimàante, ìpani e el fióol giuéen de Migdóone, Còrebo. Cheschì 'l éera rivàat a Tròoja pròpia da pòochi dé; inamuràat ciùch de Casàandra, el vuriiva purtää 'n ajöt a 'l pupà de la so murùuša e a i Trujàan: pòor regàs, se 'l gh'ès scultàat le previšiòn de la so murùuša!...

Quàant j òo vist tóti inséma deciis a cumbàter, gh'òo dît:

“Càar i me gueriéer che cerchèe per nièent la glòoria, se dalbòon vurii ‘ndàa adrée a ‘n òm próont a töt, cerchèe de capii la sitiüasiòn: ‘l è tràgica. Töti i Dèei che i n’aa dàt na màan a méter sö l’impéeri trujàan, i n’aa ‘bandunàat inséma a i tèempli e a j altàar; adès vuàalter vegnii in aiöt de na citàa che brüüša. Sö, ‘ndóm a móorer, ‘ndóm in méša a’l badüél! Gh’è apéena na salvésa per chi pèert, speràa miia in de nisöna salvésa”. Cuśé gh’òo fàt végnier püsèe gràanda la ràbia in de chéi cóor che scutàava.

Tàa’me di lùf catiif che na fàm gràma gh’aa sbürlàat fóora in de la fümàana a la bèle mèj (e in de la tàana di lüpachiöt ‘bandunàat j àa spéta, cun la bùca séca), ‘ndóm via in méša a le fréce, in méša a i nemìich vèers na mòort sicüüra, in de’l pasàa pròpia in méša a la citàa. La néegra nòt la tötta atùurno cun la so óobra büüša. Chii pudarès cüntàa cun paròole el masamèent de chéla nòt; e i mòort? Chii pudarès truàa töt el piànšer che ucurarès a i nòoster dulùur? La citàa antiiga che la gh’iiva regnàat per tàanti àn la véen šó; de chì e de là gh’è in tèra na möcia gràanda de còorp sèensa vità, arèent a le stràade, in de le cà, a ‘l ingrès di tèempli. Ma j è miia apéena i Trujàan a pagàa le so cùulpe cu’l sàanch; de le vòolte àan in de’l cóor de chii pèert tùurna el curàc, e i Gréeci che viinc i móor. In ògni siit gh’è ‘l lüto püsèe gràant, in ògni àangol terùur e tantìsim spetàcoi de mòort.

Se prešèenta per prim Androgéo, ‘cumpagnàat da tàanti Gréeci; sèensa savii cùma stà le ròbe, el ne ciàpa per sòci e ‘l ne pàarla cun simpatia: “A la svèelta, a la svèelta o gueriéer! Perché sii cuśé fiàch? Chéj àalter i mèt a sàch Tròoja incendiàada e vuàalter apéena adès vegnii chì da le nàav gràande?” Sübit (la rispòosta che i gh’iiva dàt l’éra miia asèe per fàal stàa tranqüil) el gh’aa capiit d’éser finiit fra i nemìich. Stremiit el gh’aa tašìit e el gh’aa cercàat de fàa màarcia indrée. Cùma chii, intàant che ‘l và piàn bèl bèl in campàgna, sèensa vurii el mèt el pée sö na bìsa sguarnàada tra i spéen e el tréma töt. Alùura el scàpa in frésa da la béestia schifüüša, che la se drisa rabìida e la s’cióonfa el còl ašür: cuśé Androgéo el scapàava stremiit. Cùrum tötì in avàanti e se métum töt atùurno cun na sées

de lànce a i Gréeci, svantagiàat da'l terùur e per el fàto de cugnùser miia chél pòst lé. I ficùm šó de chì e de là: la fùrtóna de chéesto prim asàalt l'è da la nòstra pàart. Alùura Còrebo, che 'ste fàto el 'l iiva ešaltàat e incuragiàat, el gh'aa dīt: "Cumpàgn, la sòort la se dimùustra nòstra amiiga e la ne fà véder la stràada per salvàase: 'ndómege adrée! Càambium i scüüt, metùmese adòs le inségne gréeche. Imbròj o valùur? Chi se ne fréega! Cóntra 'l nemiich töt 'l è bòn! Lùur stès i ne darà j àarmi". Sübit el se mètt in téesta 'l èelmo cun tàanti cavéi lóonch de Androgéo, el còca sö a'l bràs àan el so scüüt, e po' el se mètt a'l fiàanch na spàada gréeca. La stésa ròba i fà Riféo e Dimàante; pò tóti chèi j àalter giüinòt i se àarma cun j àarmi de i nemiich cupàat. 'Ndóm avàanti, in méša a i Gréeci, sènsa 'n Diò che 'l ne dàga na màan. 'Ndóm a 'l atàch, cumbàtum per en bèl pòo dèenter in de 'l fùsch de la nòt e spedisum tàanti nemiich a cà de 'l Óorco, el diò de la mòort. De j àalter i scàpa vèers le nàavi e i cùr a la spiàgia sicüüra, àalter ciapàat da 'n terùur càrich de vergógna, i se rampéga n'àaltra vòolta sö 'l gràant cavàl e i se sguàarna in de 'l fòont de la so pàansa. Ma se i Dèei i n'è cóntra ògni speràansa gh'ùm de lasàala in de'l casèt. Védum in de chél mumèent la véergine Casàandra, fióola de Priamo, purtàada via a fòorsa da'l tèmpli de Minèerva, i cavéi siòolt, j óc de fiàama svalsàat per nièent vèers el céel: j óc perchè le màan tenerine j éera strenšide in de'l fèr. El rabiit Còrebo el supòorta miia chéla vùista e, deciis a móorer, el se infricùgna tra i nemiich. Nuàalter tóti ghe 'ndóm adrée strenšit sö 'l öön cun 'l àalter, càrich de àarmi. E chì ne riiva adòs le fréce che i nòoster i ne fica adòs da in àaria, da'l tèmpli, imbrujàat da j àarmi e da j èelmi de i Gréeci: en véen fóora na stràage tremèenda. Pò i Gréeci, cumòs e pièen de dulùur in de 'l vediise scapàa jà Casàandra, i se mét inséma da ògni pàart e i ne véen adòs; gh'è Ajàace teribil, 'l ešèercit de i Dòlopi e tóti dùu j Atriidi. Cušé s'ciòpa de le vòolte el tempuralòon e i vèent cuntràari i se fà la guèra e i se dà de le crapàade fra de lùur, Šéfiro, Nòoto e Èuro cuntèent de i bèi cavài de 'l Urièent: i bòsch i crüida e 'l diò Neréeo pièen

de s'ciöma cu'l so tridèent el v' avàanti a dàaghe na muìida a i màar fin šó in de'l f'óont. Fina chéi che prima gh'ùm f'at scapàa 'me légùur cun i nòoster tröch in méša el f'usch de la nòt néegra e gh'ùm mandàat f'óra da la citàa, adès j è ch' amò: i fa prèst a curš'iisen che le inségne j è f'alse e j àarmi 'l istès e i capis che la manéera straniéera de'l nòoster parlàa. A la svèelta s'untum schisàat da'l nòmer; Còrebo 'l è 'l prim a móorer per màan de Peneléeo s'ò 'l altàar de Minèerva gueriéera; p'ò móor Riféo, sicüramèent el püsèe bràavo frà i Trujàan (i Dèei i la pensàava f'óorsi diversamèent). Móor àan Ìpani e Dimàante, masàat da i stès Trujàan, e te murìivet àan té Pàanto; nè el to sèens religiùus, la to pietàa, la bèenda sàacra a'l diò Apollo i t'aa prutegìit. O sèner de Tròoja, f'óoch che te gh'èet f'at sparìi i mée, vegnìi ch' a dii la veritàa de quàant gh'òo miia giràat la schèena a i perìcoi, e s'òo miia scapàat da le fréce e sarèsi mòort ch'ì, se 'l destéen el 'l arès vuriit, s'óta la ràbia de i Gréeci, cun pièen mérit. Mòlum chél pòst lé, Ìfito, Péelia e mé: el prim cun na gràan pàansa, Péelia lèent per en cùulp partiit da la màan de Ulìse. En gràan sàm el ne pòorta a le cà de Priamo. S'è impisàada na guèera spietàada, cùme se in t'òta Tròoja ghe f'udès e-stàta la pàas, e nisöön f'udès adrée a móorer in de'l rèst de la citàa. Che tiighe tremèende! I Gréeci cun gràan viulèensa i se pòorta s'ò 'l palàs e j aséedia la pòorta e i se quèercia cun i so scüüt. I p'ògia le scàale a i müür e i gueriéer, davàanti a la pòorta, ustinàat i v'ò s'ò e amò i v'ò s'ò, cun i scüüt tegnìit v'alt in de la mansina a'l ripàar de le fréce, la dèestra che bèle la ciàpa el curnišòon. I Dàardani, de sùura, i f'ò a tòch el t'éc, i f'ica šó le t'ür (i se prepàara a la rüina che gh'è adrée a rivàa, a difendiise cun ògni àarma, a la vigìilia de la mòort) e i se t'ira adrée, per f'ale cascàa s'ò 'l c'ò de i nemìich, le tràaf duràade, gl'òorie de i p'àader; àalter cun le spàade in p'ogn, i stà a la g'ata vešéen a le pòorte da bàs, t'òti tacàat 'l öön cun 'l àalter. L'idéa de 'ndàa a dàaghe na màan a le cà de 'l rè, e incuragiàa i gueriéer e cunfurtàa chéi che j è adrée a pèerder, el ne inf'ama. Gh'éera na pòorta segréeta cun en curidùur che el tegnìiva ünìide le v'arie p'art de la régia: de lé la sventüràada Andròmaca la pasàava de s'òlit de per lée e de spès, quàan*

el règn 'l éera amò in pé, per andà da'l meséer e da la madùna per purtà Astianàte da i nòoni. Vòo sö de là, fina insìma a la teràsa püsèe in àalt, tegniida in fòorsa da i Trujàan che i se difendiiva cùma i pudìiva. Chì gh'éera na tùr a pióomb, altìsima, da dùa se pudìiva véder tóta Tròoja, le nàavi e el càamp de i Gréeci: cun di gràan pìch de spàada sö le pàart méen a pòst, sarès a dii sö le tràaf nüüde che tegniiva sö töt el rèst, e cun de le gràan sbürlàade sùuntum riesiit a fàale burlàa in tèra. La tùr a l'imprüiisa la véen só e la finìs malamèent, con en gràan ciòch, sö le schèene de i Gréeci. Ma en rìiva amò sèemper di nóof, e la tempestàada de sàs e de àaltre ròbe de ògni sòorta la finìs miia pö.

(26) Tessandro: eroe sconosciuto. Stenelo, figlio di Capaneo. Acamante e Toante: anche questi sconosciuti. Neottolemo Pelide. Pirro, figlio di Achille. Macaone, figlia di Esculapio. Epeo, valente guerriero e costruttore abilissimo, con l'aiuto di Minerva, del cavallo.

• LA MÒORT DE PRÌAMO

Sö la pòorta, pròpia davàanti a 'l ingrès, el püsèe bràavo 'l è Pìro, che 'l brilàava cun le so àarmi de bróons che le lüüšia infina. Cuśé tùurna a la vìa, cun el mangiàa de le èerbe velenùuse el serpèent che 'l frèt de 'l invèrno el 'l iiva custringiit a sguarnàase in de na tàana caldìna sóta tèra: en splendùur de giüentüü, töt nööf, perdiida la vécia pé, l'imbiirla la schèena che briis'cia, vàalta in de'l sùul, el davàanti drìt, cun la léengua a trii tòch che 'l móof tàa'me na frécia. Inséma a Pìro i céerca de 'ndàa dèenter in de'l palàs el grandìsim Perifàante, el viulèent Automedóonte, aurìiga de i cavàj de Achìle, tóti i giuèen de Scìiro, e i làancia sö 'l téc de le tòorce impìse. Tra i prìm gh'è Pìro che el ghe dà dèenter miia de rìder. Ciapàat in màan en sigüròt a dùu tàj, el màanda a balòn la pòorta rivestiida de bróons: el spàca a més na tràaf, el sfóonda el fòort lègn, per rivàa a viighe en sbragamèent fóora de mišüüra. Ècula che se vèt bèle la cà de dèenter, i lóonch curidùur, la šòona de l'intimitàa de Prìamo e de i rè antiich: se vèt àan i suldàat a guàardia de 'l ingrès. El palàs 'l è pièen de gèent che criida e da 'n cašòt disperàat, le càmere püsèe guarnàade le rimbóomba de 'n cridamèent de dóne e de regàse: en cincél che rìiva sö infina*

*una bipenne

a 'l òor de le stéle. Le màader stremiide le cùr tàa'me màte per tötta la gràan cà e le bàasha i batitòj de le pòorte, e le ghe làsa 'l sègn. Pirro el và avàanti cun na fòorsa dègna de so pàader Achile. Sbaramèent e guàardie i riès miia a fermàal: la pòorta la bàla a i tàanti cùulp de 'l ariéete, i batèent i véen šó tiràat fóora da i pòlech. J Argiivi i se fà stràada de fòorsa, i riiva in de na möcia in de 'l palàs, i sbràaga šó töt e i cùpa sùbit i prim difensùur, e j impièena la cà de suldaat. En fiöm che spöma e che 'l gh'aa rumpiit j àaršen e le diighe cu' l so andàa catif, e pò el quèercia cun l'aaqua i càamp e 'l se tiira adrée in de l'óonda pràan vàalta le béestie cun tôte le so stàle, 'l méen spaventùus, méen uribil. Mé stès gh'òo vist Pirro ciùch de cuntentésa intàant che' l cupàava quaidöön . Gh'òo vist a 'l ingrès i dùu fradéi Atriidi, gh'òo vist Écuba inséma a le so cèent nóore e, tra j àaltar, Priamo fàa 'l spurchès cu' l sàanch in de 'l fóoch cunsacràat da lüü stès. Chéi cinquàanta lét, prumésa de tàanti neóot in avàanti, le pòorte d'òor barbàrich cun tàanta sùpèerbia e de truffèi, j è vegniit šó: i Gréeci j è in tötü i pòst, el fóoch 'l è rivàat in de j àangoi dùa gh'è miia de nemiich. Vòoret fòorsi savii quàale la siès stàta la sòort de Priamo? Quàant el vèt la so citàa cascàa šó uramàai cucàada, quàant el vèt le pòorte de 'l palàs tiràade sö e 'l nemiich rivàa me 'n bóo dèenter in de la cà, el véc el ciàpa sö le spàle che tremàava per l'etàa le àarmi da tröp tèemp lasàade stàa; el ciàpa na spàada che serviiva nièent per móorer in méša a i Gréeci. In méša a 'l palàs, in curtiil, a la vèerta sóta 'l céel, gh'éera en gràant altàar e lé apùus na gràan piàanta de laür che la dàava óombra a i Penàati. Chì stàava setiide tôte inséma atùurno a 'l altàar, a brasàa sö le figüüre celèesti, la regina Écuba cun le fióole: le pariiva culóombe scapàade de frésa da na néegra tempestàada. E Écuba, quàn' la gh'aa vist Priamo vestiit cun chéi armamèent che 'ndàava bèn pütòst a 'n giüinòt, el gh'aa dît: "Òm disgrasiàat, che matiışia t'è vegniit in mèent per ciapàa in màan la spàada e la làancia? Dùa cùret? Chéest' ùura disgrasiàada la gh'aa miia bišógn de àarmi tàa'me le tùe, de 'l bràs de 'n véc. Le stès Ètore (se el me Ètore el füdès viif e amò chì) el pudarès fàa nièent.

Véa, alùura, l'umbrìa di chéesto altàar la prutegiarà té e tötì, sinò tötì murarùm!" Intàant che la dišìiva cušé la gh'aa tiràat vèers de léé Priamo e la gh'aa fàt pòst lé vešéen a 'l altàar. In chél mumèent Pòlite, öön di so fióoi, scapàat da 'l masamèent de Pìrro, el cùr in méša a le fréce, in méša a i nemiich, ferìit, per i pòortech lóonch e le càmere vóode. Cun en rabiòon adòs, Pìrro el ghe cùr adrée per ciapàal e quàaši el ghe la fà, cun la làancia didrée a la schèena. A la féen, pròpia davàanti a j óc de i genitùur, Pòlite el brigùla in tèra in de 'n làach de sàanch, e 'l ööltim bùf el tìira fóora. Priamo, àan se 'l éera bèle sóta l'àala de la mòort, 'l è mìa stàt bòn de frenà l'emusiòn e la còlera: "Oh té - el vùša – che te sèet stàt bòn de fàa chél che gh'òo vìst! Se in céel gh'è amò la pietàa e la giüstìisia, i Dèei i te la fàsa pagàa per viime custringìit a véder la mòort de me fióol: tremèent spetàcol sacrilèch per j óc de 'n pàader. 'Chìle, chél 'Chìle che te dišet a tòort d'éser nasiit da lüü, 'l è mìa stàt cušé catiif tàa'me té vèers Priamo; ma el gh'aa respetàat i dirìt de chii préega e el m'aa dàt indrée el cadàaver de Étoire perché el pudès éser sutràat, e pò el m'aa fàt turnàa indrée a Tròoja". Intàant che 'l dišìiva cušé el véc el gh'aa lanciàat en giavelòt sèensa fòorsa, che a'l bróons de 'l scüüt de Pìrro el gh'aa fàt apèena catiigol. La làancia da fàa rider la s'è mìa a pindulàa in de la pàart in méša de'l scüüt. E Pìrro: "Alùura vaaaghe té a prutestàa da me pàader. Ricòordete de parlàaghe de mé, d'i me tòort, de Pìrro disgrasiàat: e adès móor!"*

El l'aa tiràat a 'l àaltar che'l tremàava, che'l bris'ciàava sö 'l sàanch de'l fióol. Cun la mansina alùura e l'aa ciapàat per i cavéj lóonch e, tiràada fóora la spàada che la lüšìiva, el ghe l'aa infilsàada in de'l fiànch quàaši tötta. Chéesta l'è stàta la féen de Priamo. El Destéen el gh'aa purtàat via de màala mòort – intàant che 'l vediiva Tròoja a brüšàa, Pèergamo na rüina – 'l òm che in tèemp indrée 'l éera stàt gràan duminadùur de tàanti pòpoi e de tàanti paées de l'Áašia. En föst gigantèsch che ripòoša adès in de 'n spiins dešèert de la pàatria, na téesta biànca stripàada via da chél föst: en còorp sèensa nùm. Chì per la prima vòolta sùunti stàt ciapàat da 'n terùur fóora de'l bùl, che 'l m'aa giasàat el servél. Quàant gh'òo vìst chél

véc, cun j àn de Anchiïše, sbàter fóora el bùf de la vïta sóta ‘l fèr asaséen, m’è vegniit in mèent la fàcia de me pàader: e pò Crèuša de per lée, la cà fóorsi casàada šó e la sòort de Jùulo pïcenéen. Me sùunti giràat indrée a vardàa quàanti amò me vegniiva adrée. Nisöön. Töti i m’iiva abandunàat, stràch de fàa la guèra: chii s’éera lanciàat in de’l vóot cun en sàalt terìbil, chii gh’è brüšàat in de le fiàme.

Siivi restàat de per mé uramàai; ma a ‘l ingrès de’l tèempli de Vèesta, sguarnàada in silèensi in chél pòst segréet, védi Élena, la fióola de Tindaro: la lüüs de’l brüšamèent la me fiiva véder töt, in ògni pòst indüa ‘ndàavi. Fífuna de i Trujàan che i la udiàava per la sitüasiòn de Pèergamo, cun la paüüra de la vendéta de i Gréeci e la còlera de’l spùus tradiit, Erinni de Tròoja e inséma de la so pàatria, Élena la s’éera sguarnàada, miia viïsta, in sö ‘l altàar. En fóoch me brüšàava in de l’ànima. La còlera la m’aa dît de vendicàa la pàatria che la vò in rüina cun la mòort de chéla disgrasiàada.

“Chilée - gh’òo pensàat - la se salvarà, la turnarà regina e la vedarà el triùunf de Spàarta e de la pàatria Micéene! La vedarà el so òm, la cà, i pàader e i fióoi, padrùna de na schièera de schiàave e de schiàavi trujàan. E Priamo el murarà de spàada, ìlìo brüšàada, la spiàagia de i Trujàan la se sarà tàante vòlte quarciàada de sàanch! Nòo, la sarà miia cusé. Áan se gh’è miia unùur in de ‘l pünìi na dóna, àan se vitòorie de’l gèner le pòorti miia la glòoria, in tàanti i me ludarà per viighe distrügiit en mùuster de’l gèner: alméeno gh’àaro cuntentàat l’ànima cun el fóoch de la vendéta e gh’arò cuntentàat àan la sèner di mée”. Cusé dišìivi, stravòolt da la ràbia, quàant èco la sàanta me màader, bèla cùma l’ivi màai viïsta, che la se prešènta a i me óc, che la brilàava in de la nòt de na lüüs püüra. La s’è fàta véder cùma na véera Déa, gràanda cùma i la vèt de sòlit i Celèst; la m’aa tegniit féermo, la m’aa ciapàat, e cun la so bùca de róoša la m’aa dît:

“Che dùluur te fà végnier fóora la to ràbia màai dumàada? Perché te rabiset cusé tàant, e te gh’èet miia cüüra de mé e gnàanca di tóo? Cùr prima a véder to pàader Anchiïše fiàch fiachèent de i so àn e Ascàanio pïcenéen, se j è amò

*viif! Töt intùurno a lùur se móof i suldàat de i Gréeci;
sèensa la me prutesiòn le fiàme j arès bèle ciapàat dèenter
e la spàada de i nemiich la j arès bèle cupàat. ‘L è miia
stàata la fàcia udiùuša de la Spartàana, e gnàanca Pàride
maledèt a sbragàa sö la putèensa trujàana, in de ‘l sbatìila
šó da la sìma de la so altésa, ma l’è stàta la cativéeria de i
Dèei. Sé, de i Dèei. Té vàarda (farò ciàar de i niigoj che te
sguàarna i to óc puarèt e che i te véen apróof pièen de
ümit; viighe miia paüüra de chél che te diis to màader e
übidis a i so ùurden) chì, dùa te védet cà a tòch e sàs impirlàat
sö, dùa te védet giràa en niigol de pùulver e de fòm, Poseidòn
cu’l so ras’c a trii dèent el sbàt in àaria le müüre e i fundamèent,
el sbràaga la citàa cumpletamèent. Chì, Giunòone catiiva l’è
rivàada per prìma a le pòorte Scee e rabiida ‘me ‘n turél,
armàada in de na manéera màai viista, la ciàma ‘l ešèercit
amiich da le nàavi... Püsèe de là (la vàarda indrée) Minèerva,
che la lüšìia in de ‘n niigol de lüüs da fàa paüüra e armàada
cun l’Égida de la Medüüša, la s’éera mìa in pée insìma a la
citadéla. Giòove stès ‘l incuràgia i Gréeci, e el ghe dà na màan
cu’l sbürlàa i Dèei cóontra j armàat trujàan.
Fióol scàpa, làsa lé, mùchela cun le to fadiighe! Mé te sarò
sèemper vešéen, te purtarò sèensa ris’c a la cà de to pàader”.
Dòpo viighe dìt cušé, l’è spariida in méša a le òmbra de la
nòt. In de ‘n lampès véen fóora davàanti a mé le figüüre baldràche
de i Dèei nemiich de Tròoja...
Oh, alùura tóta Tròoja la me pariiva andàa sóta tèra tra le fiàme
e végnar tóta šó! Cùma quàant in sö le muntàgne i paišàan a
gàara i se sfòorsa de ficàa šó na piàanta vécia e i ghe la mèt
tóta cun tàanti manaréen: el gràn ciümél el tréma e el fà
paüüra perchè el póol cascàa šó, fintàant che, sacagnàada da
le ferìide, la piàanta piàan bèl bèl la crìida per l’ööltima vòolta
e stripàada da la muntàgna la riiva bèle culegàada in tèra.
Végni šó per le stràade in fùrlòorum e cun ‘l ajöt celèst riési
a pasàa in méša a ‘l fóch e a i nemiich; le fréce le me rispéta,
le fiàme le se ritiira. Ma quàant riivi a ‘l ingrès de la cà antiiga
de la me famiilia, me pàader, che vuriivi salvàa per prim e
purtàa in muntàgna, el vóol pö viiver dòpo la féen de Tròoja e
patii ‘l éšìli. “Vuàalter - el me diis – che gh’ii el sàanch giùen e*

sàan, vuàalter che sii in de 'l pièn de le fòorse, scapèe...
Se chii stà in céel el gh'ares vuriit fàame scampàa de pö, el
gh'ares salvàat la pàatria. M'è bastàat viighe vüst na vòlta
la me cità diströta, la rüina, i masamèent. Lasèe che el me
còorp el ripòöshi chì, cuśé: salvèel e andèe! Truarò prèst la
mòort per màan de'l nemiich, che 'l garàa pietàa de mé e
el vurarà el me còorp e-stèench. A vurii miia el sepùulcher
'l è miia difìcil. Andèe! Da na möcia d'àn me la mèeni cun
chéesta vità da nièent, inàbil, miia vardàat bèen da i Celèst:
da quàant Giòove pàader de i Dèei e rè de j òm el gh'aa
bufàat sö de mé el so föölmìn e el m'aa tucàat cu'l fóoch.
Cuśé el dišìiva, bèen persüaas in de'l so gràm prupòšit.
Se métum a cridàa per nièent, mé, Crèeuša, Ascàanio, töta
la cà, perché Anchiise el cambiès paréer in de'l vóorer spacàa
sö töt (sé stès e ògni ròba), cu'l fàa diventàa amò püsèe
gréeva la sòort che la ne minàcia. Lüü el se refüüda de
muiise. Alùura me prepàari n'ältra vòlta per metiime
a cumbàter, cun la vója de móorer. Cùšā me restàava de
fàa se miia chéesto? "Pàader, speràavet dalbòon che mé
pudèsi scapàa sèensa de té? Paròole cuśé gréeve j è
vegniide fóora da la to bùca? Se i Dèei i vóol che ghe réesta
pö nièent de na citàa cuśé gràanda, se pròopia i l'aa deciis,
e se té te vóoret che töti nuàalter gh'abium de móorer,
inséma a té, la pòorta de la mòort l'è vèerta: bèle 'l è adrée
a végnir Pirro quarciàat de'l sàanch de Prìamo, Pirro che
'l cùpa el fióol davàanti a'l pàader e 'l pàader davàanti a
'l àaltàar sàacher. O màader veneràada, per chéesto te
m'èet salvàat in méša a le fréce, in méša a le fiàme? Perché
gh'àabia de véeder el nemiich végnir in cà miia, me pàader
(e Crèeuša vešéen a lüü) mòort 'l öön cu'l sàanch de chél
àalter? Áarmi, o gueriéer, purtèeme de j àarmi! Chéesto
'l è 'l ööltim dé per chii gh'aa perdiit, e el ne ciàma. Turnùm
tra i Gréeci, lasèeme cumbàter de nóof! Murarùm töti, da 'l
prim a 'l ööltim, ma miia sèensa vendéta".
Alùura me quèerci amò de fèr, sostéemi a'l bràs el scüüt e
vòo fóora da'l palàs. Ma pròpia sö la pòorta la me dóna la
se slóonga a i me pée, e la j àa bràsa sö in de'l dàame in
mùan Jùulo: "Se te cùret in frésa a móorer pòorta cun té

àanca nuàalter, indù a te vóot: se invéce per to esperièensa te gh'èet amò fidücia in de j àarmi che te gh'èt ciapàat, prima de töt difèent chéesta cà. A chii vóot lasàa Jùulo picenéen, to pàader e mé, che na vòolta te ciamàavet la to càara dóna?"

Crèeuša la impieniiva la cà de làagrime. Ma èco che véen fóora na ròba màai viista prima. Intant che bàašum cridèent e fùm le càare a Jùulo, na lèngua legéera de fóoch la pariiva impisàase insima a la so téesta: na fiàama da nièent che la sfiuràava i so cavéi mòorbit e la ghe giràava töt intùurno a la téesta. Stremiit, barbelèent de paüüra, ghe dùm en scurlòt a chéi cavéi in fiàme, céercum de smursàa la fiàma sàacra cun l'aaqua. Ma Anchiise el gh'aa svalsàat j óc a le stéle, cun felicitàa, e indrisàade le màan a'l céel, el gh'aa dît: " O Giòove, té che te pódet töt, se te vóot lasàate cumóover da le urasiòn de la gèent, dà 'n uciàada a nuàalter! Apéena chéesto te dumàandi. E se la nòostra pietàa el la mérita, dàane en sèegn, pàader sàant, e dàane la cunféerma de chéesta profesia".

El gh'iiva apéena parlàat che sübit da la mansina che s'ciupàat en tròon e na stéla cascàada šó da'l firmamèent la s'è misa: a cùrer in méša a la nòt e la gh'aa fàt en dišègn de lüüs. La védum, che la brilàava, sfiuràa el téc de cà nòostra per andàa a sguarnàase – tàa'me per diine la stràada – in de i bòsch de l'Ìlda: el so viàc l'è stàt ilüminàat per en bèl pés e töt intùurno gh'è vegniit šó en vapùur de šùulf che 'l te inciudàava. Vinciit da chéesto miracól me pàader el se léeva in pée e 'l se mèt a pàarla a i Celèst, in adurasiòn de la stéla sàacra. "Mìia pò, mìia pö, sta chì a menàmela – el n'aa dît – ve vegnarò adrée, in tóti i pòst che vurarii. Dèei de la pàatria, salvèe la me gèent, salvèe me neóot! 'L aügüüri che me fèe 'l è ciàar e capisi che sii amò da la pàart de Tròoja. Dìši pö de nò a 'l vóorer végnor cun té, càar el me fióol!"

• LA FÜÜGA

Bèle el se sèent püsèe catiif el s'ciupàa de'l fóoch che 'l brüüša per tóte le müüra: le fiàme j è bèle lé apróof: "Càar el me pàader, sö, sistémete sö le me spàle próonte a

tegniite sö: el to pées el sentarò gnàan. Indùà 'ndarùm el pericól el sarà preciis per töti e per töti ghe sarà la salvésa. Jùulo che 'l è picenéen el me cumpàgni, Crèeuša la me véгна adrée da luntàan. Vuàalter servidùur, stèene a sèenter: apéena fóora da la citàa gh'è na culìna cun en véc santüàari de Cérere, abandonàat. Lè apróof gh'è en ciprés antiich, veneràat per tàanti àn, che 'l è sàacher a i nòoster antenàat: catùmese töti lé, ma gh'ùm de 'ndàaghe ognöön per na stràada diferèenta.

Té, pàader, ciàpa per màan j aréet sàacher e i Penàati de la pàatria: el sarès en sacrilèegi se mé gh'ési de tucàai

- cusé spùurch de masamèent, vegniit fóora da le tiighe de guèra – sèensa esìime lavàat in de n'acqua ciàara”.

Dòpo viighe dit cusé, mìs in sö le spàle en mantél e na pelìcia de leòn, me cùci a too sö el pées de me pàader. A la màan dèestra se tàca cun la manìna Jùulo, el me picenéen, che 'l s'è metiit a 'ndàa adrée cun i so pàs cüürt chéi lóonch de mé, de so pàader. Didrée véen la me dóna. Ciàpum le stràade püsèe a'l scüüri, e mé che prima gh'iivi miia paüüra de le fréce che i me tiràava adrée da töte le pàart e gnàanca de i bataliòn de i Gréci, adès trémi per ògni ventešél, per ògni ciòch, paurùus e ansiùus per me fióol e per me pàader.

Sùunti rivàat apróof a le pòorte e bèle me parìiva de viighe pasàat töti i ris'c de la stràada quàant en cincél de gèent che caminàava el n'è vegniit apróof a l'imprüüiša; e me pàader intàant che'l vardàava in de l'óombra, el gh'aa dít: “Scàpa, o fióol, sùunti chì! Védi i scüüt che fiamegiàava e j àarmi che le fiiva i lampès”. Alùura sòo miia che divinitàa nemìiga la m'aa stravòolt la mèent imbirlàada. De gràan cùursa vòo per viè travèerse, sguarnàade, sèensa 'ndàa per le stràade püsèe cugnusiide. E chì, mé disgrasiàat, el destéen el me pòorta jà la dóna! Fóorsi Crèeuša la gh'aa sbaliàat e stràada, südinò fiàca la s'è fermàada a setiise šó? El sòo miia; ma da alùura l'òo miia pö viista. Me sùunti miia giràat a vardàa se la se füdès perdiida e gnàanca gh'òo màai pensàat a lée prima d'éser rivàat

a la culina de Céerere, a'l vèc santüàari.

*Chì, tóti riüniit, na sùla persùna gh'éera miia cu'l
dispiašéer d'i cumpàagn, de'l fióol e de 'l so òm.*

*Chii, de i Dèei e de j òm, gh'òo miia acüšàat, cun la téesta
rimbambiida de dulùur? Cùuša m'è pariit de viighe vùst
in de la citàa miisa a tòch che la fùdès püsèe dulurùuša?*

*Ghe cunségni Ascàanio, el pàader Anchiise e i Penàati
de Tròoja a i me cumpàagn, che mé cumpàgni po' a*

*sguarnàase in de na lóonga vâl. Dòpo tùurni indrée in
citàa cun adòs de j àarmi che brilàava. Sùunti deciis a
ricuminciàa de nóof, a traversàa tóta Tròoja cùma 'l è
làarga e a fàame véder àanca se sùunti amò in perìcol.*

*Tée 'l chì che sùunti amò a le müüre e a la pòorta dešèerta
e scüüra de dùa siivi vegniit fóora: camìni sö i me pàs, a
l'indrée in de l'óombra, e intàant vardàavi cun atensiòn
i pòst dùa séeri bèle pasàat. In ògni pòst me se impièena
l'ànima de urùur: el silèensi stès – la mancàansa de sègn de
vita – el me fà végnier i sgrìiso i a j òs. A la féen riivi a
cà miia, per véder se per càašo Crèuša la fùdès turnàada.
Gh'éera 'ndàt dèenter invéce i Gréeci e i gh'iiva ocüpàat
el palàs intréech. Uramàai el fóoch, che tót màangia, 'l è
sbürlàat da'l vèent fina a'l təc, le fiàame le véen fóora
cušé vàalte, che j è diventàade padrùne de'l céel.*

*Intàant che vòo avàanti, vèdi amò na vòolta le cà e la
citadéla de Priamo. Pròopia chì, sóta i pòortech sulitàari
de'l tèempli de Giunóone, Feniice e 'l Ulise tàan' catiif*

*- che i g'iiva chéesto cóompit – i fiiva la guàardia
a la ròba rubàada. I tešòor de Tròoja, purtàat jà da le
cà incendiàade de tóta la citàa, j è lé da véder in de 'n
bèl 'móc, vàalt miia de rìder: ròba de mangiàa sàacra
a i Dèei, de le cópe d'òor püür e vestiàari rubàat.*

*Tót lé arèent, in lóonga fila, ghe stà i pütéi e le dóne
stremiide. Gh'òo 'nfina viit el curàc de metìime a vušàa
in de l' óombra e gh'òo impieniit le stràade de sàm:*

*fiàch, gh'òo ripetiit per nièent el nùm de Crèeuša, l'òo
ciamàada amò e pò amò. E intàant che la cercàavi la
citàa, m'è vegniit fóora la so figüüra de pasiòn - el
grandisim so fantàasma - püsèe vàalta e gràanda de*

cùma gh'èsi màai pudìit vùila vùista. M'è vegniit le pé
d'òoca: i cavéi i me s'è 'ndrisàat in téesta, la vùus la me
s'è ingrügnaada in güla. "Perché te fèet ciapàa da'l dulùur
sèensa resiister, càar el me òm?", la m'aa dît Crèeuša per
calmàa i mée penséer. – Chél che sücéet l'aa deciis la
vuluntàa féerma de i Celèst; el destéen cun el rè de l'Uliimpi
i vóol mìa che té te póda purtàate adrée Crèeuša. Te
gh'arèet de 'ndàa incóontra a 'n éšili lunghisim, te gh'arèet
de traversàa en spàsi bèl gràant de màar. E a la féen te
rivarèet in de'l paées de l'Espéria, dùa el Tévere el cùr cun
càalma tra i càamp bèen aràat da j òm de lé. E là te spéta
le ròbe bèle de'l règn d'Itàalia e na mujéer cu'l sàanch de rè.
Criida mìa per la to càara Crèeuša. Mé vedarò mìa le cà
süpèerbe de i Mirmìdoni o de i Dòlopi e gnànca andarò a
sèerver in Grécia, mé che sòo de la rása de Dàardano e
sùunti nóora de Vénere; la gràan màader Cibéele la me tèn
in d'i so pòst, in etèerno. E alùura te salüti, ricòordete de mé
in de 'l amùur de Jùulo".

La m'aa lasàat in de l'àaria sutiila, intàant che la cridàava e
mé che vurìivi parlàaghe amò. Trè vòolte gh'òo cercàat de
brasàala sö e trè vòolte la so figüura la m'è scapàada,
preciiša a 'n sógn alàat. Apéena alùura, finiida la nòt, gh'òo
pudìit véder amò i me cumpàgn.

Cun tàanta meravìilia védi che s'è mìs inséma de la gèent
nóoa, in de 'n gràan nömer, òm, dóne, giüinòt, na möcia de
puarèt deciiša de pàarter per 'l ešili. J è vegniit da ògni pàart,
cun pòoca ròba adrée e tàant curàc, próont a vegnìme adrée
in qualsiasi pòst gh'èsi vurìit andàa, al de là de'l màar. E bèle
nasìiva Lucifero là in àalt sö le póonte de l'Ìlda, e el se tiràava
apróof el nóof dé. I Gréeci i fiiva la guàardia atèenta a tôte le
pòorte: gh'éeramìia speràansa de 'ndàaghen fóora a la mèj.
Cušé, custringiit a mulàa töt, gh'òo ciapàat me pàader in
gròpa e me sùunti purtàat vèers le muntàgne.

.....

• TÈERS CÁANT

Rivàat sö le buschine de le muntagne de l'ìda e scapàat da la càcia de i Gréeci, i Trujàan in fùuga i pàsa 'l invèrno cù'l méter in pée na flòta de viint nàavi. Quàant gh'è rivàat la primavéera i se imbàarca per andàa in Tràacia, na tèra che stà in méša a la Macedònia e a'l màar Néegher. Chì Enéea el vurarès costrüi na citàa nóoa, ma ghe fà cambiàa paréer òna de le tàante magie che cumpàgna chéesto òm segnàat da'l destéen. Infàti, intàant che'l preparàava en sacrifici prupisiàatori e el stripàava en quàal ramèt de miirto, e el vèt végnér fóora de'l sàanch da'l föst de la piàanta e 'l sèent àanca na vùus. In de'l miirto lé, gh'è stàt trasfurmàat Polidòoro, fióol de Priamo che de j àan prima 'l éera stàt mandàat in Tràacia da'l re Polimnèestore (che 'l éera 'n siuròn), per tegnìil fóora da la guèra.

Per rubàa el tešòr, Polimnèestore el gh'iiva cupàat chél giüinòt lé. Polidòoro el céerca alùura de cunviincer Enéea a scapàa da chéla tèra gràma, e el la préega de'l sutràal in de la tèra, cun rispèt e onùur. Enéea dòpo el fà chél che gh'iiva dèt Polimnèestore e 'l se mèt in viàc per màar in diresiòn de Déelo, dùa el vèen uspitàat da'l rè Ánio, amiich de so pàader. Dòpo el vè a fàaghe de le dumàande a 'l oràcol de Apollo, che el ghe diis de metiise sübit en viàc vèers la tèra antiiga de la so gèent. Lüü el crèt che la sàga l'iišula de Créeta, da dùa gh'éera rivàat Tèucro, e el vè per chéla pàart lé. Ma na gràan tempestàada el la pòorta a riparàase a le iišule Stròfadi. Chì, intàant che i menàava via da Tròoja, i s'éera tóti mis a sacrificàa bóo e péegure a Giòove e a mangiàa. E lé i vèen atacàat da le Arpiie e per fòorsa de ròbe j è custringiit a difendiise cun j armamèent.

Òna de le Arpie, Celéeno, la ghe diis che lùur i sarès rivàat in Itàalia, ma prima i gh'arès patiit la fàm, tàant de dùui mangiàa i piàat de *farro* sèch.

I vè amò in màar e i riiva a'l prumuntòori de Áansio, in de 'l màar Jònio, vešéen a'l tèempli de Apollo. Chì i mèt in pée i so giòoch de sèemper, i fà i sacrifici e i pàsa cušé 'l invèrno. Dòpo i pàart amò in viàc e i riiva in de 'l Epiiro, a Butriinto, dùa régna Éleno, fióol de Priamo, che 'l gh'aa spušàat Andròmaca, na dóna màai cuntèenta. Quàant i s'è catàat, la dóna de Ètore e Enéea, i s'è brasàat sö. J éera tàant cuntèent. E j óc de tóti dùe j è diventàat ümit. I trujàan i vèen uspitàat in chéesta citàa che ricòorda per cùma l'è misa, in de le costrüsiòn de in de le vie, l'antiiga Tròoja.

Prima de salüdàa Eléeno per riprèender el viàc, Enéea, che 'l sà che 'l so sòcio 'l è 'n gràado de léger el destéen, el ghe dumàanda cuša ghe sücedarà in de'l dumàan. Eléeno el ghe diis che lüü, Enéea, el gh'arà de fundàa en gràan règn e el ghe diis cùša el gh'arà de fàa in viàc per rivàa a la tèra prumetiida. El gh'arà de 'ndàa apróof a la Màagna Gréecia sèensa andàa šó lé, el gh'arà de stàa atèenti a Scilla e a Cariddi, Quàant el truarà, a la féen de 'n fiòm gràant, 'n èelce e na ròja cun trènta nimaléen, lé el gh'arà de fundàa na citàa.

Salütàat Eléeno cun en scàambi de regài e de prumése, Enéea el ciàpa amò el màar e dòpo miia tàant el vèt a bunùura végnér fóora l'Itàalia. Töti i vùuša per la cuntentésa. Custegiàada la Calàabria i riiva in Sicilia a pée de l'Ètna. Chì j incóntra Achemènide, en cumpàgn de Ulise desmentegàat sö l'iišula. Lüü el cöönta 'l epišodi de Poliféemo e el li àa préega a scapàa e de catàa sö àan lüü. Difàti, el chì che 'l véen fóora el mùuster che 'l véen a rešentàase la l'urèenda feriida. I gh'aa apéena el tèemp de menàa le tòle da la riiva e per scapàa da 'l atàch de Poliféemo e de àalter Ciclòopi.

- **VÈERS 'L ÉŠILI LUNTÀAN**

Dòpo 'l divertimèent, sènsa téesta, de i Célest de squinternàa 'l impéeri de l'Àašia e la gèent de Priamo, dòpo che gh'è vegniit šó ilio la sùpèerba, e 'l terèen pièen de fòm 'l è stàt töt quarciàat da le rüine brüšàade de Tròoja, sbürlàat da j aügüüri de i Dèei, gh'ùm decidiit de 'ndàa a catàa de le tère dešèerte e 'n ešili luntàan. Cušé, sóta l'antiiga Antandro (28), pròpia a i pée de l'ìida, mètum in pée na flòta, ciàmum töti i cumpàgn sènsa savii dùa i ne purtarà i Fàati, dùa pudarùm fermàase. Gh'éera apéena scuminciàada la primavéera quàant me pàader Anchiiše el gh'aa urdinàat de méter a pòst le véele miràade vèers el destéen. Me sòo mìs a cridàa quàant gh'òo abandonàat le spiàge, i pòort de la pàatria, i càamp 'ndùa na vòolta gh'éera Tròoja. Me sùunti mìs a cùrer per el màar gràant, ešiliàat, cun i cumpàgn, el fióol, i Dèei gràant e le figüre de i Penàati pícoi.

(27) Antandro: piccola città portuale a sud di Troia.

- **POLIDÒORO**

Gh'è miia tàant luntàan en paées de pianüüre gràande, sàacher a Màarte, dùa ghe stà i Tràaci, e duminàat na vòolta da Licùurgo el catiif. Chél paées lé, fintàant che la Furtöna l'è stàta amiiga, 'l éera sòcio de Tròoja, in de'l sègn de 'n 'antiiga uspitalitàa e de na sàacra aleàansa. Pròpia chì vòo a sbarcàa; sö la spiàgia mìsa a gómet, sbürlàat da 'n destéen nemiich, méti in pée le prime müüre de na citàa che ciàmi Enéead, da'l me nùm. E ufriivi en sacrifici en tòor belisim, sö la spiàgia àalta, a i Dèei prutetùur de'l lauràa scuminciàat e a me màader Vénere. Gh'éera per càašo, lé vešéen,

en muntešél quarciaat in sîma da curniôoi e de 'n buschèt de piantine de miirto. Me sùunti fàt apróof cu'l penséer de stripàane quaidöna da la tèra per quarciaa pò j àaltar cun chéi bròch pièen de fóje: ma m'aa šelàat en miràcol tremèent, da miia créder. Apéena stripi sò la prima piantunéla, èco che na gùsa de sàanch néegher la véen fóora a spurcàa la tèra. 'N urùur frèt el me fà sgingurlàa el còorp, per la paüüra el me sàanch el se giàsa. E me méti sübit a tiràane fóora 'n àalter, e intàant céerchi de capìi da dùa el fùdès rivàat lé chél sàanch schifùus; e amò na vòolta le gùse le véen fóora e le riiva šó da 'l fóst rót de la piàanta. Intàant che pensàavi a tàante ròbe, pregàavi cun tót el cóor le Niinfe de la tèra e 'l pàader Màarte, prutetùur de i camp de i Géeti (28), perché chél fàto lé el purtès miia sfürtöna, che 'l fùdès miia en sègn de bröte ròbe.

Céerchi àan de tiràa sò na tèersa piantunéla, cun na fadiiga püsèe gràanda, e fòo la lòta in šenóc cóontra la düüra sàbia. E pròpia lé sèenti da'l muntešél la vùus de öön che pianšiiiva, na vùus che la diis: "Perchè te me fèet màal, Enéea? Viighe pietàa de chii 'l è sutràat, spùurchete miia le màan pietùuše. Sùunti miia straniéer, ma Trujàan, e el sàanch che te védet végnér fóora el véen miia da la légna. Ah! Scàpa da chél pòst chì bastàart, da chéesta spiàgia ingùurda! Mé sùunti Polidòoro: tàante fréce de fèr le m'aa infilsàat e j è cresiide cun radiis rübööste e cun de le gème sutiline". Cùma sa gh'èsi ciapàat na canelàada sò la cràpa, sùunti stàt lé cun la bùca davèerta, me s'è indrisàat i cavéi, m'è 'ndàt vìa la vùus. El pòover Priamo, en pòo de tèemp prìma, quàant in de'l véder le müüra asediàade da i Gréeci el speràava pò in de la vitòoria trujàana, el gh'iiva mandàat so fióol Polidòoro da'l rè de Tràacia, cun tàanti sòolt adrée, perché el pudès créser sèensa viighe la guèra atùurno. Apéena la putèensa de i Tèucri 'l è stàta mìa a tòch, apéena la Fürtöna el li àa abandunàat, cheschì el s'è metiit da la pàart de chii 'l éera adrée a viincer. E 'l è 'ndàt adrée a Agamennone: el gh'aa giràat le spàle a ògni giüstiiisia, el gh'aa cupàat Polidòoro, el gh'aa rubàat 'l òor cun la fòorsa. Indua te séet in gràado de sbürlàa i cóor de j òm, bislàca de na féevra de 'l òor, che te végna en cùulp! Apéena me sùunti desedàat da'l stremisi, gh'òo cüntàat,

prima de töt, chéla ròba chì a me pàader e a j àalter capitàni, e gh'òo dumandàat en paréer. La rispòosta de tóti 'l è stàta chéla de menàa le tòle da chéla tèra disgrasiàada e impustùura, e de méter le véele a'l vèent. Alùura fùm el fùneraal a Polidòoro. Svàalsum en gràant móont de tèra per fàa la tóomba: métum sö de j altàar caragnèent de néegre piàante e de dràp e-scüür per i Màani, e intùurno a j àaltar ghe stà le dóne d'ìlìo cun i cavéi a'l vèent, cùma gh'è l'üsàansa. Vóodum le scüdéle, che s'ciöma de làt, e cùpe de sàanch, sàarum l'ànima in de'l sepùulcher, e a gràan vùus per l'ööltima vòolta ghe dùm el salüüt püsèe gràant.

(28) I Geti erano popoli bellicosi che abitavano a nord del Danubio.

- **DÉELO**

Apéena el màar 'l è pariit miia bröt, apéena se càalma i vèent cun el lasàa le óonde a'l so pòst e cun el bòn Àustro che sèensa fàa de'l sàm el ne ciàma a'l làarch, i cumpàgn i tìira le nàavi in àaqua e j impièena el màar lé apróof. Végnum fóora da'l pòort, citàa e tère le se luntàana. Gh'è in méša a'l màar en pòst sàant, che 'l ghe piàas püsèe de tóti chéj àalter a 'l gréeco Netùno e a la màader de le Nerèeidi, 'n iišula che en tèemp la giràava intùurno a le spiàge e a i pòst de màar, fin quàant Apollo che'l pòorta 'l àarch el l'aa impiantàada tra Giàaro e l'àalta Micòono, e 'l gh'aa vuriit che la se pudès miia pö móover, e fàta giugatàa da'l vèent e che la füdès veneràada. Rìivum chì pròpia in de chél'iišula chì, pacífica, che la ne bràsa sö in de 'n pòort sicüür, fiàch cùma siivum. Vegniit fóora da le nàavi 'ndóm a unuràa la sàacra citàa de Apollo. Ànio, rè de chél pòpol e àanca sacerdot de Féebo, el ne vèen incóontra, cun in téesta 'l alòor sàacher e de bèende, e el ricugnùs Anchìise, so véc amìich; cùma gèent vegniida da luntàn ghe strèensùm la màan e 'ndóm dèenter in cà sùa. Adòorum el santüàari de'l Dìo, fàt cun préeda antiiga: "O Apollo, dàane na cà nòostra; sùuntum fiàch! Deh, dàane de le müüra: na rása e na citàa che la gh'àbia

de dūràa ‘n pès! Sàalva la nóoa Pèergamo, reliiquia trujàana scampàada a la ràbia de i Gréeci e de’l Chìle catiif. A chii gh’ùm de ‘ndàaghe adrée? Dùa gh’ùm de ‘ndàa a catàa na pàatria? Pàader, fàane ‘n aügüüri, véè dèenter in de l’ànima nòostra”.

Ed ècula: pariiva che ghe fūdès vegniit la tremaréla a töt, a le pòorte, a ‘l laür de’l Diò; la muntàgna pariiva che la se fūdès muüida, tremàava töt, el sgabél a trii péè el jiiva el vèers de’l bóo in de’l tèempli vèert.

Cuciàat šó a bašàa la tèra, sèentum na vùus che la ne diis: “Vuàalter Trujàan sii fòort. La tèra da dùa sii nasiit, prima cōna de i pàader, la ve vedarà turnàa in de’l so sèn de màader, cùma se fūdèses turnàat da la guèra. Sö andèe a cercàa la màader antiiga! Indùa la gèent de Enéea, i fióoi de i so fióoi e püsèe in avàanti i neóot, i duminarà en spàsi grandìsim de tèra e de màar”.

Cušé el gh’àa dīt Féébo; e n’a alegrìa gràanda gh’è vegniit fóora in tōti nuàalter. Tōti i dumàanda cùma le siès le müüra prumetiide, indùa Féébo el ciàmi nuàalter a šübianèent e el ne ùurdini de turnàa indrée.

Alùura me pàader, tiràade fóora da l’ànima le memòorie de la gèent eròica de na vòolta, el gh’àa dīt: “Scultèe, cumpàgn, ve digaròo indùa se tàca la vòostra speràansa. In méša a’l màar gh’è Créeta, l’iışula sàacra de Giòove, dùa gh’è la muntàgna de lida: la primìsima cōna de la nòosta nasiòon. Ghe stà tàanta gèent: cèent citàa gràande, famùuše in de’l prodüšer tàanta ròba.

Pròpia da lé, se ricòordi bèen chél che de spès gh’òo scultàat, el pàader antiich Tèucro el s’è muüit vèers le còoste de la Tròade, e el li àa catàade fóora cùma so cà. ìilio e le citadéle de Pèergamo le gh’éera miia gnamò; i Tèucuri i stìiva in de le valàade püsèe in bàs.

Da Créeta gh’è vegniit la Màader divìna de’l Cibéele, i bróons de i Coribàanti e el bòsch sàacher de l’lida, da Créeta la manéera de celebràa in silèensi i mistéeri, da Créeta i léon ligàat che i tiira el càr de la gràan regìna. Avàanti alùura, scùultum i diviìn precèt, ‘ndom dùa lùur i ne pòorta! Fùm la pàace cun i vèent,

*‘ndóm a i règn de Cnosso. J è miia tàant luntàn:
cu’l permès de Giòove la flòta la rivarà a la còosta de
Créeta in de la matìna prèst de’l tèers dé”.*

*Dòpo viighe dît cušé, el gh’aa sacrificàat sö in de j
altàar de j animàai cùma se üšàava alùura: en tòor a
Netùuno, en tòor a Apollo, na péegura néegra a la
Tempéesta e öna biànca a i vèent amiich.*

- **CRÉETA**

*Gh’éera la vùus che ‘l rè Idomenéeo, casàat jà da’l règn
de so pàader, el se sàga ritiràat da l’iisùla, e che le spiàge
de Créeta le sàga dešèerte, e che le cà le sàga vóode de
nemiich e che le so citàa le sàga abandunàade. Làsum a
le spàle el pòort de Ortiigia e intàant che vulàavum sö ‘l
màar pàssum arèent a Nàsso, da i pìch de muntàgne che
sùna de cincél in unùur de Bacco, vèers Donùusa, a
Oleàaro e a Pàaro biànca cùma la néef, a le Cìcladi
sparpajèente per l’aaqua, a pòst strét agitàat fra tère
vešine. Véen sö el càant di marinàar tàa’me in de na
gàara in de l’àaria: “Vòogum vèers Créeta e vèers i
nòoster antenàat!” En vèent nasiit da la pàart didrée el ne
jòta in de ‘l nòoster viaggiàa, fin quàant rìivum a le spiàge
antìighe de i Curéeti. In frésa, sübìt costrüisi chì le müüra
de la citàa insugnàada, la ciàmi Pergaméa e ghe dighi a
la me gèent, cuntèenta de chéesto nùm, de amàa i nóof
fugulèer, de svalsàa na muràja intùurno a le cà nóove. le
E bèle tôte le nàavi j éera in séca sö la spiàgia, i gioiin i
pensàava de spušàase e àanca a i càamp nóof che i
gh’arès duiit stàaghe adrée, e mé che metiivi fóora le légi
e ghe dàavi le cà a tóti: quàant a ‘n cèert mumèent da
l’àaria miia a pòst gh’è vegniit só a sùura de nuàalter, sö i
nòoster còorp, sö le piàante e sö i càamp insumenàat na
pèesta tremèenda, che la distrügiiva töt, na stagiòn de
mòort. J òm i gh’iiva lasàat lé de góoder, südinò i se
tiràava adrée i còorp malàat; la stéla Siirio la brüšàava i
càamp e la so sumèensa; l’èerba la diventàava giàalda;
el furmèent malàat el te impediiva de mangiàa.
El pàader Anchiise el ne préega de rituràa amò da Féebo*

a'l santüàari de Ortiigia, a traversàa el màar cu' i rèm per impluràa na gràasia, per dumandàaghe quàant vuraràal fàa finii le nòostre fadiighe, indüa el pèensa de méter riméedi a i nòoster màai, de cambiàa stràada. 'L éera nòt, sö la tèra le ròbe animàade le durmiiva: ed èco che le figüüre sàacre de i Dèei e de i Penàati de Friigia che gh'ivi purtàat cun mé da Tròoja, in méša a j incèendi de la citàa, i m'è vegniit davàanti a j óc, intàant che runfàavi, bèi ciàar a'l löm de la löna che in de la so lüüs pièena la filtràava da la finéestra. Alùura cun chéeste paròole le gh'aa dàt 'n aiöt a la me fadiiga. "Chél che te dišarès Apollo, se te gh'èset de 'ndàa a Ortiigia, el te la diis adès, sènsa giràaghe atùurno, cu'l mandàate nuàalter. Nuàalter che sùuntum vegniit adrée a té e a le to àarmi, quàant l'è stàta rüinàada Tròoja, che a'l to cumàand, sö la flòta, gh'üm traversàat el màar e-s'cióonf, svalsarùm a le stéle i to neòot de'l dumàan, ghe regalarùm 'n impéeri a la so citàa. Té te drisarèet de le müüre grandissime per òm grandisim: ma te gh'èt miia de fermàate in chéesta lóonga fadiiga de la to füüga da Tròoja. Te gh'èt amò de pàarter: Apollo el t'aa miia sügeriit chéeste riive, el t'aa miia urdinàat de stàa in chéesta iisùla. Scùulteme. Gh'è 'n paées che i Gréeci i ciàma Espéeria, na tèra antiiga, fòorta in de le àarmi e generùuša; j Enòotri eròoi i gh'è stàt in de'l pasàat: adès se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm de' so càpo. Chéesta l'è la nòostra pàatria, de chì gh'è vegniit el pàader làasio e Dàardano, el cèp de tóta la nòostra rása. Léevete sö e pòorta chéeste paròole sincéere a'l véciu pàader: chél céerchi le tère de l'Aušòonia e Còrito antiiga, pàatria de Dàardano. Giòove el te impedìs de stàa in d'i càamp de Créeta".

Stralünàat per la višìon e per le vùus de i Dèei (perchè 'l éera miia en sógn chél lé, ma m'éera pariit de vedìime davàanti viif e sàan i cavéi velàat e le fàce de i Dèei: en südüur šelàat el me se infricugnàat per tóta la persùna), me léevi sö da'l lét e pòorti vèers el céel le màan gióonte, e préeghi i Dèei e vèersi in sö 'l altàar de'l véen pürisim. Fàta la libagiòn, ghe diši cuntèent chél che gh'è sùcès a me pàader Anchiisè e ghe

spiéeghi ògni ròba cun càalma. E lüü el gh'aa ricugnusiit la nàsita dùpia de la nòostra famìilia e i dùu divèers antenàat, Dàardano e Tèucro, e el gh'aa ricunusiit de esìise sbaliàat. Dòpo gh'è vegniit in mèent: "O fióol, che i destéen de Tròoja i te dà tàant de tribulàa, apéena Casàandra la me parlàava de'l dumàan. Adès ricòordi che de spès la dišiiva che en gràan destéen la me rása la gh'arès viit, e la nùminàava l'Espéeria e i règn de l'Itàalia. Ma chii gh'arès pensàat che i Trujàan i sarès rivàat a le spiàge de l'Espéeria? E chii gh'ares crediit alùura a Cassandra? Stùm adrée a i cunsèil de Apollo, cercùm na fürtöna püsèe bèla!" El diis cusé: intàant che i vušàava de felicitàa, tötì j übidìs a le so paròole. Mèenum le tòle àan da Créeta e ghe làsum lé pòochi cumpàgn, dèervum le véele e se métum a cùrer sö le nàavi per el gràant màar.*

*consigli

• LA TEMPÉESTA E LE ARPÌE

El màar 'l éera bèl fóont, en siit infiniit sèensa nisöna tèra, apéena céel e màar, quàant a sùura a la me téesta s'è furmàat en niigol ašür, en niigol che 'l gh'aa quàarciàat el màar, el gh'aa fàt végnér fóora la tempéesta, invèerno e nòt. A l'imprüiisha i vèent i gh'aa tràt per àaria 'l màar, grandisime óonde le se léeva, sùuntum dispèers, sbatìit da l'aaqua de sà e de là.

Niigoì néegher i gh'aa quarciàat el dé, na nòt ümida la n'aa purtàat via la viista de'l céel; mièer de föölmin i gh'aa sbragàat i niigoì. 'Ndóm sèensa na diresiòn preciisha per óonde misteriùuše, néegre ma néegre tàant. Palinùuro stès el vùuša de capii pö quàal el sìes el dé e la nòt e de ricurdàase pö la stràada in méša a j óonde. Cùsé 'ndóm a šübianèent trìi dé in méša a'l màar, a la ventüüra sèensa véder in de la nòt gnàa na stéla.

El quàart dé finalmèent n'è pariit de véder na téra che la se svalsàava àalta sö 'l màar, e védum de i móont in luntanàansa e 'n fòm che se turšiiva in de l'àaria.

Tiràade šó in frésa le véele, se métum a remàa de fòorsa; i marinàar bèen impegnàat i sfrécia sö l'aaqua culuràada de ašür. A vegniine incóontra, sèensa pö viighe paüüra de'l màar, j è le spiàge de le iišule Stròfadi:

ciamàade cuśé cun en nùm gréeco. Le véen sò in méša a'l gràant Jòonio, e ghe stà la Celéeno catiiva e le àaltre Arpie, da quàant le ghàa duiit 'ndàa fóora di péé da la cà de Finéeo, per paüüra, e da le so mèense antiighe. Gh'è miia en mùuster püsèe bröt de lùur, nisöön flagél de'l Céel püsèe catiif de lùur gh'è màai vegniit fóora da 'l Stiige. J è uśéi cun la fàcia de pütéla, da la pàansa i sigüta a fàa végnér fóora de la gràan mèerda, li gh'aa li màan cun j unséen, la fàcia smòorta sèemp' per la fàm... Apéena entràat in pòort, èco, védum de chì e de là in d'i càamp de le bèle béestie: j è bóo e tàante càavre miia a möc in de l'èerba àalta, sèensa nisöön guardiàan. Se métum a curiighe adrée armàat, e préegum i Dèei e Giòove stès, cun la prumésa de ufriighe na pàart de chél che gh'arèsum ciapàat; sistéemum le mèense sò la spiàgia in cüürva e aléegher me i mèerlu fùm fóora chéla càarne bunisima. Ma a l'imprüiisha véen šó da i móont, in de na manéera urèenda, le Arpie, che le fà en gràan' sàm cun le àale in àaria, e le ne ròba el mangiàa, le smerdùla töt intùurno cu'l so palpàa da spurcaciùne; pò le scàpa e ghe réesta in de l'àaria la so vùus selvàdega in méša a de i niigoj gréef de 'n udùur schifùus. Per la secóonda vòolta prepàarum amò le mèense e impisum el fóoch in sò j altàar. Càtum en pòst sguarnàat sóta en móont mìs de sbiès, saràat töt intùurno da piàante che fà na gràant óombra; e na secóonda vòolta, da na pàart diferèenta de'l céel e da diusà induè, la ciòpa de'l gràan caséen la se mèt a vulàa sò la càarne in tàaula, e la la strìpa cun j ungiòn, e el la inféta cun la bùca che la pariiva na pìla. Alùura vùuši a i cumpàgn de ciapàa le àarmi per dàaghe de le tiighe a le spurcaciùne. Cuśé i fà e i sguàarna in de l'èerba àalta le spàade e i scüüt. E apéena le Arpie j è partiide da'l céel cun de'l sàm, e le gh'aa fàt ciucàa tóta la spiàgia cüürva, el trumbetéer Mišeenno, che le stiiva de vedéta in de'n pòst in àalt, el gh'aa dàt en cùulp de tróomba. I cumpàgn i ghe và adòs a le Arpie e i se mèt a fàa en cumbatimèent màai fàt prima, cun de le feriide a j uśelàs de màar fàte cu'l fèr, dòpo vighe a chéesto fèr fàt

el fiil. Ma le piöme le se muìiva miia, le spàade a chéeste schéene le ghe fiiva gnàan catìgol. Sèensa en sègn sö la péel, le Arpie le tùrna a vulàa vèers el céel, dòpo viighe lasàat la càarne töta trinciàada màal e viighe quarciàat ògni ròba de merdàm. Apéena Celéeno, che la s'è fermàada sö 'n pìch là bèn in àaria, da prufetèsa da rider, la n'aa vušàat fòort: "Gèent imparentàada cun 'l eròich Laomedóonte, ve preparèe fóorsi - dòpo viine cupàat tàante béestie – a dichiaràane guèra? E vurii mandàa jà da 'l règn de la so pàatria le Arpie che le và fàt nièent de màal? Scrivii bèn in de'l cóor chél che ve diši: mé che sùunti la püsèe vécia de töte le Fùurie, pódi dii chél che 'l Uniputèent el gh'aa prumetiit a Apollo, e Apollo el gh'aa prumetiit a mé. 'Ndèe püür in Itàalia, cu'l vèent amiich ghe rivarii, pudarii rivàa in de 'n pòort; ma metii miia in pée de le müüre a la citàa ch'ii và prumetiit, prima che na fàm da lùf - en castiich a penél per viine saltàat adòs – el v'àbia miia custringiit a sgagnàa enfina le mèense". Dòpo cun en vùl la s'è sguarnàada in de'l bòsch.

Gh'è šelàat el sàanch a töti per el stremìsi: gh'ùm perdiit ògni curàc, e nisöön uramàai el vóol fàa amò la guèra a le Arpie, ma a'l cuntràari che dumàandum di piàašér cun tàante preghiéere, sèensa stàa lé a pensàaghe a sùura se lùur le fùdès stàte de le divinitàa o apéena de j ušéi schifùus, e le préegum de lasàane stàa. El pàader Anchiìše el pregàava da la spiàgia, cun le màan giòonte, i Dèei, chéi gràant, intàant che 'l sacrificàava en turél: "O Dèei de'l Céel, fèe sparii le minàce, sluntanèe da nuàalter cušé tàanta rüina e ve préeghi d'éser bòn per salvàa en pòpol religiùus!" Dòpo el cumàanda de sligàa la còorda che tegniiva tacàada la nàave in de'l pòort e de mulàa le àaltre còorde e le sartie de cànef. Nòoto, el vèent de'l meridiòn, el stèent le véele; se cùr sö j óonde pièene de spöma indùaa el marinàar a'l timòn e 'l vèent i dišégna la stràada sö 'l màar.

- **AZIO**

Èco che in méša a'l màar véen fóora Šaciinto pièena de bòsch,

Dulichio, Sàame e Nerìito cun le so ròce bèle drisàade in àalt. Sùuntum scapàat da i sasòn nüüt de Ìtaca, la tèra de' l catiif Ulìse. Bèen prèst védum le póonte de Leùcate in méša a i niigoì e védum àan el tèempli de Apollo che 'l purtàava scarùgna a i marinàar. Fiàch e sgnìch 'ndom vèers chéla diresiòn e riivum in chéla citadìna, dùa ficum só j àancure e méetum bèen in fiila le nàavi vešéen a la spiàgia.

Per éser rivàat finalmèent a tèra, che quàaši ghe speràaum miia pö, in unùur de Giòove se pürificum. Gh'ùm impisàat 'l incèens sö j àaltar e gh'ùm celebràat cun di giòoch a la manéera trujàana le rìive d'Ásio. Nüüt e óont tóti d'óoli i cumpàgn i garégia cùma i fiiva a cà nòostra, cuntèent de esér scampàat a tàante citàa gréeche, e de viighe pudìit menàa le tòle in méša a tàanti nemìich.

Intàant el sùul el se móof in de' l gràan céerchi de 'l àn e 'l invèerno giasàat el fà diventàa màte le óonde cu' l bufàa de Tramuntàana. Mé tàchi a la pòorta de' l tèempli el scüüt de bróons purtàat prima de mé da' l gràant Abàante (1) e ghe scrìivi na dédica che la ricòordi el me regàl: ENEA EL CUNSÀACRA CHÉESTE ÁARMI DE I GRÉECI VINCITÙUR.

Pò ùurdini de lasàa 'l pòort e a i vugadùur de setiise sö i bàanch. I sbàt a gàara i cumpàgn el màar in de' l róomper le óonde. Bèen prèst gh'òo perdiit de viisya i castéi in àalt de i Feàaci e in de' l metiine tóti arèent a le spiàge de l'Epìiro èentrum in de 'n pòort, per andàa in de l'àalta citàa de Butriinto.

(1) Abante: antico re di Argo, il cui scudo era passato in eredità ad un nipote, ucciso e depredato sotto le mura di Troia da Enea.

• INCONTRO CON ANDROMACA ED ELENA

Chì ne rìiva a le uréce na nutìisia fóora da' l bùl: Eléeno, fióol de Priamo, el régna sö le citàa gréeche, dòpo viighe ciüfiit la curùna a Pìrro e a la so dóna. Cušé Andròmaca l'è turnàada amò na vòolta a 'n òm de la so stésa pàatria. M'àa šelàat la surpréesa e m'è vegniit na vója màta de parlàa a 'l eròoe e de savii da lüü de le nóoe cušé gràande. Vòo luntàan da' l pòort e lasì lé la flòta e la spiàgia. Pròpia alùura, per càašo,

Andròmaca la fiiva di sacrifici grandius a Ètore, a' l so ricòort, e la ghe ufriiva di regaj càrich de tristésa inàans a la citàa, in de 'n bòsch sàacher, vešéen a l'aaqua de fàals Simoénta. Lée la pregàava i Màani sö 'l möc te tèra vóot che la gh'ìiva cunsacràat a' l so òm, véert de gašòn pièen d'èerba, cun apróof dùu altàar dùa tóti j andàava lé a caragnàa. Màta matèenta la m'aa vùst rivàa, vestiit de j àarmi trujàane che bèen la cugnusiiva; e alùura, fóora de la gràasia per en miràcol de' l gèner, l'è stàta lé stèenca, el calùur 'l è sparìit da i so òs; l'è svegniida e dòpo tàant tèemp la m'aa dît: "Te séet véera, véra, pròpia véera? E 'l è pròpia la to fàcia chéla che védi, o fióol de na Déa? Te séet pròpia viif? E se te séet apéena n'òombra, diime, "Ètore in du' éel?", la s'è mìa a caragnàa disperàada, e la vušàava. Ghe rispóondi a fadiiga cun pòoche paròole, cun na vùus che 'l dispiašéer el me jàa stréensìiva in gùla: "Sùunti adrée a viiver na vùta mìa tàant bèla in méša a le sfurtöne püsée gràande. Viighe mìa di dübi, Andròmaca, chél che te védet 'l è véera. Per la mišéeria, ma che vùta éela la tùa, vèdua de 'n òm cušé famùus? Opüür l'è véera che te sarès rivàada na fùrtöna püsée bèla? Andròmaca de Ètore, séet sèemper la dóna de Pirro?".

La gh'aa sbasàat j óc e la n'aa parlàat cun vùus mudèesta: "Oh dóna cuntèenta, lée de per lée, püsée de tôte chéj àaltre, Poliséna, la véergine fióola de Priamo, sacrificàada vešéen a na tóomba nemìiga sóta le müüra de Tròoja! Bèen per lée che da per lée l'è mìa stàta metiida schiàava a 'l incàant da i vincitùur, e la gh'aa mìa duiit 'ndàa a lét cun en padròn! Dòpo 'l incèendi de Pèergamo, mé, purtàada a la luntàana per màar, gh'òo viit en fióol intàant che sivi schiàava, gh'òo duiit supurtàa la süpèrbia de Pirro, fióol de 'l Chìle. Pirro po', che 'l vurìiva spušàa Ermìdone de Spàarta, néeoda de Léeda, el m'aa dàt schiàava a' l so schiàavo Eléeno. Ma Orèeste, inamuràat màt per Ermìdone, purtàada via da lüü, e sbürlàat da le Fùurie, el l'aa catàat de surpreeša e el l'aa mìs a tàašer per sèemper. A la mòort de Pirro, Eléeno el gh'aa viit in sòort na pàart de' l règn e lüü el gh'aa ciamàat "caonìi" chéesti càamp e "Caòonia" la regiòn, da' l nùm de Caóone trujàan, e pò el

gh'aa mis in pée sö le culine n'altra Pèergamo, n'altra citadéla de Ilio. Ma diime, che destéen e che vèent i gh'aa guidàat el to viàc? Che Dìo t'aa purtàat sèensa savii nièent a chéeste nòostre spiàge? 'Sa fàal el picenéen Ascàanio? Viivel, bùfel amò? Quàant 'l è nasiit, bèle Tròoja... E crìidel de le vòolte per la màader che gh'è pö? El pàader Enéea e so šio Ètore ghe fàai coràgio in de 'l ricurdàaghe l'antiiga fòorsa e de viighe le manéere da véero òm?" El pianšìiva fòort in de 'l dii cusé, e el tiràava fóora di lamèent lóonch, quàant 'l eròich Eléeno, fióol de Priamo, cun tàanti cumpàgn 'l è vegniit in avàanti da le müüre e el n'aa ricugnusìi: cuntèent el ne pòorta in citàa e intàant el pianšìiva de bröt tra na paròola e chel'altra. Vòo avàanti e védi amò na Tròoja picenina, en Pèergamo picenéen che 'l è na còpia de chél gràant, e na spéce de fiöm miia tàant gràant batešàat Scamàandro e bràsi sö el limit de le nóoe pòorte Scée. Inséma a mè i Trujàan, tóti quàanti, i ricéef l'ospitalitàa de la citàa amiiga. El rè el li àa riceviit sóta di pòortech bèei làarch: in méša a'l curtiil, davàanti a de'l mangiàa che 'l fümàava dèenter a di piàt d'oor, i tastàava cu'i làber cun in màan le scüdéle. Pàsa 'n dé, pàsa 'n àalter, l'àaria la ciàma le véele e la téela la se s'cióonfa cun el vèent che el l'aa impièena; ghe dighi a'l pruféeta Eléeno chéeste paròole: "O Trujàan, che te capìset chél che vool i Dèei, ispiràat da la voluntàa de Féebo, che te cumprèendet el dumàan cun i scregnìin de bróons a trii pée e de i laür de Clàaro, che te séet bòn de léger le stéle, che te cugnùset el càant de j ušéi e el dumàan cüntàat da la so manéera de vulàa de frésa, te préeghi, pàarla (perché di uracùì pušitiif i m'aa bèle cüntàat tóta la stràada che gh'òo de fàa, e i Dèei i m'aa cunsiliàat de 'ndàa in Itàalia a cercàa de le tère luntàane; apéena l'arpia Celéeno la m'aa vušàat na sitüasiòn gràma, ràbie che pòorta màal e na fàm fóora de mišüüra): che pericoi gh'òo de evitàa per prim e in che manéera pudarò 'ndàaghen fóora?". Alùura Eléeno, dòpo viighe sacrificàat sübìt di bóo, cùma 'l éera in üüs in de'l so tèemp, 'l implòora el favùur de i Dèei e el sliiga le bèende sàacre da la so téesta: lüü stès el me pòorta per màan a la to entràada, o Féebo; ecitàat e cun la tremaréla per la to

gràan putèensa. Pò 'l òm religiùus el càanta da la bùca de le prufesiè: "O fióol de na Déa (certamèent té te cùret per el gràan màar sóta de le magnìfiche prufesiè: in chéla manéera chì el rè de i Dèei el réegula el Destéen, e el móof le vicèende, in ùurden) te spiegarò pòche ròbe tra le tàante, perché te sàga sicüür in de'l muiite in d'i màar furèst e rivàa finalmèent in de 'n pòort de Aušònia: la Pàarche le vóol miia che mé sàpia de pö e Giunóone la me prüibìs de parlàane.

Prìma de töt l'Itàalia, che te crédet chì apróof e sèensa saviil da chì en pòo te rivarèet a i so pòort, 'l è separàada da té da tàante tère e da na stràada lóonga miia de rider, cumplicàada e pericoluùša. El to rèem el gh'arà de fiacàase in de'l màar de Trinàacria, le to nàavi le curarà sö la distéeša de'l màar de Ausònia, le vedarà i làach de 'l Infèerno e l'iisùla de Cìrce, prìma che 'l siès pusìbil mèet in pée na citàa sö na tèra sicüüra. El sègn el sarà chéesto, tégnedel bèn in mèent: quàant te sarèet preocupàat per le tàante fadiighe in rìiva a 'n fiòm luntàn te vedarèet cun meraviilia sóta a na piàanta na ròja biànca, fiàca per viighe apéena parturiit, tötta stràca in tèra vešéen a l'aaqua, gràanda fìs, cun bèn trèenta biànch nimaléen intùurno a le tète. Alùura te gh'arèet truàat el pòst preciis per fàa sö la citàa, e chél lé el sarà el ripòos sicüür de le to fadiighe. Te gh'èet miia de stremiite de Celéeno, de 'l bröt aügüüri de le mèense: el Destéen el truarà la manéera de salvàate, Féebo el te darà na màan.

Tè mèena da chéeste tère, da chéesta spiàgia vešina de la còosta italiàana che 'l nòoster màar el bàgna: in töte le so citàa ghe stà de i Gréeci. I gh'aa metiit sö le müüre i Lucrées de Nàrice, Idomenéeo de Lìcto cun i so suldaat el gh'aa ocüpàat i càamp i càamp de'l Salèent e Filottéte, rè de Meliibeia, el gh'aa mìs de le müüre a lo so pìcula Petéelia. Quàant a la féen de'l to viàc, la flòta la sarà rivàada luntàn e a la féen la se fermerà, té te farèet de j àaltar sö la spiàgia, te ringrasiarèet i Dèei, te purtarèet a la féen la to sàacra prumésa: ma desmèentete miia di querciàate i cavéi e la téesta cun en mantél rùs, perché na quàal fàcia nemiiga la végna miia in méša a i fóoch a menàa gràm. I to cumpàgn i mantégna sèemper chéla manéera chì de fàa quàant se préega, fà cušé

àan té e, in avàanti, àan i to neóot. Ma quàant el vèent el t'arà purtàat a la còosta de la Sicilia, e la pòorta de'l strèt de Pelòoro la se verarà davàanti a té, alùura té tégnete sö la mansina e gïira intùurno a l'iisùla, stà luntàan da chéla tèra lé e el màar a la to dèestra. En tèemp, i diis, che chéla vèerta lé la gh'éera miia, i dùu paées j'éera tacàat, prima d'éser stàt destacàat da na fòorsa straurdinàaria e da na rüina màai viista (cuśé el tèemp el pòol cambiàa le ròbe); el màar el gh'aa quarciàat cun tàanta viulèensa la tèra, el gh'aa veriit cun le óonde i càamp de l'Espéria da chéi siciliàan, e 'l cùr cun fòorsa tàa'me en fiöm in méša a le citàa e i càamp che j è spartiit da do spiàge. Scilla e stà a dèestra; la viulèenta Cariddi sö la siniistra: trè vòolte, da 'l so büüs scavàat in fóont a'l màar, la màanda śó el gràant muimèent de l'aaqua, e dòpo el la sbüürla cun fòorsa vèers el céel e la pica enfina le stéle cun le óonde. Invéce Scilla, sguarnàada in de na cavèerna néegra, la mèt fóora la téesta e la se tiira adrée le nàavi cóontra i scòogli. La pàart de sùura de'l so còorp 'l è chél de la gèent normàale, fin sóta la pàansa 'l è na bèla fióola da le tête bèle sòsule; el rèst 'l è chél de 'n gràant mùuster maréen cun la cùa de delféen e na pàansa da lùf. De sicüür per té l è mèj andàa a próof, piàan bèl bèl, a la póonta de càapo Pachino e fàa en gïir lóonch, pütòst de véder àan apéena na vòolta la Scilla, cun le so sées téeste de càan, sguarnàada sóta la so cavèerna gràanda e le ròce che le sùna cun i bajàa de chéi càan aśür. Ma adès scùulta. Se Eléno el vèt luntàan, se 'l è vèera che 'l è 'n pruféeta, se Apollo el me impièena l'ànima de veritàa, mé te farò da racumandasiòn, o fióol de na Déa, sultàant chéesto, sultàant na ròba per tôte e la ripetarò sèemper e sèemper, cu'l vuśàate adrée: adòra prima de töt Giunóone, Déa gràanda, préeghela vulentéera, fàaghe di regài e dumàandeghe di piaśéer; cuśé te rivarèet vituriùus, lasàada la Trinàacria, a i cunféen d'Itàalia. Quàant, rivàat là, te sarèet végniit śó da la nàave a Cùuma, a i làach sàacher, a 'l Avèerno pièen de bòsch e de vèent che se móof in méša a chéi bòsch, te vedarèet la Sibilla, màta matèenta, che a i pée de na muntàgna

la vèet el dumàan e la ghe dà el nùm e i nömer a le fóje. Töte le prufesiè scrite a sùura le fóje, la véergine la jà mèt in ùurden e la jà làsa saràade in de la cavèerna. Le réesta lé féerme, lé, bèle da vardàa. Ma quàant en ventešél el briis'cia dèenter da la pòorta vèerta, o l'àanta in de'l veriise la fà en pòo de àaria, chéle fóje tènere le se sparpàja, le vùla in de l'àaria e le càasca de chì e de là. A la Sibilla ghe véen gnàan in mèent de tóole sö intàant che le fóje le vùla per tóta la cavèerna, la ghe pèensa gnàan de metìle a pòst cùma j'éera prìma, in ùurden: chii gh'è vegniit a sèenter el so destéen el và via sèensa rispòosta, e el se mèt a udiàa e a maledii el pòst dùa stà la Sibilla de Cùma. Gh'ii miia de viighe paüüra de pèerder en pòo de tèemp a Cùma, àan se i to cumpàgn i gh'arà vergóta da dii, e gh'arà àan frésa de pàarter, de sbürlàa le véele in de'l màar luntàan, e i vèent j'è a pòst: cùr da la Sibilla, préeghela de diite cùma 'l sarà el to dumàan. E che la gh'àbia miia de scriiver de le paròole sö le fóje, ma che la te pàarli lée, pròpia lé, cun la so vùus. Te vedarèet: la te parlarà de i popói d'Itàalia e le guèere che ghe sarà e in de che manéera té te póda evitàa le rógne o süperàale. Ma té te gh'èet de pregàala, de fàaghe unùur: lée la te regalarà en viàc fantàstich. Chéeste j'è le paròole che a la me vùus gh'è permetiit de dii. Adès và, pòorta, cun le to manéere de fàa, la gràanda Tròoja in àalt, léevala fina a'l céel".

Dòpo viime parlàat cušé, cun na vùus amiiga, Eléeno el fà purtàa d'i regàj a le me nàavi, òor e avòori; el möcia in de le me stive tàant argèent, di gràant vàas de bróons, ch'ii ciàma "lebéeti de Dodóona" e el me dà na curàsa cun a sùura intrecciàade trè cadèene d'òor e n'èelmo pràan bèl cun en ciöf de pène culuràade, che le se muiva töte, e de àarmi de Pirro. Áan me pàader el ricèef de i bèi regài. Eléeno in pö el ghe gióonta d'i cavàj, el và a cercàa de la gèent che la sàpia fàa navigàa le nàavi in sö 'l Adriàtich, el fùurma a'l cumpléet le squàadre de marinàar, el ghe dà j'àarmi a i mée bòn cumpàgn. Anchiise intàant l'urdinàava de sistemàa la flòta e de preparàa le véele, per miia pèerder

el vèent a favùur. A lüü Elèeno el s'è rivulgìit cun tàant rispét: "O Anchiìse, dègn de Vénere süpèrba, prutegiit da'l Céel, per do vòolte stripàat a la rüina de Tròoja: l'Auðonia l'è là, davàanti a nuàalter, riiveghe dòn cun le nàavi. Però 'l è necesàari che te gh'àbia de lasàala per el mumèent indrée, in de l'andàa invéce a šübianèent in de'l màar: chél picol cantòn d'Itàalia che 'l ve spéta, cùma gh'aa prumetiit Apollo, 'l è amò tàant luntàn.

Té nàviga, cuntèent de 'l amùur de to fióol! Nàviga!

Ma perché sòo chì a pèerder de'l tèemp a ciciaràa intàant che i vèent i se léeva a nòoster favùur? Navighèe!"

Alùura Andròmaca, ceriida per chél ööltim salüüt, la pòorta a'l pütél Ascàanio i so regàj, sarès a d'ii vestìit ricamàat cun de i fil d'òor, e en mantél de la Frìigia:

"Ciàpa chéesti regàj, o càar pütél, in ricòordi de le me màan, in memòria de l'amùur de Andròmaca, mujéer de Etòre. Ciàpa j üültim regàj de i tóo, o té che tàant te sumiiliet a'l me Astianàte, che te pàaret delbòn el so ritràt! El gh'ìiva la to stésa fàcia, j óc preciis e le màan; el gh'ìiva la stésa etàa; se 'l füdès amò a'l móont el sarès tàa'me té, cun la stésa etàa". Intàant che partiivi, pianšìivi, e ghe dišìivi a lùur: "Vivii cuntèent, o vuàalter che gh'ii truàat el vòoster pòst: invéce nuàalter da 'n pericól sùuntum ciamàat da 'n àalter. Gh'ìivi a la féen truàat la pàas, gh'ìivi miia pö de 'ndàa per màar, gh'ìivi miia de cercàa i càamp de Auðonia che i se sluntanàava sèemper! Gh'ìivi en nóof Scamàandro e na nóoa Tròoja mìsa in pée da vuàalter stès, e me aügüri cun en dumàan divèers e méeno sóta tiir de le àarmi de i Gréeci. Se riesarò a entràa in de'l Tévere, in d'i càamp che lüü 'l bàgna, e vedarò la citàa prumetiida a la me gèent, farùm in manéera che l'öna e l'àaltra Tròoja, chéla itàlica e chéla de 'l Epiiro, ünìide da tàant tèemp per sàanch, che le gh'aa viit Dàrdano cùme pàader antiich, pasàade in méša a facèende preciìse töte dò, le sàga na ünica Tròoja, öna apéena in fóont a'l cóor: spéta a i nòoster neóot mantégner 'l impègn".

• L'ITÁALIA

'Ndóm avàanti sö 'l màar fin vešéen a i móont Ceràuni da dùa la via per l'Itàalia in méša a j óonde l'è püsèe cüürta. Intàant el sùul el và šó e le muntàgne le se pitüüra de culùur ašór in de l'óombra. Dopo viighe tiràat a sòort chii gh'àres düiit restàa a guàardia vešéen a i rèm, se culéegum vešéen a l'aaqua, in de la pàansa de la tèra dešideràada, e chii e là sö la spiàgia söta, ristòorum le fòorse; e s'indurmèentum inséma a i nòoster còorp fiàch fiachèent.

La Nòt cumpagnàada da le Ùure l'éera gnamò rivàada a metàa de'l so viàc, quàant de frésa Palinùuro, che 'l guidàava la nàave, el se deséda e 'l intèruga tóti i vèent, e 'l scùulta i rumùur de l'àaria; el vàarda tóte le stéle che cùr in de'l céel silensiùus, Artùro, le làadi piuvùuše, le dò Ùurse e Orióone da l'armadüüra d'òor. Quàant el vèt che tót 'l è tranquìl in de 'l céel serèen el dà en segnàal ciàar da'l didrée de la nàave: déesfum sö 'l acampamèent e se métum in viàc e slàargum le véele. Bèle l'Auròora la diventàava rùsa e la fiiva scapàa le stéle, quàant in fóont védum de le culìne scüüre e, a péelo de l'aaqua, bàsa bàsa l'Itàalia. Ácate per prim el vùuša cun tóta la so fòorsa: "L'Itàalia!"; "L'Itàalia!" i ripéet cuntèent in sègn de salüüt i cumpàgn chi fà féesta. Alùura el pàader Anchiìše l'incurùna de fiùur na gràan cùpa piena de véen e-s'cèt e el préega i Dèei intàant che 'l stà drìt in pée sö 'l castél de la pàart didrée de la nàave: "Dèei putèent sö 'l màar, la tèra e le tempéeste, dèene en viàc fàcil in favùur de vèent e bufèe fòort in nòoster ajöt!" El vèent el crès, en pòort bèle vešéen el se vèt e el tèempli de Minèerva el véen fóora sö n'altüüra. I navigàant i gùira le póonte de le nàavi vèers la spiàgia e i tìira šó le véele. El pòort el fà na cüürva tàa'me 'n àarch cóontra el màar d'urièent, dùu prumuntòori i s'ciöma söta le tiighe de j óonde e el pòort el stà lé sguarnàat; i scòogli cùma tùr i fà véder dùu bràs che i pàar müràje; el tèempli 'l è là in àaria, bèn luntàan da'l màar. E téé 'l chii en prim aügüüri: in méša a 'n pràat védi quàter cavàj biànch tàa'me la néef adrée a mangiàa l'èerba. Alùura el pàader Anchiìše el gh'aa dît: "O tèra che te ne òospitet, té te ne

pòortet la guèra: 'l è per la guèra che se sistéma cun j àarmi i cavàj. Àan se de le vòlte i se làsa tacàat a i càr e i gh'aa de supurtàa che nuàalter i féermum; sperùm in de la pàas!" Préegum alùura la sàanta divinitàa de Minèerva cun le so àarmi che ciòca, che per prima, tóti cuntèent, la n'è vegniida incóontra. Cun el còo quarciàat da 'n véel de la Friigia, stùm davàanti a'l fóoch de j àaltar e, per el cunsili che Eléeno el n'ia dàt - el püsèe impurtàant -, fùm de i sacrifici a favùur de Giunóone Satùurnia, la déa che la prutéc la citàa de Áargo. Fàt el riito religiùus in ùurden, sübìt, sèensa pèerder de'l tèemp, se mandòvra le àaste de lègn che téen sö le véele e làsum a le spàle chéi càamp periculùus, en pòst dùa ghe stà na möcia de Gréeci. Védum in luntanàansa Tarànto pòort d'Èrcole, se l' è véera la fàama, da l'àaltra pàart se vèt el tèempli de Laciinia, le citadéle de Caulóone e Squilàace che spàca le nàavi. De luntàn védum végnér fóora da l'aaqua la siciliàana Ètna, sèentum luntàn el cridàa furtisim de'l màar che 'l pìca sö i scòogli e che 'l se sbrìsula sö le spiàge, l'aaqua in fóont la se móof tóta, la sàbia 'l è terurissàada da'l muimèent de la maréa. "La là, la famùuša Cariddi – el gh'aa dît Anchiisè -: "Eléeno el parlàava de chéeste ròce tremèende. Scàpum a la svèelta, cumpàgn; metìghela tóta sö i rèm". J ùurden i vè a sègn: Palinùuro per prim el gh'aa giràat a mansìna la póonta davàanti de la nàave che la bufàava stremiida, tóti gh'ùm fàt 'l istès a fòorsa de rèm e cun le véele a'l vèent. Le óonde gràande, i cavalòn, i se s'ciunfàava e i se svalsàava fina al céel, e dòpo l'óonda tiràada indrée da'l màar la s'è sguarnàada in fóont, fina a le ànime de i Màani che gh'è là. Per trè vòlte i scòogli i gh'aa vušàat e per trè vòlte gh'ùm vist la s'ciöma de'l màar bagnàa le stéle.

- **ACHEMÉENIDE E I CICLÒOPI**

Vèent e sùul i s'è dàt na calmàada; fiàch e sgnìch, sèensa cugnùser dùa gh'àresum dùuit andàa, riivum a le spiàge de i Ciclòopi. El pòort, sèensa vèent, 'l è gràant e pacifich, ma lé vešéen l'Ètna el trùna cun d'i dišàaster spaventùus; de le vòlte el fica fóora fina a'l céel en niigol néegher,

di bùf de fòm e de sèner che brüüša, el léeva sö ciòpe de fiàme a sfiuràa le stèle; de le vòlte el làancia fóora di tòch gràant de ròcia, cun el stripàa a la svèelta le büdéle de la muntàgna, el sbriüša in de l'àaria cun en lamèent de le ròce deleguàade, e el bùi in de 'l fóont de 'l so cóor. Se diis che la muntàgna el schisi el fisich de Encelàado (1) més brüšàat da'l lampès, che 'l schisa cun la sóo curpuradüüra l'Ètna che 'l péesa fóora de mišüüra e el sbàt fóora àan fiàme e lapili che scòta: se diis che tôte le vòlte che Encelàado, fiàch de chél pées, el se móof, el càambia el fiàanch, e alùura el se giira, cun en ciòch che pàar che se sia stremiida tóta la Sicilia e el céel el se quàarcia de 'n néegher màai vùst pùma. Per tóta la nòt, scundiit in d'ii bòsch, supòortum cun pasièensa le bröte ròbe che ne càpita, sèensa véder el perché de chél gràant cincél. Infàti brilàava miia i fóoch de le stéle, el firmamèent 'l éera scüür e el céel el parìiva na nìgula de per lée, la nòt che la se tegnìva püsèe in fóont, la sguarnàava la löna cùma adrée a n'àanta de fòm. El dé dòpo, a'l pùm végner fóora de Lucifero, quàant l'Auròora la gh'ìiva apéena stripàat via da' céel l'ümìda óombra, a 'n cèert mumèent gh'è vegniit fóora da'l bòsch na figüüra màai vùsta pùma, smòorta tàantu l'éera màagra e vestiida de stràs: 'l è 'n òm màai vùst pùma che el slóonga le màan in céerca d'aiòt vèers la spiàgia. Se giirum a vardàal. El fàto d'éser töt inchiculèent e la so bàarba lóonga, el la sguàarna en pòo. El gh'aa i vestiit tóti stripàat jà, tegnìit inséma cun de le spine, ma 'l è sicüramèent gréeco, öön di chii suldàat che 'n tèemp i gh'aa fàt la guèra sóta le müüre de Tròoja. 'L òm apéena el s'è acurgìit da luntàn che siivum vestiit a la mòoda de la Dardàania e cun àarmi trujàane, el siiva pö sa fàa e, stremiit, el s'è fermàat: pò sübìt 'l è curiit de frésa vèers la spiàgia e 'l cridàava e el süplicàava: "O Trujàan, ve préeghi per le stéle, per i Dèei, per chéesta lüüs che se respiira in de'l céel, purtèeme jà dùa vurii, in qualsiàasi pòst: ghe n'aròo a sèe. El sòo, sùunti en Gréeco, sùunti vegniit adrée a la flòta, el cunfési, gh'òo purtàat la guèra a i Penàati de Tròoja. Chéesto per vuàalter éel en delìt che se póol miia perdunàa? Fichèeme a tòch in de le óonde, alùura

fèeme negàa in de'l màar. Se gh'òo pròpia de móorer, vóori alméeno móorer per màan de creatüüre ümàane!" El s'è ficàat per tèra e pò el s'è tacàat a i nòoster šenóc. Nuàalter ghe dìgum de dìine chii lüü el sìes, da che sàanch el sàga nasiit, da che sòort el sàga stàt perseguitàat. Me pàader Anchiise el ghe dà próont la màan in pègn de fidücia. Alùura, calmàat, el diis: "Sùunti nasiit a Itaca, cumpàgn de'l mišer Ulise, el me nùm 'l è Acheménide, sùunti partiit per Tròoja per scapàa da la mišéeria de me pàader Adamàasto (vulèses el céel che füdèsi stàt puarèt in pàatria!). I me cumpàgn smemuràat, intàant ch'ii scapàava de frésa da 'l ingrès catiif de la cavèerna de Poliféemo, i m'aa lasàat chì. La gròta de 'l Ciclòope l'è tóta pièena de ròba màarsa, de càarni sanguanèente e dèenter se vèt nièent, grandisima. Lüü 'l è cušé vàalt che'l tùca le stéle püsèe in àalt (o Dèei, o Celèst liberèe la tèra da 'n flagél de'l gèner!), nisöön el póol vardàal, nisöön el póol parlàaghe. El màangia de le бүdéle e de'l sàanch de i puarèt che 'l riès a cucàa. L'òo vist, mé stès, slungàat šó in tèra, in méša a la cavèerna ciapàa cun na màan gràanda me'n piasóol dùu de i nòoster e sbatiighe i còorp cóontra la düüra ròcia, fàa véegner fóora el sàanch cùma da na palidùura per töt el pavimèent; l'òo vist mé stès sgagnàa chéi còorp che i sgusulàava de sàanch; i bràs amò càalt che i gh'ìiva amò le palpitasiòon sóta i so dèent spietàat. Ma el l'aa pagàada tóta! Ulise el puđiiva miia supurtàa en delit de'l gèner e el gh'aa miia desmentegàat, in de 'n perìcol cušé gràant, la so astüsia de prìma categurià. I letùur i gh'aa de savii che quàant Poliféemo 'l è stàt pièen in de la pàansa de ròba de mangiàa e de véen, 'l è pö riesiit a tégner drita la cràpa, e el s'è slungàat šó gigantèsch in de la gròta, e el gh'aa tràt sö sàanch in de'l dòormer, e tòch de càarne e véen sanguanèent; alùura, pregàat i Dèei e spartiit a sòort i cóompit, 'l ùm circundàat e gh'ù büšàat cun en pàal a póonta 'l ünìch óc che 'l gh'ìiva, sguarnàat sóta la fróont catiiva, tàa'me el scüüt de i Gréeci o cùma el diisco de'l sùul: cušé gh'ùm vendicàat, finalmèent, le Óombre de i cumpàgn. Ma scapèe, o disgrasiàat, scapèe e tajèe la còorda che ve

*lìiga a la spiàgia a la spiàgia... Alméeno àalter cèent
Ciclòopi spaventùus i stà sö chéeste spiàge mìa tàant drìte,
de chì e de là, e i và a šübianèent per le àalte muntàgne,
töti gigantèsch e catiiv, preciis a Poliféemo che ‘l sàara le
péegure in de la cavèerna e pò el li a móonš. Bèle da trii
mées mé viivi a fadiiga in d’i bòsch, tra sguarnéen dešèert
e tàane de bröte béestie, e da ‘n pìch in muntàgna védi in
luntànansa i Ciclòopi gràant me j àalbere, trémi a sèenter
el ciòch di so pàs gréef e de la so vùus. I ràam de le piàante
i me dà en mangiàa da puarèt, de mirtìli, ribes e curnióoi,
me tégni in vità àan cun de le radiis. Stò sèemper a la gàta,
e vàardi sèensa fàame vedii ògni pòst e gh’òo vist sübit
chéesta flòta che la vegniiva apróof a la spiàgia. “Vò da
lée”, me sùn dīt, sèensa pensàaghe a sùura: me bàasta
stàa luntàn da i Ciclòopi spurchès. Masèeme püür in
de la manéera che vurariì”. El gh’ìiva apéena parlèt che
in sima a na muntàgna vé dum Poliféemo che ‘l se muìiva
vèers la spiàgia, in méša a i péegur e cun töta la càarne
de’l so bògia. El ghe vèt pö, ‘l è ‘n mùuster sèensa na
fùurma preciisha, sèensa mišüüra; el véen avàanti cun in
màan en tróonch de péen, che ‘l sèerf a fàal mìa
brigulàa in tèra, e ghe stà töt intùurno le péegure, che
j è ‘l ünìch so piašéer, ‘l ünìch so cunfòort...*

*Rivàat a’l màar, ‘l è ‘ndàt en pòo avàanti, indüa l’àaqua
l’éera bèla vàalta, el gh’aa lavàat el sàanch che vegniiva
fóora da ‘l óc vóot, e el se lamentàava e el fiiva véder i
dèent cùma fà i càan quàant i bàja catiif. El camìna in
méša a’l màar e l’aaqua la ghe bàgna gnàan i fiàanch
cušé vàalt. Nàalter fùm a la svèelta a scapàa de là cun
paüüra, dòpo viighe catàat sö cun méerit el Gréeco,
tàjum sèensa fàa de’l sàm la còorda, se métum a i rèm
e spàcum el màar cun i rèm a töta fòorsa.*

*Poliféemo, in urécia, el gh’aa capiit che scapàaum. E el
gh’aa capiit àan che’l pudìiva pö ciapàane o vegniine
adrée a travèers el màar Jòonio. El gh’aa vušàat che i
‘l àa sentiit in töta la Trinàacria*. Gh’aa tremàat el màar
e le óonde. La tèra d’Itàalia l’éera töta ceriida, l’Ètna el
se lamentàava da’l fóont de le so cavèerne impirlèente.*

*Sicilia

Alùura la ràsa de i Ciclòopi, ciamàada fóora da i bòsch e da i móont, la cùr a'l pòort e l'impieràna la spiàgia. Védum tóti in fiila sö la spiàgia chéi fradéi de l'Ètna, che i póol fàa nièent e i ne vàarda cun óc catiif, le cràpe vàalte che tùca 'l céel, cumpagnìa urèenda: i pàar de le giàande de'l céel u ciprès, cun i fröt in fùurma de còoni, drit in sima a la muntàgna, in de'l bòsch sàacher a Diàana.

(1) *Encelado*: uno dei giganti ribelli a Giove che lo fulminò e lo seppellì sotto l'Ètna.

• LA MÒORT DE ANCHÌISE

Na tremèenda paüüra la n'aa sbürlàat a desligàa in frésa i càav de càneva de la nàave, e sistemàa le véele in fàcia a i vèent bòn, per scapàa via sübit. Ma el penséer de Eléeno, che'l vediiva el dumàan, el ne ùurdina de stàa luntàan da Scilla e Cariddi, creatüüre sòce de la mòort. Deciidum de turnàa indrée, vèers urièent. Èco che rìiva Bòrea, el vèent de'l nòrd, che 'l vèen da le strèt de'l Pelòoro. Sùuntum sàalv! Vòolum dòpo el fiöm Pantàagia che el se scàava in de la ròcia la manéera de 'ndàa in de 'l màar, dòpo 'l insenadüüra de Megàara, pasàat Tàpso. El ne dišiiva tóti chéi pòst lé, per dùa gh'éera pasàat in sèens invèers, Acheménide cumpagn de sventüüra de'l sfürtünàat Ulìse. Slungàada davàanti a'l insenadüüra de la Trinàacria, davàanti a la póonta de'l Gigàante, picàada da'l màar, gh'è 'n iisula ciamàada da j antiich Ortiigia. I diis che Alféeo, fiöm de l'Élide, el se siès veriit na stràada che nisöön cugnùs, sóta le óonde, fina là; adès el vè inséma a té, Aretùuša, el se cunfóont in de'l màar dùa te finìset té. Adès 'ndóm adrée a chél che i n'aa dît, e préegum le Divinitàa gràande de'l pòst; làsum indrée i càamp che le alüviòn de'l fiöm Elòoro le gh'aa rendiit bòn per l'agricultüüra, e tucum quàaši le tère vàalte e le ròce che véen fóora de Pachiino. De luntàan védum Camariina, che i Dèei i gh'aa miia vuriit che la cambiès, e le campagne de la grandìsima Géela, ciamàada cusé da'l nùm de'l fiöm che 'l la bàgna. El ne fà véder in luntanàansa le so müüre*

*torrente Porcari a Lentini

la gràanda Agrigènto, en tèmp famùša per i so cavài generùs. Sbùrlàat da vèent amiich te làsi chì, o Selinùunte pièena de pàalme, e briis'ci via da i fundàai periculùs, pièen de ròce sguarnàade de'l càapo Lilibéoo.

A la féen me vèen incóontra el pòort e la spiàgia miia tàant alégra de Tràpani: dòpo viighe süperàat tàante fadiighe, tàant màar agitàat, ahimè pèerdi me pàader, ünìch cunfòort d'ogni sventüüra, d'ogni preocüpasiòn. Chì té, te me làset fiàach fiachèent, pàader bràavo e bòn, stripàat per nièent a tàanti perìcoi gràant! E 'l indüéén Eléeno, che püür el m'ìiva parlàat de tàante ròbe tremèende, e che el m'ìiva miia dît de chéesto lüto; e gnànca la Celéeno catiiva el me l'ìiva anünsiàat! 'L è stàta la me üültima próoa, la féen de le lóonghe stràade che gh'òo fàt. Dòpo, en Dìo el m'àa ciapàat per màan e 'l m'àa cumpagnàat fin chì a le vòostre riive. In méša a l'atensiòn de tóti, el pàader Enéea el cüntàava cusé i so viàfc, e el rifàava la stràada de'l destéen deciis da i Dèei. Pò, finalmèent, el gh'aa tašìit, el gh'aa lasàat lé de ciciaràa, e fiàach el s'è ripušàat.

.....
.....

• QUÁART CÁANT

La lóonga ciciaràada de Enéea la gh'aa fàt diventaa püsée gràant amò 'l amùur che Cupiido el gh'iiva impisàat in de'l cóor de la regina. Dòpo na nòt sèensa dòormer, Didóone, cumbatiida da upòst sentimèent, che 'l sarès a dii, in de 'l stès tèemp, la fedeltàa a'l mariit Sichéo e la nóova pasiòn che la la majàava tìta per el trujàan famùus, la gh'aa dumandàat en cunsili a so suréla Anna. Quéesta la la préega de céeder a la pasiòn, cunsideràat el fàto che i Cartaginées e i Trujàan i pudarès metiise inséma, in de 'n pòpol ünich, e scuminciàa cusé en règn càrich de putèensa. Giunòone, alùura, la gh'à fàt parènsi de acetàa la sitüasiòn che la gh'iiva davàanti a j óc, e la gh'aa prupunìit a Vénere de dàaghe na màan per fàa che Didóone e Enéea i gh'ès de spusàase, e s'cuminciàa cusé la stòoria de 'n règn putèent. Giunòone la fà alùura la fintùna in de l'acetàa el dišègn de chél'aaaltra e la ghe fà la prupòosta a Vénere de dàaghe na màan per fàa che Didóone e Enéea i gh'ès de spusàase. La pensàava, in de chéla manéera chì, de ritardàa el mumèent che i Trujàan i rivès tròp prest in Itàalia. Vénere la diis de sé, sicüüra che la voluntà de i Dèei la pudarà miia éser cambiàada. E, difàti, el dé dòpo, in méša a na partiida de càcia, en viulèent tempuràal el farà scapàa i dùu persunàc in de na gròta, indüa i gh'aa vüit cusé manéera de cugnusiise bèen, in de'l sègn de 'l amùur. La Fàama, na déea mustrüüša, che la góot in de 'l spütanàa tóti, la mèt in giir in tóta la regiòn la nutiisia che la regina la s'è spusàada.

làarba, el rè de i Mauritàan, che a so tèemp la regina el l'iiva mandàat a cà cun tìte le so vùje de spusàala, el ghe stà màal e el dumàanda na giüüsta vendéta a'l pàader Giòove Ammone. El pàader de i Dèei, che 'l se ricurdàava la prumésa fàta a Vénere, el màanda el mesagéer Mercùurio in tèra per ubligàa Enéea a lasàa sübit Cartàgine e fàa le tòle vèers l'Itàalia. Enéea el ghe réesta màal per chél ùurden lé rivàat da 'l Céel, ma el dà 'l ùurden a i so marinàar de sistemàa la flòta e de preparàase a pàarter. Didóone 'l è sübit infurmàada da i sóo e la vò rabiida de cùrsa a parlàa cun el trujàan, che el ghe dà la cùulpa a Giòove per chéla decišiòn che lüü, de per lüü, el gh'àres màai ciapàat. E in cóor sóo, el diis, 'l è na suferèensa gràanda véder la disperasiòn de la regina. Amò na vòlta Didóone, che la vóol miia rasegnàase, la pàarla cun so suréla Anna, che la vò dòpo a pregàa Enéea de ritardàa la partèensa, per rèender méeno penüüša la separasiòn e fàa in manéera che Didóone la gh'ès de abitàase a l'idéa de vedüil pö. Ma Enéea el refüüda cun fòrsa el cumprumès. Didóone, uramàai sicüüra de la decišiòn de la persùna amàada, la ùurdina de preparàaghe en fugòon per sacrificàa a i Dèei l'iferi e per brüšàa i regàj che i Trujàan i gh'aa fàt. El sacrifici el vèen fàt respetùus de la tradisiòn e Didóone, che la stiiva màal, tiràada da sentimèent upòst, la deciit a la féen de sbàter vìa la vìa.

Mercùurio, intàant, 'l è 'ndàt a truàa in sógn Enéea e el la préega de levàa da'l màar le àancure per evitàa la rispòosta viulèenta de i Cartaginées. A la viista de le nàavi sèen püsèe luntàane da la spiàgia, Didóone la màanda vèers Enéea la so üültima maledisiòn e la se infiilsa cun la spàada. La suréla Anna la càta sö el so üültim respìir e dòpo Giunóone, in sèens de pietàa, la gh'aa invidàat Ìride a tajàaghe el cavél sàacher a Diite, che 'l gh'aa metiit féen a la vita sö la Tèra de la regina.

• LA PASIÒON DE DIDÓONE

Intàant la regina, che bèle da tèemp 'l è cùma malàada da na gràanda pasiòon, la cunsèerva in de le so vèene la feriida e la se màja la vita cun na fiàma in de'l cóor. Ghe ritùurna in mèent el valùur straurdinàari de 'l eròoe e la glòoria de la so ràsa che la tùca 'l céel; la pòorta inciudàat in de 'l cóor le so paròole e la so fàcia, e la tróoa miia ripòos, chél fóoch el ghe dà miia pàas. El dé dòpo l'Auròora la inluminàava la tèra cun la lüüs de'l sùul, e la gh'ìiva mandàat jà da'l céel bèle tóta l'óombra ümida, quàant Didóone, tàa'me na màta, la pàarla a so suréla, che la la sèemper capiida: "Anna, suréla mià, i sógn i me spavèenta e i me téen in agitasiòn! Gh'òo màai vist 'n òm tàa'me el nòoster òospit furestéer! Cuśé nòbil in de la so figüüra, d'anim valurùus e fòort in de j àarmi! Crédi pròpia (e 'l è véera!) che 'l sìes de na ràsa de'l Céel, perchè 'l è 'l ànim de i viliàch che 'l fà véder se öön 'l è schifùus. Per la miśéeria da che destéen 'l è stàt sgagnàat, cùma lüü el dišìiva! De guère el n'aa fàt tàante. Se gh'èsi miia deciis de vuriime màai pö spusàame cun nisöön, dòpo che 'l prim amùur el me l'aa rubàat la mòort e el m'aa lasàat cuśé, delüüša e pièena de òodio per töt chél che me ricòorda el matrimòni, gh'àresi fóorsi pudiit céeder a chéesta ünica cùulpa a in de'l so gèner. Anna, te 'l cunfési che dòpo la mòort de'l me prim òm, Sichéeo, dòpo che 'l fradél el gh'aa cupàat el fradél, chéesto òm chì 'l è 'l ünich che 'l m'aa fàt bàter fòort el cóor: 'l ünich che m'àbia culpìit i sèens, 'l ünich che'l m'àbia fulguràat l'ànina, cuśé da fàala trabalàa: cugnùsi i sègn de l'antiiga fiàma!

Ma che 'l fóont de la tèra el se vèra sóta i me pée o 'l Pàader uniputèent el me màandi 'n fólmin in de l'óombra, in méša a le ceriide Óombre de 'l Infèerno e la nòt, prìma che mé póda ufendiite, sàacher Sentimèent castigàat, e 'ndàa cóontra le to légi. Chél che per prim el m'aa tacàat a'l so destéen d'òm, el s'è ciapàat töt el me amùur, adès el se la téгна töt per lüü, el la pòorti in de'l sepùulcher". La s'è misa alüura a cridàa e le làagrima j è curiide šó da j óc per el so còorp. Anna la ghe rispóont: "Suréla püsèe càara de la lüüs, ma diime! Vóot pasàa la giüinésa sèemper de per té e a caragnèent, sèensa 'l amùur de i fióoi e gnàanca de chél che póol fàate pruàa Vénere? Créedet che chéesto el póda impurtàa a la sèner o a l'Óombra de chii 'l è mòort e sutràat? Stàame a sèenter. Capìsi che el cóor pièen de dulùur el gh'àbia miia pudìit éser piegàat da nisöön pretendèent de Lìibia e gnàanca de Tiìro; capìsi che té gh'àbia mandàat fóora da le gnòle Jàarba e i rè de chéesto paées africàan bèn siör in fàto de conquiiste; ma perchè vóot miia créder a 'n amùur véera? Te ricòordet pö in che tèra te tróoet, in méša a che tipo de gèent? De chì te gh'èet apróof i pòpoi de la Getùulia, na rása che gh'aa màai batiit nisöön in guèra, i Numiidi sèensa cugnisiöön e la Sirte che la póol miia véder i furestéer; de là na regiöön dešèerta che la móor de la séet, e chéi de Bàarca in de la Cirenàica, che và in gèir tàa'me di màt a rubàa e a cupàa. Cùša gh'òo de òoi pò de le guère cóontra Tiìro e de chél che gh'aa in de la cràpa de màal nòoster fradél? Crédi delböön che le lóonghe nàavi de Tròoja le siès rivàade fina chì sóta el respiràa de'l vèent cun j aügüri del Céel e 'l ajöt de Giunóone. Che gràan citàa te vedarèet végnér sö, o suréla, che règn da 'n matrimòni de'l gèner! Cun j àarmi de i Trujàan apróof a té, diusà per quàante vòolte se levarà la glòoria de i Cartaginées! Té implòora la gràasia de i Dèei, apéena chéesto, e dòpo viighe finiit de pregàa 'l Céel viighe cüüra de'l furestéer in cà tùa, tróoa la manéera perchè el se féermi en bèl pés, fìin a tàant che in de'l màar ghe sàga amò 'l invèerno a fàa 'l màt e Oriòone che 'l*

*pudore

fà sèemper pióover, fiin a tàant che le nàavi le sàga miia a pòst e che 'l céel el fàsa miia pö 'l stüpit".

Cun chéeste paròole la gh'aa impisàat l'ànima de 'n amùur che brüüša, la gh'aa dàt speràansa a'l cóor pièen de dübi e la gh'aa vinciit la timidésa. La và sübit a i tèempli e la dumàanda la gràasia davàanti a töti j àaltar; la sacrìfica, cùma 'l éera d'üüšo, péegure a Cérere, a Féebo, a'l pàader Liéeo e, prima de töt, a Giunóone, la patròona de le üniòn fra mariit e spùuše. La bèla Didóone la vèersa de per lée la scüdéla, cun la màan dèestra, in méša a i còorni a fùurma de méša löna de na biàanca manšulina; e davàanti a le figüüre de i Dèei, a pàs de cerimònia la camina vèers la diresiòn de j altàar töti quarciàat da ufèerte.

v. 80

(...)

